

การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท  
กับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวสุขนิยมแบบปัญญานิยม

A COMPARATIVE STUDY OF THE CONCEPTS OF NIRAMISA-SUKHA IN  
THE THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY AND NON-HEDONISM  
OF WESTERN INTELLECTUALISM

พระตี<sup>†</sup> ลีลเปโม่ (เจิน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาปรัชญา  
บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิตสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท  
กับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวสุนิยมแบบปัญญานิยม

พระตี สีสเปโม ( เซิน )

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาปรัชญา  
บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

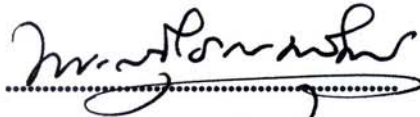
**A COMPARATIVE STUDY OF THE CONCEPTS OF NIRAMISA-SUKHA IN  
THE THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY AND NON-HEDONISM  
OF WESTERN INTELLECTUALISM**

**Phra Ty Silapemo (Seun)**

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of  
The Requirement For The Degree of  
Master of Arts  
(Philosophy)**

**Graduate School  
Mahachulalongkornrajavidyalaya University  
Bangkok, Thailand**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ  
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาปรัชญา



(พระสุวิษัทรมานวัตร ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย



คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหาพรชัย สิริวิโร, คร.)



.....กรรมการ

(พระมหาเกษณะ ตรุโณ, ผศ. ดร.)



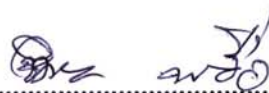
.....กรรมการ

(ผศ.ดร. ชาญฉรงค์ บุญหนุน)



.....กรรมการ

(ผศ.ดร. ประเวศ อินทองปาน)



.....กรรมการ

(ผศ. ชำนะ พาชื้อ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาเกษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ

ผศ. ดร. ประเวศ อินทองปาน กรรมการ

ผศ. ชำนะ พาชื้อ กรรมการ

**ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท  
กับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวสุขนิยมแบบปัญญานิยม

**ผู้วิจัย** : พระดี สีสเปโม (เชิน)

**ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)

**คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**

: พระมหากฤษณะ ตรุโณ ผศ.ดร. ป.ธ.๓, พธ.บ. (ปรัชญา), Ph.D.

: ผศ.ดร. ประเวศ อินทองปาน ป.ธ.๕, พธ.บ. (ศาสนาและปรัชญา), Ph.D.

: ผศ. ชำนาญ พาชื่อ ป.ธ. ๔, พธ.บ.(ศาสนาและปรัชญา), MA. (Philosophy)

**วันที่สำเร็จการศึกษา** : ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

### บทคัดย่อ

ผู้วิจัยได้วิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาสุขนิยมแบบปัญญานิยม
๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทกับ  
ความสุขตามแนวปรัชญาสุขนิยมแบบปัญญานิยม

จากการศึกษาวิจัยพบว่านิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นหมายถึง ความสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยสิ่งใดเป็นความสุขที่สามารถสร้างขึ้นเองได้ เป็นอิสระตามสภาวะวิสัย ได้แก่ ฌานสุข และ นิพพานสุข ส่วนความสุขตามแนวคิดสุขนิยมแบบปัญญานิยม คือ ความสุขทางจิตใจ สำหรับความสุขทางร่างกายไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด ถือว่าการแสวงหาความสุขสบายให้แก่ร่างกายเป็นของต่ำ ความสุขทางด้านจิตใจต่างหากที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยการใช้ปัญญาในการแสวงหาคุณธรรมเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรมความจริง และคุณธรรมทางปัญญา การกระทำของมนุษย์ที่สอดคล้องตามคุณธรรมทางศีลธรรมและคุณธรรมทางปัญญา ย่อมนำไปสู่ความสุขเสมอ ชีวิตมนุษย์ที่มีการกระทำโดยใช้คุณธรรมจะต้องพบกับความสุขในปัจจุบัน ดังนั้นชีวิตที่มีความสุขเกิดจากการไตร่ตรองพิจารณา เป็นชีวิตที่สอดคล้องกับเหตุผล เพราะวาทะธรรมชาติของมนุษย์นั้นมุ่งสู่สิ่งที่ดีที่สุด (Supreme Good) สำหรับตัวมนุษย์มีการพัฒนา จิตให้มีความสมบูรณ์ในตัวเอง (Self - Sufficiency) ซึ่งอยู่บนทางสายกลางไม่มากไปหรือน้อยไป

จากการเปรียบเทียบนิรามิสสุขตามพระสนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับความสุขตามแนวอสุขนิยมแบบปัญญานิยมพบว่า นิรามิสสุขกับความสุขตามแนวอสุขนิยมแบบปัญญานิยม ต่างถือว่า ความสุขสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ด้วยการทำความดีที่เกิดจากปัญญาที่ไตร่ตรองด้วยเหตุผล ย่อมส่งผลให้จิตใจนั้นเกิดความสุขไปด้วย แต่ที่แตกต่างกัน คือ นิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เกิดจากการปฏิบัติตามสังฆกรรมตามความเป็นจริง ไม่อิงอามิส เกิดขึ้นได้จากปฏิบัติตามคำสอนในพุทธปรัชญา เมื่อบุคคลเรียนรู้ปฏิบัติตามแล้วยอมทำให้ได้ผล คือเข้าสู่นิพพานสุข สำหรับความสุขตามแนวอสุขนิยมแบบปัญญานิยม เกิดขึ้นจากการคิดด้วยเหตุผล ไม่ได้ปฏิบัติตาม เพื่อรู้ถึงแก่นแท้ของสังฆกรรม

**Thesis Title** : A Comparative Study of the Concepts of Niramisa-Sukha in the Theravada Buddhist Philosophy and the Non-Hedonism of Western Intellectualism

**Researcher** : Phra Ty Silapemo (Seun)

**Degree** : Master of Art (Philosophy)

**Thesis Supervisory Committee**

: Phramaha Grissana Taruno Dr. Assist. Prof. B.A., M.A., Ph.D.

: Assist. Prof. Dr. Praves Intongpan B.A., M.A., Ph.D.

: Assist. Prof. Chamana Phachue B.A., M.A.

**Date of Graduation** : 8 February 2012

### Abstract

Based on the research results, researcher has concluded and recommended the objectives of the research as follows:

1. To study the Niramisa-Sukha according to the viewpoints in Theravada Buddhist philosophy.
2. To study the Sukha according to the viewpoints of the Non -Hedonism of western intellectualism
3. To comparatively study Niramisa- Sukha according to the viewpoints in Theravada Buddhist philosophy with happiness according to the viewpoints of Non-Hedonism western intellectualism.

From the research study, it is found that the Theravada Buddhist philosophy gives the meaning of Niramisa-Sukha as the happiness which does not depend on anything. It is the happiness which one can build up by oneself. It is also of the freedom from the state of the characteristics which are Jhanasukha and Nibbanasukha. The Non-Hedonism Western Intellectualism advocates mental happiness.

For the Non-Hedonism through cognitivism is just a physical happiness that is not at the happiest level of life. To pursue the comfort or happiness for the physical part is still in a low quality, but in the mental part it is the most important thing which should be developed. With the

right use of wisdom in the pursuit of ennobling virtue is in need of discovering the moral truth and the intellectual virtue. The human acts in accordance with ennobling virtue, morality and intellectual virtue always lead to the happiness of life, as the human life would be happy at the present time because of good actions. Therefore, the life with happiness must be creative and active in a reasonable way of action. Generally, the nature of human being is aiming at the goal of life focusing on the best point of acts (Supreme Good) for those who are endowed with development and fully mental training in oneself (Self-Sufficiency), which is base on the middle way of daily life practices appropriately.

From a comparison of Niramisa-Sukha according to the viewpoints of the Theravada Buddhist philosophy with the happiness in the viewpoint of Non-Hedonism western intellectualism, it is found that Niramisa-Sukha and the happiness in the point of Non-Hedonism intellectualism are regarded as the happiness arising from doing good deed which arises from wisdom giving happiness to mind. On the contrary, Niramisa-Sukha in Theravada Buddhist Philosophy arises from the practice of doctrinal Truth in reality without depending on the material and also arises from the practice of the Buddha's Teaching. When the people learn, know and follow the Buddha's teaching, they receive the results of their practices, that is, they attain Nibbana-Sukha. For the happiness according to the view of the Non-Hedonism in intellectualism it arises from the reasonable thought, the finding of the reasonable things which are only the truth, but people do not practices as they are merely taught to know the essence of the truth.



## กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีก็เพราะได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยจะขอระบุนามเพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย คือ พระมหากุญชร ตรี โณ, ผศ.ดร. ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชำนะ พาชื่อ กรรมการที่ปรึกษาที่ช่วยเหลือให้คำแนะนำและตรวจแก้วิทยานิพนธ์ด้วยความเมตตาเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูวิมลกิตติญาณ เจ้าอาวาสวัดม่วงแค แขวงบางรัก เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร ที่อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อสถานที่พักพิงให้แก่ผู้วิจัย ทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ นายสรวิชัย วงษ์สอาด ผู้ที่เรียนรู้นเดียวกัน (จบก่อนหน้า) ได้มีความเมตตาช่วยในการตรวจตราเกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง ในการทำวิจัยครั้งนี้ และขอบคุณนายอมรเทพ หวังแก้ว ที่ได้ให้การแนะนำในการพิมพ์วิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องตามมาตรฐานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นรุ่นเดียวกันกับผู้วิจัยที่จบไปแล้ว

เจริญพรขอบพระคุณ โยมคน ไทยทุกท่านที่ช่วยอุปถัมภ์จตุปัจจัยไทยทานในการศึกษาปริญญาโท และงานวิจัย ครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อธิการบดี และ คณบดี ที่ได้เปิดโอกาสให้พระนิสิตต่างประเทศได้มีโอกาสมาศึกษาเล่าเรียนที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แห่งนี้

ผู้วิจัยขออุทิศงานวิจัยฉบับนี้ให้แก่ มารดา บิดา คุณครู อาจารย์ ตลอดทั้งญาติมิตรทั้งหลาย เพื่อเป็นกรรมทานในปัจจุบันชาติ และในอนาคตชาติ ต่อๆ ไป

พระดี สีลเปโม

๔ สิงหาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
<b>บทที่ ๑ บทนำ</b>	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ในการวิจัย	๖
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	๑๐
<b>บทที่ ๒ แนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท</b>	
๒.๑ ความหมายทั่วไป	๑๑
๒.๒ ประเภทของนิรามิสสุข	๑๓
๒.๓ บ่อเกิดของนิรามิสสุข	๒๑
๒.๔ ลักษณะของนิรามิสสุข	๓๗
๒.๕ เกณฑ์ตัดสินความสุข	๓๘
๒.๖ คุณค่าของความสุข	๔๔

<b>บทที่ ๓ แนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาอสุขนิยมแบบปัญญานิยม</b>	
๓.๑ ความหมายทั่วไป	๔๘
๓.๒ ประเภทของอสุขนิยมแบบปัญญานิยม	๕๕
๓.๓ ปόเกิดของอสุขนิยมแบบปัญญานิยม	๖๔
๓.๔ ลักษณะของอสุขนิยมแบบปัญญานิยม	๖๕
๓.๕ เกณฑ์ตัดสินความสุข	๗๑
๓.๖ คุณค่าของความสุข	๗๗
<b>บทที่ ๔ เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาอสุขนิยมแบบปัญญานิยม</b>	
๔.๑ เปรียบเทียบประเด็นที่คล้ายคลึงกันระหว่างแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขกับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาอสุขนิยมแบบปัญญานิยม	๘๐
๔.๒ เปรียบเทียบประเด็นที่ต่างกันระหว่างแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขกับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาอสุขนิยมแบบปัญญานิยม	๙๑
<b>บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ</b>	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๗
<b>บรรณานุกรม</b>	๙๘
<b>ประวัติผู้วิจัย</b>	๑๐๔

## คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

### การใช้อักษรย่อ

#### คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๘ โดยใช้อักษรย่อแทนชื่อเต็มคัมภีร์ตามระบุข้างเล่ม/ชื่อ/หน้า ตัวอย่าง ขุ.มหา. (ไทย) ๒๘/๑๘๖/๓๒๖. หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิเทศ พระไตรปิฎกชุดต้นตปิฎก เล่ม ๒๘ ข้อ ๑๘๖ หน้า ๓๒๖ เป็นต้น

#### พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี)	=	มหาวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	=	จ.พววรรค	(ภาษาไทย)

#### พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มฺ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	มุลปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	อุปริปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส. (ไทย)	=	สังยุตตนิคาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.นิ. (ไทย)	=	สังยุตตนิคาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)

ส.สพ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.บ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
อ.ง.เอกก. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ง.ติก. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ง.จตุกก. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ง.ทสก. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ง.ทุก. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ฐ. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย	ธัมมบท	(ภาษาไทย)
ช.เถรี. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย	เถรีคาถา	(ภาษาไทย)
ช.ชา. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ช.ม. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ช.อุ. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ช.อิตติ. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย	อิตติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)

### พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธัมมสังคณี	(ภาษาไทย)
---------------	---	-------------	------------	-----------

### อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ม.อุ.อ. (บาลี)	=	มขุฉิมนิกาย	ปปลงฺกุสูทนี	อุปริปัญญาสกอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.อ. (ไทย)	=	มขุฉิมนิกาย	ปปลิงฺกุสูทนี	อุปริปัญญาสกัอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อ.ง.เอกก.อ. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	มโนรณปุรณี	เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ช.อ. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย	ปรมัตตโชติกา	ชุตตปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ฐ.อ. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย	ธรรมบทอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ช.เถร.อ. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย	ปรมัตตทีปนี	เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)

## บทที่ ๑

### บทนำ

#### ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อมีการตั้งคำถามว่า อะไรคือ สิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ คำตอบที่มนุษย์ได้รับคือ “ความสุข (Happiness)” แต่ความสุขนั้นมีอยู่มากมายหลายประเภทขึ้นอยู่กับว่าคนๆ นั้นจะต้องการความสุขในรูปแบบใด เพราะบางทีการทำตนให้ลำบากอาจจะถือว่าเป็นความสุขของเขา บางคนอาจจะตั้งคำถามกับตนเองว่าในชีวิตที่เราดำเนินอยู่นี้เราต้องการอะไร ใช้ชีวิตไปเพื่ออะไร ใช้ชีวิตอย่างไรเพื่อที่จะให้ตนเองมีความสุข และความสุขที่เราเรียกหา มีลักษณะอย่างไร เพราะการดำเนินชีวิตนับว่าเป็นเรื่องใหญ่จะต้องสู้กับปัญหามากมายใหญ่ นานัปการ ทั้งปัญหาการดำเนินชีวิต ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งแต่ละคนก็มีปัญหาที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากมนุษย์นั้นต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน เพราะเป็นสัตว์สังคมต้องอยู่รวมเป็นหมู่คณะ หรือกลุ่มชน จึงมีหลักการสากลที่ทุกคนจะยึดถือปฏิบัติร่วมกัน หลักการที่ว่านี้ คือระเบียบแบบแผน วัฒนธรรม ประเพณี กฎหมาย และ ศีลธรรม<sup>๑</sup> ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความสงบสุขในสังคม มนุษย์ทุกคนล้วนแต่ต้องการความสุขและพยายามแสวงความสุขด้วยวิธีต่าง ๆ ตามสติปัญญาของตัวเอง และความสามารถที่มีทั้งๆ ที่ไม่รู้แน่ๆ ว่าความสุขที่แสวงหานั้นคืออะไร ? และอยู่ที่ไหน ยังหาคำตอบให้ตัวเองไม่ได้ว่าแท้จริงแล้ว สิ่งเรียกว่าความสุข สามารถจะเรียกว่าเป็นความสุขได้หรือไม่ เพราะมนุษย์เชื่อว่าสิ่งที่ประเสริฐสุดที่ปรารถนานั้นไม่มีอะไรนอกเหนือจากความสุข และ ความสุขที่มนุษย์แสวงหานั้นมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละคนมีรูปแบบที่เหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง ตามความพอใจแต่ละคน

---

<sup>๑</sup> วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์โลก และความหมายของชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๒.

<sup>๒</sup> สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา: มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม**: กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๕.

<sup>๓</sup> เกียรติวรรณ อมาตยกุล, **วิถีแห่งพุทธ: วิถีแห่งความสุข**, ม.ป.ป. หน้า ๑๔

บางคนมีความสุขจากการมีวัตถุสิ่งของ และบริวารชน มีเกียรติยศ และเป็นที่ยกย่อง นับถือของคนอื่นในสังคมหรือ ความสุขคือ การได้ทำงานตำแหน่งดี ๆ มีเงินเดือนสูง ๆ มีสามีหรือภรรยาที่ถูกต้อง มีลูกที่น่ารัก ความสุข คือ การมีรูปร่างดี หน้าตาดี มีร่างกายที่แข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ และได้กิน ดื่ม อยู่ในรสรอ่ยสนุกสนานจากการกินกาม เกียรติ การพนัน น้ำเมาและสิ่งยั่วชวนอื่นๆ<sup>๔</sup>

ในเรื่องความสุขนี้ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ชุมมจิตโต)<sup>๕</sup> ได้ให้ทรรศนะว่า ความสุขนั้นต้องมาจากใจคือใจที่ดีการกระทำของเราประกอบด้วยเจตนาที่ดีจึงเกิดความสุขทำไม่จึงเป็นความสุข เพราะปกติแล้วใจของเรานั้นมีองค์ประกอบทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ถ้าเป็นฝ่ายดีเรียกว่า คุณธรรม เช่น เมตตา ความรัก จาคะ ความเสียสละ ปัญญา ความรู้ ฝ่ายที่ชั่วเรียกว่ากิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ชีวิตของเรานั้นถ้าละกิเลสได้หมดเราก็จะเข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง คือความดับทุกข์อันเป็นจุดหมายแห่งชีวิตที่มีความสุข การกระทำใดที่ชำระกิเลสให้หมดไปจากใจและเพิ่มคุณธรรมเข้าไป การกระทำนั้นเป็นความสุข ส่วนการกระทำใดที่เพิ่มความโลภ ความโกรธและความหลง การกระทำนั้นไม่ทำให้เป็นความสุข

ในพระพุทธศาสนาแบ่งความสุขออกเป็น ๒ ระดับ ได้แก่

(๑) **สามิสสุข** คือสุขเกิดจากการอิงสิ่งภายนอก เช่น ความสุขเกิดจากตา หู จมูก ลิ้น กาย และสัมผัส ซึ่งเป็นความสุขไม่ยั่งยืนถาวร เพราะต้องอิงกับสิ่งภายนอก

นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังสอนความสุขสำหรับคฤหัสถ์หรือผู้ที่ครองเรือน ๔ ประการ คือ

๑) **อัตถิสุข** สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนมีทรัพย์ที่ได้ มาด้วยน้ำพักแรงความขยันหมั่นเพียรของตนและโดยชอบธรรม

๒) **โภกสุข** สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความสบายใจ ความเอิบอímใจ ว่าตนมีทรัพย์ที่ได้มาด้วยความชอบธรรม เลี้ยงชีพ บำรุงบิดามารดา สามีภรรยา บุตร มิตร และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

<sup>๔</sup> ธรรมปราโมทย์, สุขกาย สุขใจ : ในสังคมทีุ่่นวาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๕.

<sup>๕</sup> พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ชุมมจิตโต), ทำความดีมีความสุข, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑.

๓) **อนณสุข** สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ ความสบายใจ ความสดใสในใจ ที่ตนเป็นอิสระด้วยปราศจากการไม่เป็นหนี้สินของใครๆ นั่นเอง

๔) **อนวัชชสุข** สุขเกิดจากความประพฤติดีโดยไม่มีโทษ คือ ความดีใจ ความสบายใจที่ตนมีความประพฤติสุจริตไม่บกพร่อง ทำให้ไม่กลัวต่อการติเตียนนินทาจากบุคคลอื่น ด้วยวาจา และใจเป็นต้น<sup>๖</sup>

(๒) **นิรามิสสุข** คือสุขที่ปราศจากอามิส หมายถึง ความสุขที่ยิ่งกว่าอามิสสุขเป็นความสุขที่ไม่ต้องวิ่งไปหาจากภายนอก แต่ความสุขเกิดจากภายใน ด้วยเจริญสติภาวนา ด้วยการฝึกจิตให้อยู่กับสมาธิ ไม่ให้จิตดิ้นรนออกไปตามสิ่งที่เราไปสัมผัสด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย และสัมผัส ความสุขเกิดจากความสงบ ความสะอาด และความสว่างของดวงจิตภายในของเรา ซึ่งเป็นความสุขที่ละเอียด ยั่งยืน และมั่นคง เพราะไม่ต้องอาศัยปัจจัยการปรุงแต่ง ความสุขประเภทนี้ เรียกว่า นิพพานสุข คือ ความสุขที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลงดังพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขํ” นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” ความสุขในทางจิตใจนั้นเป็นความสุขที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลยเพียงแค่นั้นเข้าใจในหลักการปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยวิธีการวางเฉยต่อความสุขและความทุกข์สงบไม่เดือดร้อนจิตวางเฉยต่อความรู้สึกทั้งปวง ความสุขก็จะเกิดด้วยการมองเห็นปัญญา ถ้าเปรียบเทียบกันแล้วความสุขอันจะเกิดจากสติปัญญาดีกว่าประเสริฐกว่าความสุขทางกายได้มากกว่า<sup>๗</sup>

ในขณะที่นักปรัชญาตะวันตกโบราณ **กลุ่มปัญญานิยม (Intellectualism)** เช่น โสกราตีส (Socrates) เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) ซึ่งเป็นอนุชนนิยมได้ให้ทรรศนะเรื่องความสุขไว้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกย่อมมีลักษณะเฉพาะของมัน เป็นลักษณะที่ทำให้สิ่งๆ หนึ่งเป็นตัวของมันเอง แยกออกได้จากสิ่งอื่นๆ ลักษณะเฉพาะที่มีประจำในแต่ละสิ่งนี้ เรียกว่า **สาระ** ของสิ่งนั้นๆ<sup>๘</sup>

โสกราตีส (Socrates) ได้ให้ทรรศนะว่าความสุขจากการใช้ปัญญาคือความรู้ที่มีเหตุผล เป็นอำนาจที่สามารถนำมนุษย์เข้าถึงสัจธรรมความจริง สิ่งที่ดีก่อให้เกิดความสุขได้ นั่นก็คือ

<sup>๖</sup> อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๕๐.

<sup>๗</sup> ชุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๐๔/๕๖.

<sup>๘</sup> ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, **จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๘๐-๘๑.

<sup>๙</sup> บุญมี แทนแก้ว, **ปรัชญาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๓.



คนที่รู้ผิดชอบชั่วดี ย่อมจะทำความดี เป็นไปไม่ได้ที่คนรู้ว่าความดีคืออะไรแล้วแต่ยังมีการทำความชั่วอีก บุคคลคนนั้นเพราะมีอวิชชาครอบงำคือขาดความรับผิดชอบชั่วดี “ความรู้ก็คือคุณธรรม” ไม่มีใครเป็นคนดีได้โดยปราศจากความรู้ ซึ่ง “ความรู้” ในที่นี้ หมายถึงความรู้ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ความดี และความชั่ว ดังนั้น ชีวิตที่ดีในทัศนะของเขา ก็คือ ชีวิตที่ใช้ปัญญาแสวงหาสัจธรรมและคุณธรรม (Knowledge is Virtue)<sup>๑๐</sup>

ส่วนเพลโต (Plato) ได้ให้ทรรศนะว่า ความสุข ก็คือชีวิตที่ผสมผสานกิจการหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกันเช่นนี้เป็นชีวิตที่ดีมีความสุข ความสุข ในปรัชญาของเพลโตไม่ได้หมายถึงความอยู่สำราญหรือความพึงพอใจ แต่หมายถึง การดำเนินชีวิตชนิดที่ผสมกลมกลืนมีคุณธรรมหลายอย่างเข้าด้วยกัน และ สำคัญของมนุษย์คือวิญญาณ และสาระของวิญญาณ ก็คือปัญญา ( ความรู้จริง ) มนุษย์มีวิญญาณอยู่ 3 ภาค คือ ภาคค้นหา ภาคน้ำใจ และภาคปัญญา คนดีนั้นต้องประกอบด้วยคุณธรรม เช่น ปัญญา (Wisdom) ความกล้าหาญ (Courage) การรู้จักประมาณ (Temperance) และความยุติธรรม (Justice)<sup>๑๑</sup> และอริสโตเติล (Aristotle) ได้ให้ทรรศนะว่า ความสุข เป็นความดีอย่างสมบูรณ์แบบ (Summum Bonum) เป็นความดีสูงสุด (Supreme good) มนุษย์เราทำทุกสิ่งก็เพื่อความสุขและความสุข ก็คือกิจกรรมของจิตที่สอดคล้องกับความดีงาม เป็นความรู้สึที่ดีเรียกว่า สุขภาวะ (Well being)<sup>๑๒</sup>

**ลัทธิสโตอิก (Stoicism )** ซึ่งจัดเป็นกลุ่มแนวคิดวิมุตินิยมได้ให้ทรรศนะว่า มนุษย์ควรเอาชนะใจตัวเอง ถ้าทำได้แล้วเราจะมี ความสงบสุขที่แท้จริง トラบใดที่เรายังลุ่มหลงอยู่กับวัตถุภายนอก เราประสบแต่ความผิดหวังมนุษย์ควรจะมีคุณธรรมสามประการ คือ ความอดทน ความอดกลั้น และความยุติธรรม<sup>๑๓</sup> ความสุข คือยอดปรารถนาสูงสุดของมนุษย์ คือความสงบแห่งจิต ความสงบไม่ได้เกิดจากความอยาก แต่เกิดจากการระงับความอยาก ความอยากระงับได้เมื่อระลึกถึงเหตุผลอยู่เสมอ ผู้ผูกพันกับอำนาจภายนอกที่เราควบคุมไม่ได้

<sup>๑๐</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๓.

<sup>๑๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๒.

<sup>๑๒</sup> เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๗๗.

<sup>๑๓</sup> คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ: บริษัท ห้างหุ้นส่วนจำกัดนวสารสินการพิมพ์ ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๓.

ย่อมผิดหวัง มนุษย์เอาชนะใจตัวเองให้ได้ ถ้าทำได้เราจะมีความสุขที่แท้จริง เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์<sup>๑๔</sup>

กล่าวโดยย่อก็คือว่า นิรามิตสุข ให้ความสำคัญกับความสุขทางจิต มากกว่าความสุขทางกาย เพราะความสุขทางจิตนั้น มีความจริงยั่งยืน และมั่นคง มากกว่าความสุขทางกาย เมื่อมนุษย์ปฏิบัติได้อย่างสม่ำเสมอ ทำจิตให้เป็นอิสระ ด้วยความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลาย รู้โลกและ ชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งว่า โลกธรรมเกิดขึ้นมากระทบกระทั่งก็ไม่หวั่นไหว ปล่อยให้กฎธรรมชาติทั้งหลายเป็นกฎธรรมชาติอยู่ตามธรรมชาติ ความทุกข์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ก็คงเป็นทุกข์ตามธรรมชาติไป ไม่เข้ามากระทบจิตของเราได้ มีความรู้สึกดี ๆ ชีวิตก็จะพบแต่สิ่งดีงาม เมื่อจิตสงบเกิดจากสมาธิหรือเจริญภาวนา ประณีต จุดหมายสูงสุดก็คือโลกุตตรสุข อสฺสนิมมแบบปัญญานิยมได้ให้พรรณนาว่าความสุขทางกายที่ประกอบด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เป็นความสุขที่ไม่เป็นอมตะ ความสุขแบบนี้ พืช ก็มีเหมือนกัน มีการกิน การเติบโต การขยายพันธุ์ และ สัตว์ ก็มีอาการรับรู้ทางประสาทสัมผัส การเคลื่อนไหว ความรู้สึกต้องการ เหมือนกัน ถ้าความสุขสบายเป็นจุดหมายของชีวิตมนุษย์ ค่าของมนุษย์ย่อมเท่ากับสัตว์ ยังมีความสุขอีกแบบคือ ความสุขทางปัญญา (Knowledge is Virtue) ชีวิตที่ใช้ปัญญาแสวงหาสัจธรรม เป็นความจริงอันนิรันดรโดยตัวของมันเอง กลุ่มนี้เชื่อว่า “มนุษย์คือวิญญาณที่ถูกกักขังอยู่ในร่างกาย เมื่อตายลงวิญญาณจะถูกปลดปล่อยให้เป็นอิสระ แต่ชะตากรรมของวิญญาณจะขึ้นอยู่กับว่า มันสามารถรักษาตัวเองให้บริสุทธิ์จากความแปดเปื้อนทางกายได้มากน้อยเพียงไร ความแปดเปื้อนดังกล่าวเกิดจากอิทธิพลของกิเลสทางกาย และคนฉลาดจะพยายามทำให้ตัวเองเป็นอิสระจากสิ่งเหล่านี้ ชีวิตคือการเตรียมเพื่อพบกับความตาย ความรู้ที่นำต้องการจึงเป็นความรู้เกี่ยวกับความเป็นอมตะ” และการดำเนินชีวิตอย่างง่าย ๆ ไม่สนใจต่อทรัพย์สินสมบัติหรือชื่อเสียงเกียรติยศจะช่วยให้อิสระหลุดพ้น ถ้าเพียงสนใจสิ่งภายนอกมีแต่คุณค่าให้วิญญาณ (ซึ่งอยู่ภายใน) เกือบก่อกวนอยู่กับกิเลสตัณหาไม่อิสระเสรี

จากประเด็นเรื่องความสุขดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่าเมื่อมนุษย์ต่างต้องการความสุขเหมือนกัน แต่ความสุขที่มนุษย์ได้รับกลับมีความแตกต่างกัน ประเภทลักษณะเฉพาะของเงื่อนไข เงื่อนไขในการตัดสินความสุขนั้น มีทั้งมิติที่เหมือนและแตกต่าง

<sup>๑๔</sup> สติต วงศ์สุวรรณค์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๕.

กัน จึงสนใจที่จะนำมาศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดความเข้าใจ มากยิ่งขึ้นในเรื่องความแตกต่าง และความเหมือนกัน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

## ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องนิรามิตสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาอสังขนิมแบบปัญญานิยม

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิตสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทกับความสุขตามแนวปรัชญาอสังขนิมแบบปัญญานิยม

## ๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ในการวิจัย

**ความสุข (Happiness)** หมายถึง ความปราศจากทุกข์ ในพระพุทธศาสนาหมายถึง ภาวะที่หมดสิ้นกิเลสทั้งปวง หรือภาวะที่ปราศจากตัณหาเป็นวิมุตติสุขหลุดพ้นจากเครื่องผูกมัดคือกิเลสเป็นเครื่องเศร้าหมองทำให้ใจเดือดร้อน

**อามิสสุข (Material happiness)** หมายถึง ความสุขอย่างโลกียสุข คือ ความสุขที่เป็นวิสัยของโลก ความสุขที่ยังประกอบด้วยอาสวะกิเลส เช่น กามคุณ ซึ่งเกิดจาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

**นิรามิตสุข (happiness Independent of Material Things)** หมายถึง สุขที่ไม่อิงอามิส คือความสุขที่เป็นโลกุตระ ซึ่งเป็นความสุขที่สูงสุดคือดับกิเลสอย่างสิ้นเชิงคือมรรคผล นิพพาน (The State of the Highest Happiness)

**ปัญญานิยม (Intellectualism)** หมายถึง กลุ่มแนวคิดที่เชื่อว่า ความสุขทางกายมิใช่สิ่งที่ดีที่สุดของชีวิตมนุษย์ แต่มีสิ่งอื่น คือ ความรู้ (ปัญญา) และ ความสงบของจิตใจ(วิมุตติ) ซึ่งเป็นความสุขทางใจ มีค่ามากกว่าความสุขทางกาย

**วิมุตตินิยม (Salvationism)** หมายถึง กลุ่มแนวคิดที่เชื่อว่า สิ่งที่มีมนุษย์แสวงหาคือ ความสงบของจิตที่ปราศจากทั้งความสุขและความทุกข์ ความสงบของจิตจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการระงับความอยากหรือกิเลส จึงถือว่าการหลุดพ้นจากความทุกข์มีค่ามากกว่าการมีความสุข

## ๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)<sup>๑๕</sup> ได้กล่าวว่าความสุขที่เป็นรูปธรรมคือ การมีสุขภาพดี การมีเงินทอง การมีอาชีพการงานเป็นหลักฐาน การมียศ ฐานะ ตำแหน่ง การเป็นที่ยอมรับในสังคม การมีมิตรสหายและการมีชีวิตครอบครัวที่ดี ความสุขในนามธรรม คือ เป็นเรื่องคุณธรรมความดีงาม การมีความสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิตความมีศรัทธาในสิ่งดีงาม ที่เป็นหลักของจิตใจ และการมีปัญญาที่ทำให้รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้อง ความสุขขั้นสูงสุดโลกุตระ ที่อยู่เหนือกระแสความไหลเวียนของโลกธรรม คือความเป็นผู้มีจิตใจอิสระ ด้วยความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลาย รู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งว่าโลกธรรมเกิดขึ้นมากระทบกระทั่งก็ไม่หวั่นไหว วางใจและปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามเหตุปัจจัยปล่อยให้กฎธรรมชาติทั้งหลายก็เป็นกฎธรรมชาติอยู่ตามธรรมชาติ ความทุกข์มีอยู่ในธรรมชาติ ก็คงเป็นทุกข์ของธรรมชาติ ไม่เข้ามาบีบบังคับจิตใจของเราได้ เป็นผู้มีสุขอยู่กับตนเองตลอดเวลา ได้เท่านั้น ชีวิตก็สมบูรณ์แล้ว

๑.๔.๒ สนิท ศรีสำแดง<sup>๑๖</sup> ได้กล่าวว่า แม้คุณธรรมที่เรียกว่า ปัญญา อันนักปราชญ์หรือนักปรัชญาส่วนมากเห็นว่า เป็นสุดยอดของมนุษย์ แต่พระพุทธศาสนาไม่ให้เราแสวงหาความรู้เพื่อรู้ไม่ให้ติดตันอยู่ที่ความรู้ (Knowledge) การเรียนรู้เชิงพุทธไม่ได้หาความรู้เพื่อรู้ แต่เพื่อวิมุตติ

๑.๔.๓ พระมหานิชยม อธิวิโส (หาญสิงห์)<sup>๑๗</sup> ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดความสุขในทฤษฎีจริยศาสตร์ของจอห์น สจีวิต มิลล์ กับพุทธจริยศาสตร์ ผลการผลวิจัยสรุปได้ว่าความสำราญทางใจมีค่ามากกว่าความสำราญทางกายเพราะร่างกายถึงจะมีความสุขความเพลิดเพลินก็เป็นชั่วคราวเท่านั้น ความทุกข์ในอนาคตก็จะเป็นความทุกข์เพราะฉะนั้น ความสุขทางใจยิ่งกว่ากาย คนฉลาดสามารถมีความสุขทางใจได้แม้ในขณะที่มี

<sup>๑๕</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ชีวิตที่สมบูรณ์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๔๘), หน้า ๘๘-๘๙.

<sup>๑๖</sup> สนิท ศรีสำแดง, *ปรัชญาเถรวาท*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จักรัสนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖๐.

<sup>๑๗</sup> พระมหานิชยม อธิวิโส, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดความสุขในทฤษฎีจริยศาสตร์ของจอห์น สจีวิต มิลล์ กับพุทธจริยศาสตร์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕. หน้า ๔๗.

ความทุกข์ทางกาย เพราะเขามีความสุขทางวิญญาณ ซึ่งเอาชนะความเจ็บปวดทางกายได้

๑.๔.๔ พระคาร์ณ รตนรสี<sup>๑๘</sup> ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความสุขในพุทธศาสนาเถรวาทกับความสุขในสังคมไทยปัจจุบัน” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การเจริญปัญญาให้เห็นสิ่งทั้งหลายตามสภาวะความเป็นจริง ด้วยการไม่ยึดมั่นในตัวตน ความสุขอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาที่จะเกิด เช่น ความสุขในสติ สมาธิ ปัญญา ที่มีคุณค่าและความดีในตน ความสุขระดับในนี้ไม่ต้องอิงอาศัยปัจจัยภายนอกจึงมีความแน่นอน ทำให้จิตใจตั้งมั่น มีความเชื่อมั่นในตนมาก อานุภาพสูง ความสุขระดับนี้เป็นความสุขขั้นดีเพราะทำให้ชีวิตเป็นอิสระมากขึ้น จิตใจเป็นใหญ่มากขึ้น สามารถสร้างความสุขได้ด้วยตนเอง คือเหล่านี้เช่น ๑) ความสุขจากความเชื่อมั่นในตัวตน ๒) ความสุขจากความดี ๓) ความสุขจากเมตตา ๔) ความสุขจากสมาธิจิตใจที่สงบ ๕) ความสุขจากปัญญาเห็นความเป็นจริงเข้าใจสิ่งต่างๆ ด้วยความไม่สงสัย

๑.๔.๕ นางสาวสมพร ลำพุทธ<sup>๑๙</sup> ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาความดิ้นรนและความหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พุทธปรัชญาสอนให้เห็นตามความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ว่ามนุษย์มีทั้งสุขและทุกข์ ชีวิตมนุษย์นั้นมักจะชอบแสวงหาความสุขในระดับขั้นต่ำ นั่นก็คือ กามสุข ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วมีสุขน้อย มีทุกข์มากกว่า พุทธปรัชญาสอนให้แสวงหาสุขที่ละเอียดกว่าประณีตกว่า อันได้แก่สุขซึ่งเกิดจากความสงบคือนิพพาน

๑.๔.๖ นางสาวรัญญา ธนกุลภรณ์<sup>๒๐</sup> ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบความสุขของพระพุทธศาสนิกายเถรวาทกับสุนิยมทางจริยศาสตร์” ผลการวิจัยสรุปได้ว่าเป้าหมายที่เป็นสุขของพระพุทธศาสนาได้แสดงให้เห็นในบุคคลแต่ละระดับนั้น เห็นได้ว่าถึงแม้มนุษย์จะสามารถแสวงหาความสุขในระดับโลกิยะได้แล้ว แต่ความสุขในระดับดังกล่าวนี้มีอยู่เพียงชั่วคราว ดังนั้น เป้าหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาจึงเป็นโลกุตระสุขคือ ๑)

<sup>๑๘</sup> พระคาร์ณ รตนรสี, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับความสุขในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑. หน้า ๕๕-๖๑.

<sup>๑๙</sup> สมพร ลำพุทธ, “เรื่องความดิ้นรนและความหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๗. หน้า ๑๒๗.

<sup>๒๐</sup> รัญญา ธนกุลภรณ์, “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบความสุขของพระพุทธศาสนิกายเถรวาทกับสุนิยมทางจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๔๗. หน้า ๔๐.

ความสุขที่เกิดจากการเว้นจากความชั่ว ๒) ความสุขที่เกิดจากการทำความดี ๓) ความสุขที่เกิดจากทำให้ใจให้สงบ ๔) ความสุขที่เกิดจากความหลุดพ้นอย่างเด็ดขาด

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่กล่าว จะเห็นว่ามีศึกษาเรื่องความสุข โดยละเอียด และ มีการเปรียบเทียบกันในกลุ่มต่าง ๆ หลาย กลุ่ม แต่ยังไม่ค่อยมีใครศึกษาเปรียบเทียบระหว่างนิรามิตสุขตามทฤษฎีพุทธปรัชญากับความสุขตามแนวสุขนิยมแบบปัญญานิยม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องนี้ต่อไปเพื่อให้ครอบคลุมบริบทของความสุข

### ๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบโดยการใช้เอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาความหมายทั่วไป ประเภทของนิรามิตสุข บ่อเกิดของนิรามิตสุข ลักษณะของนิรามิตสุขและเกณฑ์ตัดสินความสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท และความสุขตามแนวสุขนิยมของลัทธิปัญญานิยมเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต

### ๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระที่จะศึกษา เปรียบเทียบกับเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องในการวิจัย

๑.๖.๒ วิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบนิรามิตสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทกับสุขนิยมของลัทธิปัญญานิยมตะวันตก

๑.๖.๓ สรุปผลที่ได้รับจากการวิจัย พร้อมกับข้อเสนอแนะในประเด็นที่เป็นประโยชน์ ต่อการศึกษาต่อไป

## ๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- ๑.๗.๑ ทำให้ทราบนิรามิตสุขตามทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๗.๒ ทำให้ทราบความสุขตามแนวสุขนิยมแบบปัญญานิยม
- ๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงผลการเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิตสุขตามทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับความสุขตามแนวสุขนิยมแบบปัญญานิยม

## บทที่ ๒

### แนวคิดเรื่องนิรามิตสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นปรัชญาแห่งความสุข มีพระพุทธรพจน์มากมายที่ยืนยันความจริงข้อนี้ เช่น ท่านทั้งหลายอย่าได้ประมาทในชีวิต เพราะชีวิตคนนั้นล้วนมีคุณค่า จงหมั่นกระทำความดี เพื่อเป็นอริยทรัพย์อันประเสริฐไว้แก่ตัวเอง อย่าได้ผลัดวันประกันพรุ่ง เพราะคนที่ไม่ประมาทในชีวิต แล้วเพ่งอยู่ จะถึงสุขไปบุญล้น จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้<sup>๑</sup> เพราะฉะนั้น นิรามิตสุข สุขปราศจากอามิสันนั้น ย่อมเกิดปีติอันเกิดแต่วิเวก ซึ่งปีติอันเกิดจากวิเวกนั้น ย่อมนำสุขที่แท้จริงมาให้

การวิจัยในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาตามแนวคิดของนิรามิตสุขที่อยู่ในพุทธปรัชญาเถรวาท และ เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งแบ่งประเด็นการศึกษา ออกเป็น ความหมายของนิรามิตสุข ประเภทความสุข บ่อเกิดแห่งความสุข ลักษณะของความสุข และเกณฑ์ตัดสินความสุข ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

#### ๒.๑ ความหมายทั่วไป

ความสุข หมายถึง ความปราศจากทุกข์จากสภาวะที่หมดสิ้นกิเลสทั้งปวง หรือสภาวะที่ปราศจากคตินหา อันได้แก่ นิรามิตสุข คือความสุขที่มีความประณีต ความสุขไม่อิงอาศัย อิงเนกขัมมะ มีความแตกต่างจากความสุขในกาม<sup>๒</sup>

---

<sup>๑</sup> พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๒๕

<sup>๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์: ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๔๔.



เพราะฉะนั้นความสุขในความหมายนี้ จึงหมายถึง “นิรามิสสุข” คือสุขที่ไม่อิงวัตถุภายนอกหรืออาจเรียกว่า เป็นความสุขทางใจ ความสุขประเภทนี้ มีตั้งแต่ขั้นต่ำสุดไปจนถึงขั้นสูงสุด คือ นิพพาน ฌ ที่นี้ จะกล่าวถึงความสุขทางใจในระดับชาวบ้าน ความสุขแบบนี้ เช่น การได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่ ไม่มีศัตรู ไม่มีผู้เกลียดชัง มีแต่ผู้ให้ความรักใคร่ นับถือ ยกย่องสรรเสริญ ขึ้นสูงขึ้นไปอีก เช่น การที่ทำความใจสงบ ไม่คิดร้ายต่อใคร ไม่มีความวิตกกังวล ไม่หว่านกระแวง ไม่คิดฟุ้งซ่าน ที่สูงขึ้นอีกเช่น เกิดความอึดใจที่ได้เสียดสละ ทำประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน ใจใจสงบผ่องแผ้วที่ได้ยกโทษให้แก่ผู้คิดร้ายต่อเรา ความสุขประเภทนี้ ไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุภายนอก หรือขึ้นอยู่กับน้อยมาก เป็นความสุขทางใจความสุขนี้เริ่มต้นด้วยการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ และ ธรรมะ ๕ แล้ว บำเพ็ญสมาธิในระดับต้น และสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด ก็จะได้ความสุขทางใจสูงขึ้นเรื่อย ๆ เป็นตัวของตัวเอง ไม่เป็นทาสของค่านิยมที่ฟุ่มเฟือยหรือที่เรียกว่าวัตถุนิยม นิรามิสสุขเป็นความสุขณะที่ใจมีลักษณะ สะอาด ไม่มีกิเลสเจือปน สงบ ไม่คั่นร่นกระวนกระวาย เสรี เป็นอิสระ โปร่งเบาไม่คับแคบ สว่างไสว ประกอบด้วยปัญญา เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สมบูรณ์ ไม่มีความรู้สึกขาดแคลน ไม่รู้สึกบกพร่อง ไม่ว่าแห้วมีความเข้มแข็งเบิกบานอิมเอบอยู่ภายในใจ<sup>๓</sup>

นิรามิสสุข คือ สุขไม่ต้องอาศัยเหยื่อล่อ สุขปลอดโปร่งเพราะใจสงบ หรือได้รู้แจ้งตามความเป็นจริง หมายถึงความสุขที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุมาเป็นตัวช่วยเสริม แต่เป็นความสุขที่เกิดจากการทำใจให้สงบตามพุทธวิธี หรือปล่อยวางจากการอยากในสิ่งต่าง ๆ เพราะความอยากได้สิ่งต่าง ๆ แล้วแม้ได้สิ่งนั้นมาดูเหมือนจะมีความสุข ถ้ามองให้รอบคอบแล้วการอยากได้ก็เป็นทุกข์และเมื่อได้มาแล้วก็ต้องอาศัยสิ่งนั้นเพื่อสร้างสุข คอยหวงแหนไม่ให้หายไป ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นความทุกข์ทั้งสิ้น ดังนั้นจึงต้องปล่อยวาง และทำใจให้ว่างจากการอยากได้ทั้งปวง ก็ย่อมเป็นสุขแบบนิรามิสสุข<sup>๔</sup>

**ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สัตย์** และ คณะ ได้ให้ความหมายคำว่า (นิรามิสสุข) ว่าเป็น ความสุขที่เกิดจากปัญญาเข้าใจสิ่งต่างๆ ทั้งหลาย แล้วปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องมีเหตุผล เป็นการดับทุกข์แก้ไขปัญหาคิด ความสุขที่เกิดจากความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่โง่งหลงมกมาย เป็นความสุขที่เกิดจากความจริงถูกต้องดีงาม ความสงบ ไม่อิงอาศัยวัตถุ เป็นความสุขแบบ

<sup>๓</sup> [http://learnbuddhism.fateback.com/html/30\\_eoeleoaocomu.html](http://learnbuddhism.fateback.com/html/30_eoeleoaocomu.html), วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

<sup>๔</sup> ชุ.ธ. (ไทย) ๑๔/๗๒๐/๓๐-๓๓.

อิสระไม่อิงอาศัยปัจจัยภายนอกอยู่เหนือกระแสโลกทางสังคม<sup>๕</sup> จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า นิรามิตสุขเป็นความสุขที่แท้จริง เป็นภาวะสุขที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาใด ๆ ตามมา ซ้ำยังช่วยขจัดปัญหาต่าง ๆ ด้วย ผู้ที่จะมีนิรามิตสุขได้จะต้องมีสภาพใจที่สงบไม่ฟุ้งซ่าน คือมีความเรียบง่าย ไม่เศร้าใจกับกระแสสังคมใดๆ ทั้งสิ้น ยิ่งทำใจได้กับสิ่งที่ตัวทำเท่าไร ก็ยิ่งได้นิรามิตสุขมากขึ้นเท่านั้น

## ๒.๒ ประเภทของนิรามิตสุข

๑. ฌานสุข หมายถึง หมายถึง การเพ่ง หรือ เฝ้า เป็นกระบวนการในการทำสมาธิที่สำคัญยิ่ง ผู้ปฏิบัติเพื่อต้องการบรรลุฌานนั้น จะต้องเจริญกัมมัญฐานแนวสมถะ โดยการเลือกเพ่งอารมณ์สมถกัมมัญฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เหมาะกับจริตของตน เพ่งอารมณ์สมถกัมมัญฐานจนจิตเป็นสมาธิ ถึงขั้นอัปปนาสมาธิ สมาธิจิตขั้นอัปปนาเป็นสมาธิที่แข็งแกร่งบริสุทธิ์ผุดผ่อง สงบยิ่งนัก เมื่อจิตเป็นสมาธิธรรมอันเป็นข้าศึกคือนิวรณ์ไม่สามารถครอบงำได้ เพราะฉะนั้น ฌานจึงเป็นผลของการทำสมาธิ สมาธิจิตขั้นอัปปนาเป็นสมาธิที่แข็งแกร่งบริสุทธิ์ผุดผ่อง สงบยิ่งนัก เมื่อจิตเป็นสมาธิธรรมอันเป็นข้าศึกคือนิวรณ์ไม่สามารถครอบงำได้ เพราะฉะนั้น ฌานจึงเป็นผลของการทำสมาธิ คำว่า “ฌาน” ซึ่งมีรูปศัพท์เป็นคำกริยาในภาษาบาลีว่า “ฌายติ” แปลว่า ย่อมเพ่ง หรือว่า ย่อมเฝ้า ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีการกล่าวถึง ฌานไว้ในที่ต่าง ๆ ดังนี้

ฌานสุข หมายถึง การเฝ้า ดังความในพุทธพจน์ว่า เนกขัมมะย่อมเฝ้า เพราะเหตุนี้จึงชื่อว่า ฌาน เนกขัมมะย่อมเฝ้ากามฉันทะให้ไหม้ เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า ฌานสุข อรหัตตมรรคย่อมเฝ้า เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า ฌานสุข อรหัตตมรรคย่อมเฝ้ากิเลสทั้งปวงให้ไหม้ เพราะเหตุนี้จึงชื่อ ฌานสุข<sup>๖</sup> โดยสรุปสภาพธรรมใด ๆ เฝ้าทำลายกิเลส เรียกว่า ฌานสุข ฌานสุขมีความสำคัญมากดังพระพุทธองค์ทรงตรัสให้ภิกษุเป็นผู้มีฌานว่า

<sup>๕</sup> ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์ศักดิ์และคณะ, *บูรณาการแผนใหม่กิจกรรมชั้นโทรวมทุกวิชา*, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบ้านหนังสือโกสินทร์ ๒๕๓๗), หน้า ๗๖.

<sup>๖</sup> พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๗๘.

“ภิกษุพึงเป็นผู้มีฉาน ไม่พึงเป็นผู้มีเท้าอยู่ไม่สุข  
 พึงเว้นจากความคะนอง ไม่พึงประมาท  
 และพึงอยู่ในที่นั่งที่นอนที่มีเสียงน้อย”

๒. นิพพานสุข หมายถึง นิพพานเป็นแหล่งแห่งความบริสุทธิ์ เป็นที่ประชุมของผู้บริสุทธิ์ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นสถานที่ที่ไม่มีทุกข์เจือปนเลย เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นภาวะที่สิ้นกิเลสทั้งปวง กล่าวคือ ราคะ โทสะ และโมหะผู้ใดได้เข้าถึงนิพพาน ผู้นั้นย่อมไม่กลับมาเกิดอีก และพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏอันยาวนานหาที่สุดไม่ได้ ฉะนั้น ผู้บรรลุจุดหมายสูงของชีวิตได้ ชื่อว่า พระอรหันต์แปลว่า เป็นผู้ห่างไกลกิเลส การที่จะบรรลุความเป็นอรหันต์ได้นั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ต้องมีความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ทำความเพียรชอบ ระลึกชอบ และมีสมาธิชอบ ตามแนวทางขององค์มรรค ๘ ประการดังกล่าว ดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายอันสูงสุด นั่นคือ นิพพานเพราะหากบุคคลทำอกุศลกรรมเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ก็จะไปสู่อบายภูมิ ต้องได้รับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสยาวนานทีเดียว หรือหากทำอกุศลกรรมที่ยังเป็น โลกิยะ มีเป้าหมายไม่ชัดเจน ไม่มุ่งตรงต่อหนทางพระนิพพาน มีกิเลสที่ยังหนาอยู่ ก็ยังต้องท่องเที่ยวอยู่ในเทวภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิกว่าจะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกก็ยาวนาน และยังคงวนเวียนอยู่อย่างนี้ไม่สิ้นสุด

### ๒.๒.๑ ความสุขไม่พึงพาปัจจัยภายนอก

พุทธปรัชญาเถรวาททรงเปรียบเทียบความสุขไว้หลายแบบหลายประการทรงเปรียบเทียบเป็น สุข ๒ สุข ๓ สุข ๔ และ สุข ๑๓ เป็นต้น ดังปรากฏในพระสูตรต้นปิฎกดังนี้ ในอังกุตตรนิกาย ทุกนิบาต สุขวรรค<sup>๓</sup> พระพุทธเจ้าทรงตรัสความสุขไว้ ๑๓ ข้อ คือ

๑. สุขของคฤหัสถ์ และ สุขเกิดแต่บรรพชา
๒. กามสุข และ เนกขัมมสุข
๓. สุขเจือกิเลส และ สุขไม่เจือกิเลส

<sup>๓</sup> อภ. ทุก. (ไทย)๒๐/๖๕/๑๐๓

๔. สุขมีอาสวะ และ สุขไม่มีอาสวะ
๕. สุขอิงอามิส และ สุขไม่อิงอามิส
๖. สุขของปุถุชน และ สุขของพระอริยเจ้า
๗. กายิกสุข และ เจตสิกสุข
๘. สุขเกิดแต่ฉันทามีปีติ และ สุขเกิดแต่ฉันทาไม่มีปีติ
๙. สุขเกิดแต่ความยินดี และ สุขเกิดแต่ความวางใจเป็นกลาง
๑๐. สุขที่ถึงสมาธิ และ สุขที่ไม่ถึงสมาธิ
๑๑. สุขเกิดแต่ฉันทามีปีติเป็นอารมณ์ และ สุขเกิดแต่ฉันทาไม่มีปีติเป็นอารมณ์
๑๒. สุขที่มีความยินดีเป็นอารมณ์ และ สุขไม่มีความยินดีเป็นอารมณ์
๑๓. สุขที่มีรูปเป็นอารมณ์ และ สุขที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์

ข้อที่น่าสังเกตจากการเปรียบเทียบก็คือ สุขของคฤหัสถ์ และสุขเกิดจากการไม่อิงอามิส จะมีความแตกต่างกันเห็นได้ชัด จะเป็นความสุขที่ละเอียดกว่า เป็นความสุขที่ไม่ต้องพึ่งวัตถุภายนอก เป็นสุขที่มีความยั่งยืนในตัว และมีความสมบูรณ์ สว่างด้วยจิตอันบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งอื่นใดอยู่เหนือกว่าอีก

นอกจากนี้ในขุททกนิกาย มุจจลินทสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสุขอีก ๔ ประการ แก่พญามุจจลินนาคราช ว่าเป็นความสุขที่อันเลิศ คือ

- ๑ . ความยินดีในวิเวก ย่อมมีความสุข
- ๒ . การไม่เบียดเบียน คือ การระมัดระวังไม่ทำร้ายสัตว์มีชีวิต เป็นสุขในโลก
- ๓ . การละกามทั้งหลายเสียได้เป็นความสุขในโลก
- ๔ . การกำจัดความถือตัว (อัสมีมานะ) เสียได้นั้นแหละเป็นความสุขอย่างยิ่ง

ความสุข ๔ ประเภทนี้ ถือได้ว่า เป็นความสุข ที่แท้จริง ซึ่งทำให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าของชีวิตตัวเอง ไม่ตกหล่มในกามคุณทั้ง ๕

อย่างไรก็ตาม ความสุขที่ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก คือ กามคุณ ๕ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ<sup>๘</sup> อันเป็นสาเหตุที่จะก่อให้เกิดความเขี้ยววน ที่ชวนให้เกิดความกำหนัดยินดี เมื่อบุคคลใดที่ติดข้องอยู่ใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส และหากไม่รู้เท่าทันก็จะทำให้คล้อยตามอารมณ์แห่งกามคุณนั้น เกิดความยินดี ความพอใจ มีความเพลิดเพลิน ลุ่มหลง

<sup>๘</sup> ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๗, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๓๑๕/๓๐๐.

และความอยาก ความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด อันถือเป็นมูลเหตุแห่งทุกข์ จึงเป็นความสุขที่ไม่ยั่งยืนถาวร แต่กลับจะเจือด้วยความทุกข์มากมาย ตามพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้วนั้น ถือว่า ความสุขที่อิงอาศัยปัจจัยภายนอก เป็นความสุขที่ไม่แน่นอน เมื่อบุคคลใดยึดมั่นใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ทั้งห้านี้แล้ว ย่อมไม่อาจที่จะมองเห็นสัจธรรมตามความจริง ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

“ กามคุณทั้ง ๕ ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โภกฐัพพะ เหล่านี้ จะเป็นของมนุษย์ก็ตามจะเป็นของเทวดาชั้นสวรรค์ก็ตาม ย่อมมีโทษมากมีคุณน้อย ขอให้ คิดดูจงดีว่า ในระหว่างมนุษย์ที่เกิดคิดเกี่ยวข้องกับในโรงในศาลก็ดี หรือ ประเทศต่อประเทศจะเกิดบาดหมางใจกันก็ดี หรือหมู่ต่อหมู่จะเกิดวิวาทกันก็ดี ก็อาศัยกามคุณเป็นเหตุทั้งนั้น แม้ในเหล่าเทพยดาบนชั้นสวรรค์ มีความสุขแล้ว และกลับได้รับความทุกข์ ก็เพราะกามคุณเป็นเหตุ เมื่อพระองค์ทรงแนะนำสั่งสอน ติเตียนโทษของ กามคุณเช่นนี้แล้ว จึงทรงแนะนำสั่งสอนในเนกขัมมะอานิสังสกถาต่อไปว่า การออกจากกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โภกฐัพพะ ไม่ประพฤติดนให้เป็นคนหมกมุ่นในกามารมณ์ เรียกว่าเนกขัมมะ เมื่อออกจากกามได้แล้ว ได้ชื่อว่า เป็นกายวิเวก เมื่อกาย วิเวกมีแล้ว ก็อาจเป็นปัจจัยให้เกิดจิตวิเวกได้ ในการออกจากกาม ซึ่งเรียกว่าเนกขัมมะนี้”<sup>๙</sup>

ฉะนั้นกามทั้งหลาย คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ซึ่งเป็นเหตุให้ที่คนเข้าใจว่า น่าใคร่ น่าพอใจนั้น ทำให้เกิดความสุขบ้าง และ ความทุกข์บ้าง มีโทษมากกว่า มันเป็นความสุขที่ไม่แน่นอน เกิดความผันแปรเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายอันเป็นไปตามคติธรรมคาแห่งสภาพสังขารจึงเป็นเหตุให้ท่านเกิดทุกข์อารมณ์ ๖ จะแปรปรวนเคลื่อนคลาดหายไป ท่านก็ยังไม่คงอยู่เป็นสุข ชั้น ๕ จะผันแปรกลับกลายเป็น ความเศร้าโศกเป็นทุกข์ ความไม่รู้เท่าทันในความไม่เที่ยงแท้และสภาพที่ผันแปรนั่นเอง ย่อมทำให้เกิดความไม่สงบเย็น พล่าณสายกระวนกระวาย อยู่ไม่เป็นสุขได้ตลอดเวลา ภาวะเช่นนี้ท่านว่าเป็นความหมายอย่างหนึ่งของการพึ่งปัจจัยภายนอก<sup>๑๐</sup>

<sup>๙</sup> อภ. สจ. (บาลี) ๓๔/๑๐๖๕/๒๕๑, อภ. สจ. (ไทย) ๓๔/๑๐๖๕/๒๗๒.

<sup>๑๐</sup> ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๓.

<sup>๑๑</sup> มูลปริยายสูตร ม.ม.(ไทย) ๑๒/๑๐/๘-๙.

เพราะฉะนั้น การแสวงหาและยินดีพอใจยึดติดอยู่แต่ในสามีสสุขจนเกิดความทุกข์เดือดร้อน ทั้งที่เห็นได้ง่าย และทั้งที่เห็นได้ยากสำหรับปุถุชน ความสุขที่แต่เพียงผิวเผิน หลอก ๆ ชั่วเล่น คือ การอยู่ห่างไกลจากกระแสธรรม จนแยกแยะดี ชั่ว ไม่เป็น ทำให้ไม่รู้จักสิ่งที่เป็นแก่นสารสาระและสิ่งที่ไม่ใช่แก่นสารสาระแท้จริงของชีวิต ไม่มีสติปัญญาพิจารณา รู้ แม้กระทั่งว่า ทางไหนเป็นทางเจริญ ทางไหนเป็นทางเสื่อมแห่งชีวิตตามที่เป็นจริง จึงต่างดำเนินชีวิตไปอย่างไร้ทิศทาง ด้วยความขาดสติปัญญาอันเห็นชอบ สังคมจึงสับสนวุ่นวายจนสาหัสหาสาเหตุไม่พบ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ...

“กามทั้งหลายเป็นของเผ็ดร้อน เปรียบดังงูพิษ เป็นที่ทำให้คนโง่เขลาหมกมุ่นอยู่ คนโง่เขลาเหล่านั้นต้องเอาอึดทุกข์ยากเดือดร้อนอยู่ในนรกตลอดกาลนาน และเป็นเหตุให้คนโง่เขลาบาปบุญญา ผู้ไม่สำรวมกาย วาจา และใจ ทำความชั่วต่างๆ เขาเหล่านั้น ย่อมเศร้าโศกอยู่ในอบายในกาลทุกเมื่อ” นี้แหละ คือ ทุกข์ที่เห็นได้ด้วยยากสำหรับปุถุชน แต่เห็นได้ง่ายสำหรับพระอริยะเจ้า<sup>๑๒</sup>

ความไม่รู้ทางเจริญ ทางเสื่อมแห่งชีวิตตามที่เป็นจริงเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดกิเลส ตัณหา คลจิใจให้มีความเห็นผิดๆ และมีความยึดถือผิดๆ ได้แก่ ยึดถือสิ่งไร้สาระว่าเป็นแก่นสารสาระ หลงยึดถือสามีสสุขอันอาศัยกามคุณ ที่ให้ได้รับความสุขแต่เพียงชั่วเล่น ผิวเผิน ไม่จริงจังยั่งยืนนั้น ว่าเป็นความสุขที่แท้ถาวร จึงมุ่งแต่จะไขว่คว้า แสวงหา พัสดุกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัสทางกายที่น่าเพลิดเพลิน น่ายินดีพอใจ มาสนองกิเลส ตัณหา อุปาทานของตน และเมื่อขาดสติสัมปชัญญะและขาดความสำรวมกาย วาจา และใจ ก็กลับประพฤติดินผิดๆ จากทำนองคลองธรรม ให้กลับได้รับผลเป็นโทษ เป็นความทุกข์เดือดร้อน<sup>๑๓</sup> เพราะว่าการมีความสุขจากการยึดมั่นในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสธรรมารมณ์ต่าง ๆ ความสุขจากการติดอยู่ในกามทั้งหลาย ความสุขจากการติดอยู่ในโลกธรรมทั้งหลาย และอารมณ์สำหรับสนองความต้องการต่างๆ ซึ่งลักษณะอาการของผู้ที่จิตใจมีความเกี่ยวพันอยู่กับความสุขประเภทนี้คือ การแส่หาดีนรนกระวนกระวายเป็นอาการนำหน้า อย่าง

<sup>๑๒</sup> ชู.เถรี. (ไทย) ๒๖/๔๗๔/๔๕๕.

<sup>๑๓</sup> นัตติมา ชูดวงแก้ว, “การศึกษาเปรียบเทียบเจตสิกธรรมในพระอภิธรรมปิฎกกับพระสูตรตันตปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

หนึ่งและความรู้สึกที่ยึดติด คับแคบ หวงแหวน ผูกพันเฉพาะตัวอีกอย่างหนึ่ง อาการเหล่านี้เป็นอาการของความยึดอยาก หรือความเห็นแก่ตัว และ เมื่อไม่จัดการควบคุมให้ดีย่อมเป็นที่มาแห่งปัญหาต่าง ๆ ซึ่ง พระพุทธศาสนาก็ยืนยันในทิศทางนี้มาโดยตลอดว่าสุขทั้งหลายเหล่านั้นเป็นสุขที่ไม่เที่ยงแท้ไม่ไช่เป้าหมายไม่ไช่ความยั่งยืน<sup>๑๔</sup>

เมื่อมีความทะยานอยากที่จะเข้าไปยึดถือขั้น ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ทั้งภายในและภายนอกย่อมเป็นทุกข์<sup>๑๕</sup> ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในมิตตวินทชาดกว่า “ บุคคลผู้ที่มีความต้องการมาก ๆ เมื่อมี ๔ ต้องการ ๘ เมื่อมี ๘ ต้องการ ๑๖ เมื่อมี ๑๖ ต้องการ ๓๒” <sup>๑๖</sup> ผู้ที่มีความต้องการมาก ๆ ในทางกามคุณ ที่ติดอยู่ในตัณหาไม่ว่าจะนั่ง นอน ยืน เดิน ก็ไม่เป็นสุข แต่ถ้าเมื่อใดพึงละเว้นได้จากกามคุณทั้งหลาย ย่อมทำให้เกิดความสุข ที่ประณีตกว่า สุขที่เกิดจากกามทั้งหลาย และพระพุทธองค์ก็ได้ทรงเปล่งอุทานว่า “ ความสงบเป็นสุขของบุคคลผู้สันโดษ มีธรรม ปราภฏแล้วเห็นอยู่ ความไม่พยายาบาท คือ ความสำรวมในสัตว์ทั้งหลายเป็นสุขในโลก ความปราศจากความกำหนัดคือความล่วงกามทั้งหลายเสียได้เป็นสุขในโลก การกำจัดอัสมีมานะเสียได้นั้นแลเป็นสุขอย่างยิ่ง”

เพราะฉะนั้นความสุขดังกล่าวมานี้ ส่วนใหญ่แล้วพุทธปรัชญาเน้นสุขที่เกิดจากการเจริญสมาธิ การอบรมจิตใจ จะเป็นสิ่งที่สำคัญกว่า การพึ่งพาวัตถุภายนอก ล้วนแต่ได้รับโทษ ซึ่งไม่มั่นคงถาวร

### ๒.๒.๓ ความสุขที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง

ความสุขประเภทนี้เป็นความสุขที่มีขึ้นได้เอง เกิดขึ้นได้ โดยการมีศีลบริสุทธิแล้วฝึกฝนร่างกาย และ จิตใจให้เป็นสมาธิ คือให้มีอารมณ์เดียว หรือมีสภาวะเดียวที่แน่วแน่ ไม่มีภาวะอื่นหรืออารมณ์อื่นเข้ามาแทรกแซงให้ร่างกายอยู่ในสภาวะที่ดีของธรรมชาติ สำหรับมนุษย์ภาวะหนึ่งเท่านั้นนิรามิตสุขก็จะเกิดขึ้น ไม่ต้องอาศัยสิ่งหรืออารมณ์ภายนอกมา

<sup>๑๔</sup> พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพฯ : บริษัท ดำเนินสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๘), หน้า ๓๐๘.

<sup>๑๕</sup> พุทธทาสภิกขุ, **ปฏิจจสมุปปาตจากพระโอรส**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๒.

<sup>๑๖</sup> **พ.ช. (ไทย) ๒๓/๘๒/๒๐.**

สนอง เป็นภาวะของจิตใจภายในที่เรียกได้ว่า เป็นตัวของตัวเอง<sup>๑๓</sup> ไม่มีสิ่งที่เป็นโลกแห่งสัมผัส มักมีสิ่งทีล่อใจให้บุคคลเกิดความใคร่ ความพอใจยินดีได้ง่าย ซึ่งได้แก่ สิ่งที่เป็น รูป เสียง กลิ่น รส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ที่ใจไปกำหนดว่า รูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย เป็นต้น คือ ก็จะหมดไปจากสภาวะจิต อาจบรรยายลักษณะได้ว่า เป็นความสะอาด

เพราะไม่มีความรู้สึกที่ไม่มีกิเลสต่างๆ เข้าไปปะปนขุนมัว สว่าง เพราะประกอบด้วย ปัญญา มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น เห็นกว้างขวาง ไม่มีขีดจำกัด มีความเข้าใจกระจ่างชัด และพร้อมที่จะรับรู้พิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะวิสัย สงบ <sup>๑๔</sup> เมื่อจิตมีอารมณ์เดียวไม่ ฟุ้งซ่าน สติข่มตึงมั่น ความสุขข่มปรากฏด้วยสตินั้น ด้วยญาณนั้น ปลอดจากสิ่งกังวลใจ ไม่ ห้วนไหว ราบเรียบ เพราะเป็นอิสระ ไม่มีสิ่งที่จำกัดความรู้สึกนึกคิด ไม่มีความกีดกัน โปรง เบา ไม่ยึดติด ไม่คับแคบ เปิดกว้าง แผ่ความรู้สึกรักใคร่ปรารถนาดีด้วยเมตตาไปยังมนุษย สัตว์ ทั่วหน้า รับรู้ความทุกข์ของผู้อื่นด้วยกรุณา ร่วมบันเทิงใจด้วยมุทิตาในความสุขความ รุ่งเรืองสำเร็จของคนทุกคน และ สมบูรณ์ เพราะไม่มีความรู้สึกขาดแคลน บกพร่อง ว่าเหว มี แต่ความเข้มข้นเบิกบาน เปรียบในทางร่างกายเหมือนการมีสุขภาพดี ข่มเป็นภาวะที่เต็ม เปี่ยมสมบูรณ์อยู่ในตัว ในเมื่อ ไม่มีโรคเป็นข้อบกพร่องในภาวะจิตเช่นนี้ คุณธรรมที่เป็น ส่วนประกอบสำคัญก็คือ ความเป็น อิสระ ไม่เกี่ยวเกาะผูกพันเป็นทาส และ ปัญญา ความรู้ ความเข้าใจตามความเป็นจริง<sup>๑๕</sup>

ดังนั้น ผู้ที่เข้าใจความจริงย่อมรู้ดีว่าไม่มีอะไรที่น่ายึดถือ ได้อย่างตลอดไป เพราะมันเป็น สิ่งที่ไม่คงอยู่ตามสภาพเดิมได้ ให้มันเที่ยงหรืออยากให้ทุกอย่างเป็นไปตามใจตน เมื่อใด ก็มีแต่จะทุกข์สถานเดียว ใจที่รู้จักปล่อยวางไม่ว่าจะประสบกับความพลัดพรากสูญเสีย กับ สิ่ง ที่ตัวเองรักก็ตาม ความล้มเหลว หรือคำกล่าวร้ายก็ยังมีวางสงบอยู่ได้ ทั้งนี้เพราะรู้เท่าทัน ด้วยสติปัญญา ข่มเกิดความสุขแบบไม่อิงอาภิส และมองโลกในแง่ดี ด้วยปัญญาที่เข้าถึงสัง ฆธรรมดังกล่าวข่มทำให้จิตเกิดความสุขอย่างแท้จริงการกระทำที่ถูกต้องดีงาม (ศีล) การ ฝึกจิตให้มีความสุขสงบและตื่นรู้ (สมาธิ) และความตระหนักรู้ในสังฆธรรม (ปัญญา) คือวิถีสู่ ความสุขที่แท้ นับเป็นความสุขที่ประเสริฐสุดเพราะ “ไม่มีสุขใดเสมอด้วยความสุข” พุทธ

<sup>๑๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ทำอย่างไรให้งานประมาณกับความสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ: หจก. เอมี เทรดคิง, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.

<sup>๑๔</sup> ไชย ฌ พล. ความสุขที่ล้ำค่า (สถาบันวิจัยสากล, ม.ป.ป. หน้า ๑๘-๒๒).

<sup>๑๕</sup> อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๑๓/๑๓๖.



ภายิตดังกล่าวเป็นสังขรรณอันสากลอยู่เหนือยุคสมัย หากไร้ซึ่งความสงบใจเสียแล้วเราย่อมไม่อาจมีความสุขที่แท้ได้เลย แม้จะมีเงินมหาศาลหรือมีอำนาจล้นฟ้าก็ตาม<sup>๒๐</sup>

เมื่อเข้าถึงความสงบของใจ ได้ระดับหนึ่ง ก็จะทำให้เกิดความต้องการ ความยินดี ความพอใจ ความกอดยาก ความปรารถนา สิ่งที่น่าใคร่ปรารถนา ก็จะหมดไป ความสุขที่ละเอียดประณีต ก็จะปรากฏขึ้น ด้วยการเจริญสมาธิเมื่อได้สัมผัสกับความสุขชนิดนี้รู้สึกประทับใจมากจนถึงกับหลงนึกว่าเป็นพระนิพพาน เพราะจิตนั้นสงบและมีความสุขที่สุด สุขยิ่งกว่าสุขจากสัมผัสทั้งหลายทั้งปวงในโลกรวมกัน ความสุขประเภทนี้แปลก ผู้ที่ยังไม่เคยประสบจะไม่รู้คุณค่า แต่หากเคยเข้าถึงความสุขชนิดนี้ได้จะซาบซึ้งมาก หมดความต้องการความสุขไปโดยปริยาย เพราะได้สัมผัสสิ่งที่ดีเหนือกว่าแล้ว ความสุขจากความสงบของจิตเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องตะเกียกตะกายไปหาที่ไหนไกล ๆ จะอยู่ที่บ้านหรือที่ไหนก็สุขได้โดยไม่ต้องเสียเงิน ไม่ต้องลงทุนอะไร มีเพียงแค่กำหนดลมหายใจก็สามารถสร้างสุขชนิดนี้ให้เกิดขึ้นกับตัวเองได้แล้ว ด้วยการใช้สติกำหนดรู้ลมหายใจเข้า รู้ลมหายใจออกเท่านั้น ความสุขเกิดขึ้นได้ง่ายๆ ขอเพียงเรารู้จักพลิกวิถีคิดและนำการหายใจ ซึ่งเป็นของดีที่ติดตัวเรามาใช้ให้เป็นประโยชน์ด้วยการ<sup>๒๑</sup> รู้จัก ปล่อยวางแล้ว เราจะได้สติช่วยให้เรา รู้ทันว่ากำลังเกิดอะไรกับจิต ช่วยให้มีผลอ เข้าไปในความฟุ้งซ่าน แต่ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้ เราปล่อยวางได้อย่างรวดเร็ว นั่นก็คือปัญญาได้แก่ ความรู้เท่าทันในความเป็นจริงของชีวิต จะอยู่ที่ใด ในสถานการณ์อะไร ก็ตาม จึงนำความสุขอันประณีตมาให้แก่เราได้ ในทุกโอกาส เพราะมีสติสัมปชัญญะ รู้ดี-รู้ชั่ว รู้บาป-บุญ คุณโทษตามที่เป็นจริง ความมีเมตตากรุณาต่อกัน ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จหรือ ความล้มเหลวก็ยังเป็นปกติอยู่ได้ จึงเป็นความสุขที่ไม่ต้องพึ่งพาสิ่งภายนอก และประเสริฐกว่า ความสุขที่เกิดจากการเร้าจิตกระตุนใจซึ่งต้องอาศัยสิ่งเร้า เป็นความสุขที่ทำให้เราไม่ต้องดิ้นรน และรู้จักเสียสละ ความเป็นผู้มีกามสังวร มีความสันโดษ คือ ความไม่โลภ ยินดีที่ของมีอยู่ จึงทำให้เราเป็นอิสระอย่างแท้จริง คือตั้งอยู่บนพื้นฐานความไม่ประมาท มีสติปัญญานึกคิดตลอดเวลา ด้วยการไม่ติดกับสิ่งเสพติดมีนเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ทำให้มีให้เกิดขึ้นในจิตของตนมีขันติ ความอดกลั้นทำหน้าที่ที่ขมจิตไว้

<sup>๒๐</sup> พ.ธ.(ไทย) .๒๕/๒๐๒/๕๒.

<sup>๒๑</sup> สิริวัฒน์ คำวันตา, ปรัชญาพุทธศาสนา, (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาลัยเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม, ๒๕๒๕), หน้า ๖๑.

หมายถึง การอดทนต่อ สิ่งที่ยากนั้น คือ โลกะ โทสะ โมหะ เมื่อละได้แล้ว ความสุขอยู่ไม่ไกลเกินเอื้อม และสามารถพบได้กลางใจของเราเอง<sup>๒๒</sup>

ดังนั้น สิ่งสำคัญต้องรู้เท่าทันแล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง ไม่ใช่ว่าพบเจอสิ่งไม่ดี ก็ผิดหวังแล้วหมดหวังหมดกำลังใจ ไม่รู้ไม่เข้าใจความจริงของชีวิตละทิ้งความดีงามถูกต้องที่เคยยึดถือปฏิบัติ การดำเนินชีวิตตนให้มีความสุข โดยการรักษาศีล ให้นาน เว้นจากการเบียดเบียนกัน ไม่เอาไร้อาเปรียบ มีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันและกัน มีกายและวาจาที่สุภาพเรียบร้อย หากรู้และเข้าใจตามเหตุปัจจัย ศึกษาเรียนรู้เข้าใจในความจริงในเหตุปัจจัย ปฏิบัติตนรักษาจิตใจให้เป็นปกติ ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริง หลุดพ้นจากกิเลส ตัณหา และอุปาทานทั้งหลาย ย่อมเข้าสู่มรรคผลนิพพานได้ในที่สุด แต่มีปัญหาความสามารถอดทนมั่นคงแก่ไหน ในการสู้ความจริงและแก้ไขอุปสรรคปัญหา และเข้าใจเท่าทันแห่งโทษกามคุณ เพื่อจะสามารถเข้าสู่ความสุขแบบนิรามิสสุขได้ สิ่งเหล่านี้เป็นบทเรียนชีวิตทดสอบความเป็นมนุษย์ ทดสอบจิตใจว่ามีความอดทนเข้มแข็งหนักแน่นเพียงไร สามารถเกิดขึ้นได้ทุกเพศทุกวัยตราบใดที่เราหมกมุ่นในกามคุณทั้งหลาย สอบผ่านแก้ไขปัญหาได้ ก็จะประสบพบความจริงถูกต้องดีงาม มีชีวิตทางสังคมอย่างมีความสุขแท้จริงประเสริฐ แม้ประสบพบเจอสิ่งไม่ดีทั้งหลายก็ไม่เป็นปัญหา สามารถเป็นอยู่ท่ามกลางปัญหาทั้งหลายได้อย่างมีความสุขไร้ทุกข์กังวลใจ<sup>๒๓</sup>

### ๒.๓ บ่อเกิดของนิรามิสสุข

ตามทรรคนะพุทธปรัชญาได้กล่าวถึง ความสุขอันประณีต (จิตใจ) ว่าเป็น ความสุขที่ปราศจากอามิส มีคุณค่าที่แตกต่างกัน โดยเริ่มตั้งแต่ระดับกลาง และระดับสูงสุด แบ่งออกเป็นระดับ คือ ฌานสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยฌาน และ นิพพานสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยนิพพาน ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง ความสุขทั้ง ๒ ดังต่อไปนี้

<sup>๒๒</sup> พระไพศาล วิสาโล, ความสุขที่ปลายจมูก, (กรุงเทพฯ:บริษัท พิมพ์ดี จำกัด ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

<sup>๒๓</sup> อจ. ทศ. (ไทย) ๒๐/๓๑๓/๑๐๑.

### ๒.๓.๑ ฌานสุข

คำว่า “ฌานสุข” คือ ความสุขทางจิต โดยแบ่งออกตามระดับมี ๓ คือ สุขในรูปฌาน ๔ สุขในอรูปฌาน ๔ และสุขในสัญญาเวทียตนิโรธสมาบัติ และสุขในพระนิพพาน เพราะฉะนั้น ความสุขนี้ เป็นฌานละเอียดและอยู่ในระดับฌานที่สูงสุด ผู้ที่ปฏิบัติได้ตามหลักของวิปัสสนาญาณ ย่อมได้บรรลุมรรคผลรวดเร็วเป็นพิเศษ เพราะอารมณ์ในฌานสุขและอารมณ์ในวิปัสสนาญาณ มีส่วนคล้ายคลึงกันมาก ต่างแต่ฌานสุขเป็นสมถภาวนา มุ่งดำรงฌานเป็นสำคัญสำหรับวิปัสสนาภาวนามุ่งรู้แจ้งเห็นจริง ตามอำนาจของกฎธรรมดาเป็นสำคัญ แต่ทว่าอรูปฌานนี้ก็มิได้มีลักษณะเป็นฌานปล่อยอารมณ์ คือ ไม่ยึดถืออะไรเป็นสำคัญ ปล่อยหมดทั้งรูปและนาม ถือความว่างเป็นสำคัญ ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

#### ๒.๓.๑.๑ สุขในรูปฌาน

สุขในรูปฌาน ๔ หมายถึง ความสุขเกิดจากการออกจากกามความสุขเกิดจากความสังัด ความสุขเกิดจากความสงบ ความสุขเกิดจากการตรัสรู้ เรากล่าวว่า ควรเสพ ควรให้เจริญ ควรทำให้มาก ไม่ควรเกรงกลัวสุขชนิดนี้ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานฯลฯ<sup>๒๔</sup>

- ๑) ปฐมฌาน มีองค์ประกอบ ๕ คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา
- ๒) ทุตติยฌาน มีองค์ประกอบ ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา
- ๓) ตติยฌาน มีองค์ประกอบ ๒ คือ สุข เอกัคคตา
- ๔) จตุตถฌาน มีองค์ประกอบ ๒ คือ เอกัคคตา อุเบกขา

การดับใน วิตก วิจารณ์ ระดับทุตติยฌาน ปีติดับในตติยฌาน และสุขดับในจตุตถฌาน ความสุขที่เกิดจากฌานในแต่ละระดับมีดังนี้<sup>๒๕</sup>

๑. ปฐมฌาน มีองค์ประกอบ ๕ คือ วิตก ความตรึกที่เป็นกุศล วิจารณ์ ได้แก่ความตรองกุศลธรรมที่ตนตรึกนั้น มีความสงบประณีตสูงขึ้นกว่าความตรึกตรงของสามัญชน เพราะว่าการตรึกตรงของท่านเหล่านั้นไม่ประกอบด้วยกิเลสและอกุศลธรรมปีติ ความเอิบอิมใจที่

<sup>๒๔</sup> ม.ม. (ไทย) ๑๓/ ๕๖/ ๑๗๔-๑๗๗.

<sup>๒๕</sup> ม. อุปรี. (ไทย) ๑๔/ ๑๖/๒๓-๒๔.

เกิดขึ้น แสดงออกมาในลักษณะต่าง ๆ สุข ความสบายกายสบายใจ อันเกิดจากจิตที่มีความสงบมีลักษณะโปร่งเบาบังเกิดขึ้นทั้งกายและจิต เอกัคคตา จิตที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิ ไม่ถูกโยกคลอนให้หวั่นไหว ด้วยการเหนี่ยวรั้งของตนเอง และแรงกระทบมาจากภายนอก ในกรณีที่สิ่งกระทบนั้นไม่แรงเกินไป

๒. ทุติยฌาน มืองค์ ๓ ซึ่งเป็นพัฒนาการทางจิตที่ก้าวไกลขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง ดังนั้นในทุติยฌาน จึงไม่มีวิตก คือความตรึก ไม่มีวิจาร์ คือความตรอง แต่มีปีติ คือความเอิบอ้อมใจ สุข คือความสบายกายสบายใจที่ประณีตยิ่งนัก ความสุขในชั้นทุติยฌานนั้น ท่านเรียกว่าเป็นความสุขที่หวานใจยิ่งนัก เป็นความเอิบอ้อมเป็นความซาบซึ่งตรงตรง ซึ่งจิตธรรมชาติของบุคคลไม่สามารถสัมผัสความสุขในชั้นนี้ได้และเอกัคคตา คือ จิตตั้งมั่นเป็นอันเดียว มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้นกว่าในปฐมฌาน

๓. ตติยฌาน มืองค์ ๒ คือ ความสุขและเอกัคคตา เพราะปีติสงบระงับไปจากจิตของบุคคลนั้น ความสุขจึงมีความเกี่ยวข้องกับความสงบ จิตของผู้ปฏิบัติก็จะเอิบเย็นและสงบมากยิ่งขึ้น

๔. จตุตถฌาน มืองค์ ๒ คือแม้ความสุขก็จะหายไป ใจจะปรากฏเป็นอุเบกขาที่เรียกว่าเป็นอุเบกขามาน อันเป็นอาการของปัญญาปรากฏขึ้นภายในจิตพร้อมกับเอกัคคตา คือ จิตที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิไม่หวั่นไหวมานทั้ง ๔ ประการนี้ ท่านเรียกว่า "รูปฌาน" บางทีก็เรียกว่า รูปสมาบัติ ทั้งนี้เพราะว่ามีรูปธรรมเป็นอารมณ์บังเกิดขึ้น เมื่อกล่าวในชั้นของจิตแสดงว่าระดับจิตขั้นสูรูปาวจรภูมิ คือขั้นที่มีรูปเป็นอารมณ์ ท่านเหล่านี้เมื่อทำลายกาลกิรียาตายไป ถ้าฌานท่านไม่เสื่อม ก็จะบังเกิดเป็นพรหมในพรหมโลกตามกำลังของฌานที่ท่านเหล่านั้นได้บรรลุเป็นผลต่อเนื่อง จากการเจริญสมถกรรมฐานนั้น มุ่งสงบนิรณทั้ง 5 ประการ ซึ่งเป็นสนิมใจ เป็นเครื่องกั้นใจคนไว้ไม่ให้บรรลุความดี

### ๒.๓.๑.๒ สุขในรูปฌาน

สุขในรูปฌาน หมายถึง ฌานมีรูปฌานเป็นอารมณ์ของความสุข มี ๔ ระดับ<sup>๒๖</sup> คือ

<sup>๒๖</sup> ม. ม. (ไทย) ๑๓/๕๖/๑๓๔-๑๓๗.

๑. อากาศานัญญาตนณาน คือกำหนดอาการ คือช่องว่างหาที่สุดมิได้ เป็น อารมณ์

๒. วิญญาณัญญาตนณาน คือกำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์

๓. อากิญจัญญาตนณาน คือการกำหนดภาวะที่ไม่มีอะไรเป็นอารมณ์

๔. เนวสัญญานาสัญญาตนณาน คือการกำหนดถึงภาวะมีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่

ฉะนั้น รูปฌานมี ๔ ชั้น เป็นปัญจฌานทั้ง ๔ ชั้น แต่ต่างกันที่อารมณ์ละเอียดขึ้นเป็นลำดับชั้น หมายถึง การเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่เป็นอัปนาสมาธิ ภาวะจิตสงบประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรมหลัก ดังนี้ คือ

**รูปฌานที่ ๑** อากาศานัญญาตนณานจิต มีอากาศซึ่งไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์

**รูปฌานที่ ๒** วิญญาณัญญาตนณานจิต มีอากาศานัญญาตนณานจิตเป็นอารมณ์ เพราะพิจารณาเห็นว่าอากาศซึ่งไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์นั้น ก็ยังไม่ละเอียดประณีตเท่ากับอากาศานัญญาตนณานจิตซึ่งมีอากาศที่ไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์ฉะนั้น จึงลวงอากาศที่ไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์ แล้วน้อมไปสู่อากาศานัญญาตนณานจิตเป็นอารมณ์ จนอัปนาสมาธิเกิดขึ้น เป็นรูปฌานที่ ๒ คือ วิญญาณัญญาตนณานจิต ซึ่งเป็นรูปฌานจิตที่มีวิญญาณ คือ อากาศานัญญาตนณานจิตเป็นอารมณ์

**รูปฌานที่ ๓** อากิญจัญญาตนณานจิต มีภาวะที่ไม่มีอะไรเป็นอารมณ์ เพราะเป็นภาวะที่ไม่มีอากาศานัญญาตนณานจิตเป็นอารมณ์แล้ว เมื่อพิจารณาเห็นว่า เมื่อยังมีอากาศานัญญาตนณานจิตเป็นอารมณ์อยู่ ก็ยังไม่สงบไม่ละเอียดประณีตเท่ากับไม่มีอะไรเลยเป็นอารมณ์ จึงลวงอากาศานัญญาตนณานจิตซึ่งเป็นอารมณ์ แล้วน้อมไปสู่ภาวะที่ไม่มีอากาศานัญญาตนณานจิตเป็นอารมณ์ จนอัปนาสมาธิเกิดขึ้นเป็นรูปฌานที่ ๓ คือ อากิญจัญญาตนณานจิต มีภาวะที่ไม่มีอะไรเลยเป็นอารมณ์ เพราะไม่มีอากาศานัญญาตนณานจิตเป็นอารมณ์

**รูปฌานที่ ๔** เนวสัญญานาสัญญาตนณานจิต มีอากิญจัญญาตนณานจิตเป็นอารมณ์ เมื่อพิจารณาเห็นว่าอากิญจัญญาตนณานจิต ซึ่งมีภาวะที่ไม่มีอะไรเลยเป็นอารมณ์นั้นเป็นสภาวะที่ละเอียดมาก จึงน้อมไปสู่ภาวะของอากิญจัญญาตนณานจิตที่ละเอียดนั้น จนอัปนาสมาธิจิตเกิดขึ้นเป็นรูปฌานที่ ๔ คือ เนวสัญญานาสัญญาตนณานจิต เป็นสภาพที่สัญญาพร้อมทั้งสัมปยุตตธรรมทั้งหลายที่เกิดร่วมกันนั้นละเอียด จนกล่าวไม่ได้ว่ามีหรือไม่มี เพราะไม่ได้กระทำกิจของสัมปยุตตธรรมทั้งหลายอย่างเต็มที่ จึงกล่าวไม่ได้ว่ามีหรือไม่มีสัมปยุตต

ธรรมนั้นๆ อรูปฌานที่ ๔ จึงชื่อว่า เนวสัญญานาสัญญายตน คือ มีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่

เพราะฉะนั้นฌานสุขนี้ ถ้าจะถือเป็นนิพพานก็เป็นแบบที่เรียกว่า ตทังคนิพพาน คือ นิพพานชั่วคราว กล่าวคือ ความสุขที่ได้ในขณะที่จิตอยู่ในฌานนั้นเป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากการที่กิเลสดับชั่วคราว เมื่อออกจากฌาน กิเลสสามารถที่จะเกิดขึ้นใหม่ได้อีก สุขในตทังคนิพพาน กับ อนุปาทิสถนิพพาน ผู้ที่จะมีความสุขประเภทนี้จะต้องเป็นพระอริยบุคคลประเภทใดประเภทหนึ่งใน ๔ ประเภท คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เป็นต้น

### ๒.๓.๑.๓ สุขในสัญญาเวทียตนิโรธสมาบัติ

สุขสัญญาเวทียตนิโรธสมาบัติ คือ อารมณ์จิตของพระอรหันต์ชั้น ปฏิสัมภิตาญาณ หรือ พระอนาคามีระดับ ปฏิสัมภิตาญาณ เท่านั้น ที่มีจิตว่างจากอารมณ์ทุกชนิด โดยจิตไม่ยอมรับรู้อารมณ์อะไรเลย แม้จะเป็นพระอรหันต์ระดับ เทววิโซ หรือ ฉัพภิญโญ ก็ไม่สามารถทำจิตว่างจากอารมณ์ใด ๆ ได้<sup>๒๓</sup> และ กิจนี้เป็นกิจที่พระอริยบุคคลในระดับโสดาบัน และสกทาคามี สกิทาคามี มีอาจ ที่จะกระทำได้ เนื่องจากท่านยังมีอาจละกามราคะนุสัย อันเป็นกิเลสอย่างละเอียดอ่อนที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดานซึ่งเป็นศัตรูตัวฉกาจของการทำสมาธิในระดับสูงเช่นนี้ได้ ฉะนั้น พระอริยบุคคลทั้งสองระดับดังกล่าวจึงมีอาจเข้าได้<sup>๒๔</sup> การเข้าฌานเสวยความสุขสัญญาเวทียตนิโรธสมาบัติอันประเสริฐนี้ ระงับความทุกข์เวทนาทางกายเป็นความสุขเหนือโลก คือ ความสงบขั้นนี้จิตใจบรรลุถึงความ เป็นเอกภาพสมบูรณ์ ไม่มีสัญญา กำหนดหมายอะไร และไม่มีความรู้สึกเสวยรสของอารมณ์แม้แต่อุเบกขาเวทนาเหมือนในฌานสมาบัติที่รองลงไป กระแสโลก คือรูป รส กลิ่น เสียง และโผฏฐัพพะ ส่งกระแสเข้าไปไม่ถึงเพราะไม่มีสื่อส่งโยค จิตกับโลกจึงขาดออกจากกัน อยู่คนละแดนเด็ดขาด นี่เป็นความหลุดพ้นของจิตขั้นสูงสุด ฝ่ายโลกีย์ แม้ว่าโดยลักษณะจิตใจแล้วก็อยู่ในระดับเดียวกับโลกุตรสุขนิพพานนั่นเอง หากแต่ความพ้นของจิตขั้นนี้ยังไม่กำจัดอวิชชาสวะให้สูญ

<sup>๒๓</sup> อญ. นวก. (ไทย) ๒๓/ ๓๑-๓๓/๔๕๓-๔๕๕.

<sup>๒๔</sup> สุนทร ฌ. รังสี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๖๗.

สิ้นหมดเชื่อได้ ถ้าเมื่อใดกำจัดอวิชชาสวะให้สูญสิ้นได้ด้วยปัญญา เมื่อนั้นความฝันของจิตจึงเป็น ‘อภิปาเจโตวิมุตติ’ วิมุตติที่ไม่กำเริบ สิ้นชาติ จบพรหมจรรย์เสร็จกิจกำจัดกิเลสโดยสิ้นหมดการหมุนเวียนเกิดตายเพียงนั้น

ดังนั้น สุขสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติเข้าได้ด้วยการอธิษฐานจิต ถ้าไม่มีตั้งความปรารถนาในใจจะเข้าไม่ได้ เพราะอยู่ในสมาบัติดังกล่าวจิตจะดับ จึงต้องอธิษฐานเพื่อกำหนดเวลาเข้าและออกจากสมาบัติเสียก่อน เมื่ออธิษฐานแล้วจึงเริ่มต้นด้วยการเจริญรูปฌาน ๔ และอรุณฌาน ตามลำดับ ตั้งแต่ปฐมฌานไปจนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌานแล้ว จึงเข้าสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติ เมื่อเข้าสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติ วิจิสังขารจะดับก่อน ต่อมา กายสังขารดับ ส่วนจิตสังขารดับทีหลัง<sup>๒๘</sup> เมื่ออยู่ในสมาบัติจนครบกำหนดเวลาที่ได้อธิษฐานจิตไว้เมื่อก่อนเข้าแล้ว พอถึงเวลาจะออกจากสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติ จิตสังขารจะเกิดขึ้นก่อน แล้วกายสังขารเกิดต่อมา ส่วนวิจิสังขารเกิดทีหลัง<sup>๒๙</sup>

เมื่อบุคคลเข้าสู่สัญญาเวทิตนโรธสมาบัติ ทั้งกายสังขาร วิจิสังขาร และจิตสังขารดับหมด นั่นคือ ขณะเข้าอยู่ในสมาบัติช่วงที่อยู่ในสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติจะไม่มี การหายใจ เพราะลมหายใจหยุดไป วิตกวิจารณ์ซึ่งเป็นเครื่องปรุงแต่งให้เกิดการพุดก็ดับ สัญญาเวทนาซึ่งเป็นสภาพปรุงแต่งจิตก็ดับ เนื่องจากขณะอยู่ในสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติ กระแสทางจิตภาพขาดตอนไป ไม่มีการสืบทอดของจิตในร่างกายนั้น สภาพของผู้เข้าสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติจึงใกล้เคียงหรือคล้ายกับคนตายมาก จะแตกต่างกับคนตายอย่างไร จากคำอธิบายของพระสารีบุตรที่ตอบคำถามของพระมหาโกฏฐิกะดังนี้

“ ท่านพระสารีบุตร ในเมื่อธรรมเท่าไรละกายนี้ไป กายนี้จึงถูกทอดทิ้งนอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา ท่านมหาโกฏฐิกะ ในเมื่อธรรม ๓ ประการคือ อายุ ใ่อุ่น และวิญญาณละกายนี้ไป กายนี้จึงถูกทอดทิ้ง นอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา ท่านสารีบุตร สัตว์ผู้ตายทำกาละไป กับภิกษุผู้สัญญาเวทิตนโรธสมาบัติ แตกต่างกันอย่างไร ? ท่านมหาโกฏฐิกะ สัตว์ผู้ตายทำกาละไป มีกายสังขาร วิจิสังขาร และจิตสังขารดับระงับไป มีอายุหมดสิ้นไป มีใ่อุ่นสงบระงับ มี

<sup>๒๘</sup> ม. มุ. (ไทย) ๑๒/ ๔๖๔/ ๕๐๔-๕๐๕.

<sup>๒๙</sup> ม. มุ. (ไทย) ๑๒/ ๔๖๔/ ๕๐๓-๕๐๔.

อินทรีย์ผ่องใส สัตว์ผู้ตายทำกาละไปกับภิกษุผู้เข้าสัญญาเวทียนิโรธสมาบัติ มีความแตกต่างกันดังนี้”<sup>๓๑</sup>

อย่างไรก็ตาม ส่วนสุขสัญญาเวทียนิโรธสมาบัตินี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอนุปปพวิหารธรรม แปลว่า ธรรมที่บุคคลพึงเข้าอยู่ตามลำดับ นั่นคือผู้เจริญสมาธิ มี ๕ ประการ<sup>๓๒</sup> คือ

- (๑) เมื่อเข้าถึงปฐมฌาน อามิสส (กาม) สัญญา ย่อมดับ
- (๒) เมื่อเข้าถึงทุติยฌาน วิตก และ วิจารณ์ ย่อมดับ
- (๓) เมื่อเข้าถึงตติยฌาน ปีติ ย่อมดับ
- (๔) เมื่อเข้าถึงจตุตถฌาน อัตสาสะ และ ปัสสาสะ ย่อมดับ
- (๕) เมื่อเข้าถึงรูปสัญญา อากาสนัญจายตนสมาบัติ ย่อมดับ
- (๖) เมื่อเข้าถึงอากาสนัญจายตนสัญญา วิญญาณัญจายตนสมาบัติ ย่อมดับ
- (๗) เมื่อเข้าถึงวิญญาณัญจายตนสัญญา อากิญจัญญายตนสมาบัติ ย่อมดับ
- (๘) เมื่อเข้าถึงอากิญจัญญายตนสัญญา เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ย่อมดับ

(๙) เมื่อเข้าถึงสัญญาและเวทนา สัญญาเวทียนิโรธสมาบัติ ย่อมดับสัญญาเวทียนิโรธสมาบัติชนิดที่สิ้นอาสวะนั้นว่างด้วยประการทั้งปวง ความสุขที่ได้จึงเป็นความสุขจากการสิ้นอาสวะ การเข้าสัญญาเวทียนิโรธสมาบัตินั้น ไม่มีจิตหรือไม่มีการสืบทอดของจิต ทั้งยังแสดงถึงสภาวะของสัญญาเวทียนิโรธสมาบัติว่าคือภาวะของนิพพานที่พระอรหันต์ผู้เข้าสัญญาเวทียนิโรธสมาบัตินี้สามารถสัมผัสได้ตั้งแต่วิถียังมีชีวิตอยู่ คำว่านิพพานในที่นี้หมายถึงอนุปาทิสถนิพพาน เพราะอนุปาทิสถนิพพานที่เข้าถึงเมื่อดับกิเลสได้หมดสิ้นนั้น พระอรหันต์ย่อมได้ชื่อว่าเข้าถึงนิพพานประเภทนี้อยู่ตลอดเวลา การเข้าถึงอนุปาทิสถนิพพานเมื่อเข้าอยู่ในสัญญาเวทียนิโรธสมาบัติเป็นการเข้าถึงเพียงชั่วครั้งชั่วคราว คือเฉพาะเมื่อยังอยู่ในสัญญาเวทียนิโรธสมาบัติเท่านั้น<sup>๓๓</sup>

<sup>๓๑</sup> สุนทร ณ รังสี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า ๔๗๑.

<sup>๓๒</sup> อญ นวก. (ไทย) ๒๓/๗๓๑/๔๕๔-๔๕๔.

<sup>๓๓</sup> Sunthorn Na -rangsi, *The Buddhist Concepts of Karma and Rebirth*, (Bangkok : Mahāmakut Buddhist University, 1976), p. 252.



ถ้ากล่าวอย่างเคร่งครัดต่อความหมายที่แท้จริงของอนุปาติเสสนิพพาน สัญญาเวทิต นิโรธสมาบัติเป็นเหมือนอนุปาติเสสนิพพานเท่านั้น ยังไม่ใช่อนุปาติเสสนิพพาน เพราะอนุปาติเสสนิพพานพุทธปรัชญาถือว่าเป็นอสังขตะ ส่วนสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัติไม่จัดเป็นสังขตะหรืออสังขตะ ไม่จัดเป็นโลกียะหรือโลกุตตระ เพราะว่าสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัติไม่ได้เป็นสิ่งที่มียู่โดยสภาวะหรือโดยปรมาตม์ ดังข้อความที่คัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวไว้ว่า

“ สัญญาเวทิตนิโรธสมาบัติเป็นสังขตะหรืออสังขตะ ” เป็นต้น ไม่ควรกล่าวแก่ว่า สัญญาเวทิตนิโรธสมาบัติเป็นสังขตะก็ดี ว่าเป็นอสังขตะก็ดี ว่าเป็นโลกียะก็ดี ว่าเป็นโลกุตระก็ดี เพราะอะไร เพราะสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัตินั้น ไม่มีอยู่โดยภาวะ แต่เหตุใดสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัตินั้นนับว่าเป็นอันได้เข้าถึงแล้ว ก็โดยอำนาจพระอรหันต์ผู้เข้าเหตุ นั้นจะกล่าวว่าเป็นกิริยาสำเร็จก็ควรอยู่ มิใช่ไม่สำเร็จ<sup>๓๔</sup>

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่าสุขในสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัติ อาจนับเข้ากับในความสุขของโลกุตตระก็ว่าได้ เพราะสุขในสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัติกับสุขในนิพพานเป็นอย่างเดียวกัน จะว่าเป็นอย่างเดียวกันก็ได้ เพราะสุขในนิพพาน มีสิ่งที่แสดงโดยปริยายเบื้องสูง และปริยายเบื้องต่ำ เพียงดับกิเลสอย่างกล่าว คือ นิเวศน์ได้ด้วยฉาน เรียกว่า ตังคนิพพาน (สุขในนิพพานชั่วคราว) นี้เป็นสุขในสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัติ ของปริยายเบื้องต่ำ ส่วนที่แสดงโดยปริยายเบื้องสูง เช่น ในอัครปัสสาวะแสดงว่า บรรดาธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง และ ไม่ได้ปรุงแต่งทั้งหลาย ธรรมคือความคลายกำหนดยินดี (วิราคธรรม) วิราคธรรมนั้น คือสุขในสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัติ และ สุขในนิพพาน เพราะฉะนั้นทั้งสองอย่างนี้แสดงว่าเป็นอย่างเดียวกัน ท่านจึงใช้เป็นคำอธิบายว่า วิราคธรรม อีกทีหนึ่งเป็นการแสดงโดยปริยายเบื้องสูง

จะเห็นได้ว่า แม้สุขในสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัติ จะเหมือนกับสุขในนิพพานก็ตามแต่ ก็ยังมีความแตกต่างกันเรื่องกาลเวลา เนื่องจากสุขในสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัตินั้นเป็นสุขในนิพพานชั่วคราว แต่ที่สุขในนิพพานเหมือนกัน

<sup>๓๔</sup> สุนทร ณ รังสี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า ๒๑.

### ๒.๓.๑.๔ สุขในพระนิพพาน (Nirvana)

นิพพานตามทรรสนะพุทธปรัชญา หมายถึง สภาวะที่แท้จริงที่สุดไม่มีการ หรือรูป นามยังเหลืออยู่จึงเรียกว่าอีกอย่างหนึ่ง “กิเลสนิพพาน” ซึ่งมี ๒ นัย คือ

๑) นัยลบหรือนิเสธ (Negative) เพราะนิพพานปฏิเสธ หรือไม่มีความทุกข์ความ เดือดร้อน หรือไม่มีกิเลสใด ๆ เหลืออยู่ (นิพพาน ปรมฺ สุญฺญ) สุญฺญสิ้นความทุกข์ความ เดือดร้อน กิเลสโดยสิ้นเชิง

๒) นัยบวกหรือรับ (Positive) เพราะว่านิพพานมีความสุขไม่มีภาวะอื่นสุขยิ่งกว่า<sup>๓๕</sup> นิพพานสุข คือ เย็น ต้องปรากฏที่ชีวิตให้เป็นชีวิตเย็น ความเป็นอยู่กันอย่างเยือกเย็น ไม่มี ความร่าร้อน เย็นตามที่คนธรรมดาทั่วไปจะพอใจ<sup>๓๖</sup>

นิพพานเป็นสิ่งที่มียู่จริง และมีอยู่ในลักษณะที่เป็นอสังขตธรรม คือ พ้นจากการปรุง แต่งของเหตุปัจจัย เพราะนิพพานมีอยู่ จึงมีการปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน

ฉะนั้น นิพพานสุข คือเป็นสุขโดยไม่มีการเสวยอารมณ์ หรือ สุขไม่เป็นเวทนาแห่ง สัตยญาเวทิตนโรธ ธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีอยู่ เป็นสิ่งที่ให้ความหมายแก่การปฏิบัติธรรม จะเป็นหลักยึดหรือฐานคำชูกาการประพฤติธรรมก็ ว่าได้ ความสุขที่พุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงหมายถึงความสุขที่เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจ... จดหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาเถรวาท พึงบรรลุได้ด้วยความสุข... ผู้ปฏิบัติจะต้องไม่คิดใจ หลงไหลในความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครอบงำจิตใจตน ยังมี จิตใจเป็นอิสระ จึงปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิด หรือ ที่ถูกเหตุสร้าง เพื่อเข้าสู่ ความสุขที่สูงสุด<sup>๓๗</sup> นอกจากนี้ นิพพานสุข คือ เป็นสภาวะธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วย ตนเอง พระนิพพานเป็นสภาวะธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาคู่ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน เมื่อละระคะโทสะ โมหะ ได้แล้วเขาย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนเอง ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนทั้ง

<sup>๓๕</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), มรรค ผล นิพพาน, (กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์กัณฑ์, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

<sup>๓๖</sup> พุ. อุ. (ไทย) ๒๕/๗๓/๓๒๒.

๒ ฝ่าย ไม่เสวยทุกข์โศกนันททางใจ พระนิพพานชื่อว่าเป็นสภาวะธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัด ด้วยตนเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า<sup>๓๘</sup>

“นิพพานสุข คือ ดับชาติ ฯลฯภพ ... อุปาทาน ... ตัณหา ... เวทนา ... ผัสสะ ... สพายตนะ ... นามรูป ... วิญญาณ... สังขารทั้งหลาย ... อวิชชา หากภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติ เพื่อความเบื่อหน่าย หากภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นเพราะความเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนัด เพราะดับเพราะไม่ยึดมั่นถือมั่นอวิชชา ควรเรียกได้ว่า ‘ภิกษุผู้บรรลุนิพพานในปัจจุบัน’”<sup>๓๙</sup>

นิพพานสุขเป็นสภาพที่ปราศจากความมัวเมา ความกระหาย ความอาลัย การเวียนว่ายตายเกิด ตามปฏิจสมุปบาท ตัณหา ความกำหนัด และกิเลส

“สังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี มีประมาณเท่าใด วิราคะ คือ ธรรมเป็นที่บรรเทาความเมา นำเสียซึ่งความกระหาย ถอนขึ้น ด้วยดี ซึ่งอาลัย ตัดซึ่งวัฏฏะ สิ้นไปแห่ง ตัณหา สิ้นกำหนัด ดับนิพพาน บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสังขตธรรมและอสังขตธรรมเหล่านั้น”<sup>๔๐</sup>

นิพพานสุขเป็นสภาวะที่ปราศจากความกังวล ความยึดมั่น ความแก่ กำหนัด และความตาย ดังคำกล่าวที่ว่า

“ธรรมชาติไม่มีเครื่องกังวล ไม่มีความยึดมั่น นี่เป็นที่พึงหาใช่อย่างอื่นไม่ เรากล่าวที่พึงอันเป็นที่สิ้นไปแห่งชราและมรณะว่านิพพาน”<sup>๔๑</sup> และ

“นิพพานสุข คือ ความเป็นอิสระ หลุดพ้น สืบเนื่องมาจากปัญญา เห็นตาม เป็นจริง รู้เท่าทันสังขาร ลักษณะด้านหนึ่งของความเป็นอิสระ ในเมื่อไม่ถูกกิเลส ครอบงำ ก็คือ การไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ที่เข้าวนชั่วอายุ จาราคะ โทสะ โมหะ”<sup>๔๒</sup>

ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงนิพพานเป็นสิ่งที่เข้าใจและเห็นได้ยาก หยั่งรู้ตามได้ยาก ถ้อยคำที่จะใช้บอกตรง ๆ ก็ไม่มี แต่เมื่อกล่าวถึงนิพพานในพุทธปรัชญา สามารถใช้ถ้อยคำ การพูด ๔ ลักษณะคือ

<sup>๓๘</sup> อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๕๖/๒๑๕.

<sup>๓๙</sup> ส.นิ. ๑๖/๑๖/๒๖.

<sup>๔๐</sup> พุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๕๐/๔๖๑

<sup>๔๑</sup> พุ. สุ. (ไทย) ๒๔/๑๑๐/๗๖๕.

<sup>๔๒</sup> อจ. จตุกถ (ไทย) ๒๑/๑๑/ ๑๓๖. ,

๑. แบบไวพจน์ ได้แก่ การเอาถ้อยคำที่เข้าใจกันอันมีความหมายสมบูรณ์หรือดีงามสูงสุดมาใช้เรียกว่า “นิพพาน” เพื่อแสดงถึงคุณลักษณะของนิพพาน เช่น “สันตะ” (สงบ) “ปณีต” (ประณีต) “สุทธิ” (ความบริสุทธิ์) “เขมะ” (ความเกษม) เป็นต้น

๒. แบบอุปมา คือ เปรียบเทียบลักษณะของผู้บรรลุนิพพานสุข เช่น เปรียบเหมือนคนว่ายน้ำตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งได้แล้ว เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป (และ) เพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง จึงกลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียว ก็จะทำให้ดีที่สุดแห่งทุกข์ได้<sup>๔๓</sup> นิพพานสุข เหมือนข้ามสมุทรนี้ซึ่งมีทั้งคลื่น สัตว์ร้าย และผีเสื้อน้ำที่น้ำกล้วข้ามได้ยากได้แล้ว<sup>๔๔</sup> นิพพานสุขเหมือนมนุษย์ปลุกชนทั้งหลายเหมือนคนเจ็บไข้ ผู้บรรลุนิพพานก็เหมือนที่หายป่วยแล้ว หรือคนที่สุขภาพดี ไม่มีโรค ความไม่มีโรค หรือแข็งแรงมีสุขภาพดีนั้น เป็นภาวะที่สมบูรณ์ในตัวของมันเอง ซึ่งบุคคลผู้นั้นจะประสบประจักษ์อยู่ภายในตัวของมันเอง ซึ่งบุคคลผู้นั้นจะประสบประจักษ์อยู่ภายในตนเองโดยเฉพาะ ภาวะนี้จะอึดอึด ชื่นบาน ปลอดภัย โปร่ง โล่งสบาย คล่อง เบาอย่างไร เป็นประจักษ์เฉพาะตัวของผู้นั้น คนอื่นอาจคาดหมายตามอาการและเหตุผล แต่ก็ไม่สามารถประสบเสวยได้<sup>๔๕</sup> นิพพานสุข เหมือนห้วงน้ำใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งฝั่งนี้สว่าง มีภัยจำเพาะหน้า แต่ฝั่งโน้นปลอดภัย ไม่มีภัยจำเพาะหน้า เขาไม่มีเรือหรือสะพานที่จะข้ามไปฝั่งโน้น ขณะนั้น ทางที่ดี ควรรวบรวมหญ้า ไม้ กิ่ง และใบมาผูกเป็นแพ อาศัยแพนั้นใช้มือและเท้าพยายามไปถึงฝั่งโน้นโดยสวัสดิ<sup>๔๖</sup> นิพพานสุข เหมือนบ่อน้ำในทางกันดารที่บ่อนั้นไม่มีเชือก ไม่มีคันโพง ท้นไคนั้น มีบุรุษเดินฝ่าความร้อนอบอ้าวเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้ากระหายน้ำมา เขามองคูบ่อน้ำนั้น ก็รู้ว่ามิน้ำ แต่สัมผัสด้วยกายไม่ได้<sup>๔๗</sup>

๓. แบบปฏิเสธ คือ ให้ความหมายแสดงถึงความหมายที่สามารถกำจัด หรือละทิ้งในสิ่งทำให้เกิดวิชชาออกไป โดยไม่ให้อันสามารถมาครอบงำจิตใจได้ เช่น นิพพาน คือความสิ้นไปจากกิเลส ด้วยราคะ โทสะ โมหะ ผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความทะยานอยาก ในเรือนเหล่านั้น ย่อมไม่กลับมา เวียนว่ายตายเกิดอีก ด้วยอำนาจของตัณหา กำหนัด และ อุปาทาน เป็นสภาวะที่ปราศจากสิ่งกังวล

<sup>๔๓</sup> ม.มู (ไทย) . ๑๒/๓๕๒/๓๖๖.

<sup>๔๔</sup> ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๒๘/๒๑๘.

<sup>๔๕</sup> ส.ข (ไทย) .๑๗/๘๔/๑๔๔.

<sup>๔๖</sup> ส.สพ.๑๘/๒๓๘/๒๓๗.

<sup>๔๗</sup> ส.นิ (ไทย) .๑๖/๖๘/๑๔๑.

ปัญญาข้อมพิจารณารู้ ตี-ชั่ว ตามสภาวะธรรมที่เป็นจริง เมื่อสัมผัสกับ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณัทพะ ใจก็ไม่ยินดี ยินร้าย เพราะจิตนั้นไม่มีการอาลัยอาวรณ์ ในทางโลกอีกต่อไป ปฏิบัติเพื่อความสิ้นค้นหา รูป... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร... วิญญาณ ซึ่งทำให้ต้องเกิดสุข เวทนา มีความไม่ยั่งยืน <sup>๔๘</sup> เหมือน ราชทูต ๒ นายผู้มีราชการด่วนนั้น ได้มอบถวายพระราชสาส์นตามความเป็นจริงแก่เจ้าเมืองแล้ว ก็กลับไปตามทางที่ตนมา <sup>๔๙</sup>

๔. แบบบรรยายโดยตรง เช่น ไร้กังวล ไม่เกิด ประเสริฐ ไม่มีอาลัย ไม่มีอาสวะ ไม่มีภัย คือในอายตนะนั้นไม่มีปฐวีธาตุไม่มีอาโปธาตุ ไม่มีเตโชธาตุ ไม่มีวาโยธาตุไม่มีอากาศธาตุอายตนะ ไม่มีวิญญาณัญญาตนะไม่มีอากิญจัญญาตนะ ไม่มีเนวสัญญานาสัญญาตนะไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกหน้า ไม่มีดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ทั้งสองนั้น ธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง จักไม่มีในโลกนี้ก็จะไม่ปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดแล้วที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว เมื่อความหวั่นไหว (จิต) ไม่มี ก็ข้อมมีปัสสัทธิ เมื่อมีปัสสัทธิ ก็ข้อมไม่มีค้นหาเมื่อไม่มีค้นหา ก็ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดเมื่อไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด ก็ไม่มีการจุติและการอุบัติเมื่อไม่มีการจุติและการอุบัติ ก็ไม่มีโลกนี้ โลกอื่นและระหว่างโลกทั้งสอง นี่คือที่สุดแห่งทุกข์ <sup>๕๐</sup> ๑. กามฉันทนิเวรณะ (สิ่งที่กั้นจิตคือความพอใจในกาม) ๒. พยาบาทนิเวรณะ (สิ่งที่กั้นจิตคือความขัดเคืองใจ) ๓. ถีนมิทธนิเวรณะ (สิ่งที่กั้นจิตคือความหดหู่และเซื่องซึม) ๔. อุทธัจจกุกกัจฉนิเวรณะ (สิ่งที่กั้นจิตคือความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ๕. วิจิกิจฉานิเวรณะ (สิ่งที่กั้นจิตคือความลังเลสงสัย) คือ นิเวรณะ ๕ ประการนี้หน่วงเหนี่ยว กางกั้น รัศรีง ตรึงตราไว้แล้ว เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักรู้ จักเห็นหรือจักทำให้แจ้งญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ <sup>๕๑</sup>

นอกจากนี้ นิพพานสุข มี ๒ ประเภท

๑. สอุปาทิเสสนิพพาน คือ พระอรหันต์จัดเป็นผู้ที่ดับทุกข์ทางใจได้สิ้นเชิง เพราะกิเลสอันเป็นสาเหตุให้เกิดความทุกข์ทางใจของท่านได้ถูกอรหันตมรรคทำลาย ได้เด็ดขาดสิ้นเชิงแล้ว ส่วนความทุกข์ทางกาย เช่น ความเจ็บปวดหรือความเจ็บป่วยทางกายของท่านยังคงมีอยู่ต่อไปตราบเท่าที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เพราะสังขารร่างกายของท่าน ซึ่งเป็น

<sup>๔๘</sup> ส.ข. (ไทย) ๑๖/๑๖๑/๑๕๕.

<sup>๔๙</sup> ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๔๕/๒๕๓.

<sup>๕๐</sup> ข.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๑/๓๒๑-๓๒๔.

<sup>๕๑</sup> ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๓/๕๘๕-๕๘๑.

วิบากแห่งกิเลสและกรรมในอดีตของท่านของท่านยังมีอยู่ยังไม่ได้แตกดับไป ท่านจึงยังคงมีความทุกข์ทางกายเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป แต่ความทุกข์ทางกายจะไม่ส่งผลให้ท่านเกิดทุกข์ทางใจด้วย เพราะกิเลสอันเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ทางใจท่านละได้เด็ดขาดสิ้นเชิง

**๒. อนุปาติเสสนิพพาน** คือ เมื่อพระอรหันต์เข้าสู่อนุปาติเสสนิพพาน ก็กล่าวได้ว่าท่านดับได้อย่างสิ้นเชิง ทั้งความทุกข์กายจะไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป<sup>๕๒</sup>

จะเห็นได้ว่า นิพพานทั้งสองอย่างนี้ คืออันหนึ่งเป็นทิฏฐิธัมมิกะ (มีในปัจจุบันนี้) หรือทันตาเห็น ชื่อว่า “สอฺอนุปาติเสสนิพพาน” เพราะสิ้นค้นหาเครื่องนำไปสู่ภพ ส่วนอันที่สองคือ เป็นสัมปรายิกะ (มีในเบื้องหน้า) เป็นที่ภพทั้งหลายดับไปหมดสิ้นชื่อว่า “อนุปาติเสสนิพพาน”

### ก) ภาวะนิพพานสุข

เมื่อได้ทราบความหมายของนิพพานแล้ว ผู้วิจัยจะกล่าวถึงภาวะแห่งนิพพานที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ดังนี้

นิพพาน เป็นสภาวะของจิตที่ปราศจากกิเลส อันเป็นเครื่องมือร้อยรัดจิตใจให้ห่วงกังวล วุ่นวาย สับสน รุ่มร้อน เมื่อจิตใจปราศจากกิเลสเสียแล้วก็ไม่วุ่นวาย สับสน หรือรุ่มร้อนใด ๆอีก จิตก็สงบ ร่มเย็น และเป็นสุข ซึ่งเป็น ความสุขอันสูงสุด เป็นเป้าหมายของการปฏิบัติธรรม ตามหลักคำสอน ของพระพุทธศาสนา ความสุขแบบนิพพานนั้น ไม่ใช่ความสุขธรรมดาทั่วไปอันเกิดจากการได้รับอารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าพอใจ โดยผ่านทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ ที่เรียกว่า สุขเวทนา แต่จะเป็นความสุขที่อยู่เหนือการรับรู้ทางประสาท สัมผัสเหล่านั้น เป็นสภาวะแห่งความสุข ที่ผู้บรรลุแล้วเท่านั้น จึงจะประจักษ์ได้ด้วยตนเอง ดังพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“พระนิพพานเป็นสภาวะธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตนอันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”<sup>๕๓</sup>

<sup>๕๒</sup> พุ. อิติ (ไทย) .๒๕/๔๔/๓๑๓-๓๑๕.

<sup>๕๓</sup> อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๕๖/๒๑๕.

### ข) ลักษณะของนิพพาน

พระอนุรุทธาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์อภิธรรมสังคหะ ได้พรรณาลักษณะของพระนิพพานไว้ด้วยดังนี้<sup>๕๔</sup>

๑. อัจจุตะ สภาวะที่ไม่ตาย คือนิพพานเป็นสภาวะที่ไม่มีมีการเกิดและไม่มี การตาย เป็นสภาวะธรรมที่ไม่ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขแห่งการเวลา หรือที่เรียกว่า กาลวิมุตติ

๒. อัจฉันตะ สภาวะที่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่มีมีการแปรผันเป็นอื่น คือ ผู้บรรลุนิพพานแล้ว จะกลับเสื่อม จากนิพพานเป็นไม่มี

๓. อสังขตะ สภาวะที่ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัย ๔ คือ กรรม จิต อุตุ และอาหาร นิพพานไม่ใช่จิต เจตสิก หรือรูปที่เกิดขึ้นโดยอาศัยปัจจัยปรุงแต่ง เป็นสภาวะที่พ้นจากขันธ์ ๕ คือ ขันธ์วิมุตติ

๔. อนุตตระ สภาวะที่ประเสริฐสูงสุด ไม่มีสิ่งใดยิ่งกว่า เป็นโลกุตระธรรม

### ค) ภาวะทางปัญญา

ภาวะทางปัญญาของผู้หลุดพ้น คือ การมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นหรือเห็นความเป็นจริง รับรู้อารมณ์ทางอายตนะด้วยจิตใจที่เป็นกลาง และมีสติ ไม่หวั่นไหวลึกซึ้งไปอีกคือ มีปัญญารู้เท่าทันสังขาร รู้สามัญญลักษณะที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตารู้เท่าทันสมมติบัญญัติ ไม่ถูกหลอกให้หลงไปตามรูปลักษณะภายนอกของสิ่งทั้งหลายและรู้จักการดำเนินชีวิตโดยใช้ปัญญา รู้จักใช้ภาษาเป็นเครื่องสื่อความหมายโดยไม่ยึดคิดในสมมติบัญญัติของภาษาเมื่อเกิดปัญญารู้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเห็นอาการที่มันเกิดจากเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันและกันจึงเกิดมีขึ้น ก็จะเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง และไม่ต้องเชื่อโดยผ่านความรู้สึกของผู้อื่นคือรู้เองเห็นแล้ว ไม่ต้องอาศัยศรัทธาอีกต่อไป<sup>๕๕</sup>

### ง) ภาวะทางจิตใจ

ภาวะทางจิตที่สำคัญของผู้หลุดพ้น คือ ความเป็นอิสระ สืบเนื่องมาจากปัญญาคือ เห็นตามความเป็นจริง จึงพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลส ลักษณะของจิตที่เป็นอิสระก็คือ

<sup>๕๔</sup> พระสังฆมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ, จิต เจตสิก รูป นิพพาน, (กรุงเทพฯ ๑ : สำนักพิมพ์ ทิพยสุทธ, ๒๕๐๓), หน้า ๕๓-๕๔.

<sup>๕๕</sup> อภ.ภก. (ไทย) ๒๒./๓๓๔/๔๖๐.

การไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ที่เข้าวนทั้งหลาย กล่าวคือ ราคะ โทสะ โมหะ ทำให้ไม่หวาดเสียวสะดุ้ง หรือหวั่นไหว ไม่คิดในสิ่งต่างๆ ในกามในบุญและบาป ไม่คิดในอารมณ์ต่างๆ อันจะเป็นเหตุให้ต้องรำพึงหลังหวังอนาคต ไม่หวังสิ่งใด จึงพ้นจากความผิดหวังและสมหวัง อยู่เหนือความผิดหวังและสมหวัง เป็นอิสระหรือพ้นจากความหวังเพราะมีความสุขบริบูรณ์ เต็มที่ทุกขณะ จึงไม่มีทางที่จะผิดหวังหรือสิ้นหวัง จิตใจสงบ ปลอดภัย เยือกเย็นไม่มีความกระวนกระวาย หงุดหงิด หงอยเหงา เบื่อหน่าย มีความสุขทุกเมื่อ ไร้กังวล สุขภาพจิตดีเป็นไท แก่ตัวไม่เร่าร้อนกระวนกระวายภาวะทางจิตนี้กล่าวโดยสรุปก็คือลักษณะแห่ง พัฒนาการของชีวิต จิตใจ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบุคลิกภาพและท่าทีต่อสิ่งต่างๆ<sup>๕๖</sup> หรือต่อโลกและชีวิตโดยส่วนรวมอวิชชาสวะ

#### จ) ภาวะทางความประพฤติและดำเนินชีวิต

ภาวะทางความประพฤติและการดำเนินชีวิต ผู้บรรลุนิพพานนั้นจะมีพฤติกรรมหรือดำเนินชีวิตในลักษณะที่จะไม่ถูกชักจูงได้โดยอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน คือไม่ทำการด้วยความยึดมั่นในความดีความชั่ว ที่เกี่ยวกับตัวเองและของตัวเอง หรือผลประโยชน์ของตัวเอง ไม่มีความปรารถนา เพื่อตัวตนแฝงอยู่ ไม่ว่าจะอยู่ในรูป หยาบหรือละเอียด คือทำไปตามวัตถุประสงค์ของกิจการนั้นๆ ตามเหตุผลของเรื่องนั้นๆ ตามที่มันควรจะเป็นของมัน ล้วนๆ เป็นการกระทำถึงขั้นที่ลอยพ้นเหนือกรรมดีขึ้นไปอีก ส่วนกรรมชั่วนั้นเป็นอันไม่ต้องกล่าวถึง เพราะหมดสิ้น โลภะ โทสะ โมหะ ที่จะเป็เหตุปัจจัยให้ทำความชั่วเสียแล้ว

เพราะฉะนั้น ทางพุทธปรัชญาถือว่านิพพานสุขที่เป็นสภาวะที่จัดชำระดับกิเลสกองทุกข์ทั้งปวง สิ้นตัณหาไม่มีวิชชาต่าง ๆ โดยสิ้นเชิงเป็นสิ่งที่ไม่มีเปลี่ยนแปลงมีความมั่นคงถาวร สมดังพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า <sup>๕๗</sup>“นิพพานํ ปรมํ สุขํ” นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง นิพพานเป็นการดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง ไม่มีนัยซับซ้อนอะไร เมื่อดับกิเลสตัณหาได้ทุกอย่างแล้วย่อมได้รับสุขอย่างยิ่งอยู่แล้ว ก็คือ ดิน ก็คืนกลับสู่ดิน น้ำ ก็คืนกลับสู่น้ำ ลม ก็คืนกลับสู่ลม ไฟ ก็คืนกลับสู่ไฟ อากาศ ก็คืนสู่อากาศ (ทั้งห้านี้เป็นรูปธรรม) วิญญาณเมื่อดับแล้วไม่มีปัจจัยให้เกิดอีก ก็ไม่เกิดอีก ไม่อาจกล่าวได้ว่าผู้เข้าถึงนิพพานแล้วมีอยู่ ที่ใด ก็ไม่ทำให้เกิดความ

<sup>๕๖</sup> วิ.ม. ( บาลี ) ๑/๓/๕.

<sup>๕๗</sup> พุ.ธ. ( ไทย ) /๒๕/๔๒.



เปลี่ยนแปลง ในสภาวะธรรม เพราะเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว คือพ้นจากความมี ความเป็น คือ ความไม่มีอะไรเหมือนอย่างในโลกที่เรามี ฉะนั้น ทุกอย่างจะต้องกลับคืนสู่ธรรมชาติ เพราะอวิชชา ลึนไป ตัดหาสิ้นไป อาสวะสิ้นไป ไม่มีการเกาะเกี่ยวกับสิ่งใดๆ ภพใดๆ อีก เกิดแล้วก็ดับไป แดกสลายแล้วก็คืนสู่ธรรมชาติ จึงเป็นภาวะที่สงบเย็นอย่างแท้จริง เพราะไม่มีรูปธรรมที่ต้องเป็นทุกข์อีก ไม่มีนามธรรมที่ต้องเป็นทุกข์ เป็นอันจบสิ้นไปแห่งสังสารวัฏฏ์อันยาวนานเหลือคณานับ อันไม่รู้เบื้องต้นเบื้องปลาย ที่ต้องผ่านร้อนผ่านหนาว ความลำบากเหล่านี้ก็เพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของชีวิตที่ประเสริฐสุด สำหรับการหลุดพ้นจากความดับทุกข์นั่นเอง คือเป็นความเย็น ความสงบอย่างแท้จริง ไม่ต้องเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสารอันยาวนานอีก

สรุปว่า ภาวะทางปัญญา ภาวะทางจิต และภาวะทางความประพฤติและการดำเนินชีวิตของผู้บรรลุนิพพาน ดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ รวมมีอยู่สามประเด็นหลัก ๑) คือ ปัญญาที่เรียกว่าอวิชชา ๒) คือ ความหลุดพ้นเป็นอิสระที่เรียกว่า วิมุตติ และ ๓) คือ กรุณา ที่แผ่ออกไป ทำให้ผู้อื่นได้วิชา และวิมุตติไปด้วย การบรรลุนิพพานหรือความหลุดพ้นย่อมเสร็จสิ้นเพียงแค่วิชาและวิมุตติ คือวิชาเป็นมรรค และวิมุตติเป็นผล ส่วนเรื่องของคนอื่น เป็นหน้าที่ของกรุณาที่ต้องรับจากช่วงต่อไป ด้วยเหตุผลนี้ ท่านจึงเห็นว่าปัญญากับกรุณาเป็นสิ่งสำคัญของพระพุทธเจ้า ปัญญา ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรก ตามด้วยกรุณา และวิมุตติ คือความหลุดพ้นกองทุกข์ ฉะนั้นเป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาคือ นิพพานเป็นความสุขที่แท้จริง (โลกุตระสุข) เพราะสุขนิพพานไม่มีอะไรไปเกิด (อุบัติ) ฉะนั้น นิพพานจึงไม่มีอะไรไปดับ(จติ) เพราะนิพพานนั้นหาที่ตั้งที่อาศัยมิได้ นิพพานเป็นสภาวะที่ว่างจากตัวตน จากรูปธรรมและนามธรรม ฉะนั้นจึงไม่อาจมีอะไร ๆ หรือแม้แต่จิตไปเกิดได้ พระพุทธองค์ทรงแสดงนิพพานนั้นว่า มี ๒ ความหมาย คือ ๑. ภาวะที่กิเลสอันหมดสิ้นไปของพระอรหันต์ทั้งหลายซึ่งยังมีชีวิตอยู่ (สอุปาทิเสส นิพพาน) เรียกให้เข้าใจง่ายๆ ว่า “กิเลสนิพพาน” ๒.การดับขันธปรินิพพาน (สิ้นชีวิต) ของพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นการดับรอบทั้งกิเลส และเบญจขันธ์ (อนุปาทิเสสนิพพาน) เรียกให้เข้าใจง่ายๆ ว่า “ขันธ ปรินิพพาน”

## ๒.๔ ลักษณะของนิรามิตสุข

พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นได้แบ่งความสุขเป็นระดับ ฌานสุขได้แก่ เป็นสุขที่ไม่เจือปน จิตที่เจริญสมาธิได้ถึงฌานย่อมหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ชั่วคราว เป็นความสุขแบบเอกภาพ อิศรภาพในตัวเอง จิตตั้งอยู่ในสมาธิ แฉ่มชื่น เบิกบาน ถึงแม้ว่ามนุษย์จะมีภาวะสองภาวะ คือ ความสุขกับความทุกข์คงปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกว่า ความกำหนดแห่งจิตความคิด ของของอยู่ใน กามคุณ ทั้ง ๕ เป็นสิ่งที่ทำให้คนต้องติดอยู่ในหลุมของตัณหา อันเป็นมูลเหตุ แห่งความทุกข์<sup>๕๘</sup> แต่ถ้าตราบไค่ที่บุคคลยังอยู่ในภาวะจิตที่เป็นสมาธิ หรือภาวะที่สงบค้ำค้ำดิ่ง ลึกลง ๆ ก็จะทำให้เข้าถึงความสุข ที่ประณีตกว่า

ส่วนความสุขที่ขั้นอิสระ คือ นิพพานสุข มีลักษณะความสำคัญ คือ ปลอดพ้นจาก ข้อบกพร่อง ซึ่งทำให้ต้องเกิดทุกข์ เพื่อจุดมุ่งหมายของชีวิตสูงสุดของการเกิดมาเป็นมนุษย์ เพราะนิพพานเป็นแหล่งแห่งความบริสุทธิ์ เป็นที่ประชุมของผู้บริสุทธิ์ คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นสถานที่ที่ไม่มีทุกข์เจือปนเลย เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นภาวะที่สิ้นกิเลสทั้งปวง กล่าวคือ ราคะ โทสะ และ โมหะ ผู้ใดได้เข้าถึงนิพพาน ผู้นั้นย่อมไม่กลับมาเกิดอีก และพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏอันยาวนานหาที่สุดไม่ได้ ฉะนั้น ผู้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตได้ ชื่อว่า พระอรหันต์แปลว่า เป็นผู้ห่างไกลกิเลส การที่จะบรรลุความเป็นอรหันต์ได้นั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ต้องมีความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ทำความเพียรชอบ ระลึกชอบ และมีสมาธิชอบ ตามแนวทางขององค์มรรค ๘ ดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายอันสูงสุด นั่นคือ นิพพาน เพราะหากบุคคลทำกุศลกรรมเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ก็จะไปสู่อบายภูมิ ต้องได้รับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสยาวนานทีเดียว หรือหากทำกุศลกรรมที่ยังเป็น โลภิยะ มีเป้าหมายไม่ชัดเจน ไม่มุ่งตรงต่อหนทางพระนิพพาน มีกิเลสที่ยังหนาอยู่ ก็ยังต้องท่องเที่ยวอยู่ในเทวภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิกว่าจะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกก็ยาวนาน และยังคงวนเวียนอยู่อย่างนี้ไม่สิ้นสุด ดังนั้นในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมีแนวความคิดว่านิพพานเป็นสภาวะที่มีอยู่จริง หากบุคคลเข้าถึงด้วยการปฏิบัติจริง ก็จะได้รับความสุขอย่างแท้จริง ไม่จำเป็นจะต้องแย่งชิงกัน มีความเต็มอิ่มในตัว

<sup>๕๘</sup> อภ.สจ. (ไทย) ๓๔/๑๐๕/๒๗๒.

อยู่ลำพังจิตใจของตัวเองได้ ไม่ต้องขึ้นต่อประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ยั่งยืนเด็ดขาด ไม่จำกัด เฉพาะกาล คือ เป็นไปตลอดเวลา ไม่ทำให้หลงผิดหรือหมกมุ่นมัวเมา ส่งเสริมการทำกิจหน้าที่เกื้อกูลต่อชีวิต และสังคมฝ่ายเดียวและที่สำคัญ คือ เป็นฐานรองรับหรือเป็นหลักประกันให้เสวยสุข อย่างไม่เป็นพิษภัย<sup>๕๕</sup> เป็นสภาวะจิตที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลง หยุดการครอบงำจากอำนาจทางของกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง

## ๒.๕ เกณฑ์ตัดสินความสุข

สำหรับเกณฑ์ตัดสินความสุขตามพระสนะพุทธปรัชญาเถรวาท คือ สิ่งสำคัญอยู่ที่จิตใจ เนื่องจากนิรามิสสุขนั้น ไม่ยึดติดกับปัจจัยภายนอก จึงตัดสินกันด้วยการทำความดีภายในใจ คือจากการเจริญสมาธิ เพื่อให้เข้าถึงนิรามิสสุข และ บรรลุธรรมที่เป็นสุขสูงสุด อันได้แก่ นิพพานสุข คือการละกิเลส ตัณหา อุปาทาน ได้หมดสิ้น ดังนั้นในที่นี้จึงจะกล่าวถึงสังโยชน์ ๑๐ ประการ<sup>๖๐</sup> มาเพื่อเป็นเกณฑ์ตัดสินความสุข มีดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ๑) สักกายทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นว่าเป็นตัวของตน
- ๒) วิจิกิจฉา หมายถึง ความลังเลสงสัย
- ๓) สีลัพพตปรามาส หมายถึง ความถือมั่นศีลพรต
- ๔) กามฉันทะ หมายถึง ความกำหนัดในกามคุณ
- ๕) พยาบาท หมายถึง ความคิดร้าย
- ๖) รูปราคะ หมายถึง ความติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌาน
- ๗) อรูปราคะ หมายถึง ความติดใจในอารมณ์แห่งอรูปฌาน
- ๘) มานะ หมายถึง ความถือตัว
- ๙) อุทธัจจะ หมายถึง ความฟุ้งซ่าน
- ๑๐) อวิชชา หมายถึง ความไม่รู้แจ้ง

<sup>๕๕</sup> พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปยุตฺโต), *ยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๔๒-๔๕.

<sup>๖๐</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒.

## ๒.๕.๑ การละสังโยชน์เบื้องต้น

ประเด็นเรื่องการละสังโยชน์เบื้องต้น๓ ประการนี้ อรรถกถาขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ได้อธิบายขยายความการละสังโยชน์เบื้องต้น ๓ ได้ด้วยอริยสัจ ๔ ประการดังอรรถาธิบายว่า “สักกายทิฏฐิสังโยชน์ ละได้ด้วยความถึงพร้อมด้วยการเห็นทุกข์ วิจิจจนา ละได้ด้วยความถึงพร้อมด้วยการเห็นสมุทัย สัตถัพพตปรามาส ละได้ด้วยความถึงพร้อมด้วยการเห็นมรรคและการเห็นพระนิพพาน”<sup>๖๐</sup>

ความถึงพร้อมด้วยการเห็นทุกข์ ละสักกายทิฏฐิสังโยชน์

ความถึงพร้อมด้วยการเห็นสมุทัย ละวิจิจจนาสังโยชน์

ความถึงพร้อมด้วยการเห็นมรรค และนิพพาน (นิโรธ) ละสัตถัพพตปรามาสสังโยชน์

ตัวอย่างการละสังโยชน์เบื้องต้น (โอรัมภาคิยสังโยชน์) บรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาตัวอย่างหนึ่งได้แก่ การบรรลุธรรมเป็นขั้นตอนของ จิตตคหบดี ท่านได้มีโอกาสพบพระมหานามเถระหนึ่งในปัญจวัคคีย์ ในขณะที่เดินทางไปเมืองมัจฉิกลัณฑะ<sup>๖๑</sup> จิตตคหบดีนิมนต์พระเถระไปฉันอาหารที่บ้านของตน ได้ฟังธรรมกถา บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว<sup>๖๒</sup> เกิดศรัทธาเลื่อมใส สร้างกุฎิถวายเป็นสังฆารามชื่อว่า อัมพาทคาราม ต่อมาพระอัครสาวกทั้งสองได้นำภิกษุไปพำนัก ที่อัมพาทคาราม<sup>๖๓</sup> พระสารีบุตรธรรมเสนาบดีได้แสดงธรรมโปรดตามสมควรแก่อุปนิสัยของ จิตตคหบดีจนบรรลุเป็นอนาคามี<sup>๖๔</sup> ภายหลังเช่นเดียวกับการบรรลุธรรมของท่านถาณบิณฑิกะเศรษฐีเมื่อครั้งที่ได้พบกับพระพุทธเจ้าครั้งแรกในขณะเดินทางไปกรุงราชคฤห์<sup>๖๕</sup> ได้ฟังอนุบุพพิกถาจนได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน<sup>๖๖</sup> ตามทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

<sup>๖๐</sup> พ.พ.อ. (ไทย) ๑/๗/๒๕๕.

<sup>๖๑</sup> อ.จ. เอกก.อ. (ไทย) ๒/๖๓, พ.พ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๕๖.

<sup>๖๒</sup> พ.พ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๕๖.

<sup>๖๓</sup> อ.จ.เอกก.อ. (ไทย), พ.พ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๕๖-๒๕๗.

<sup>๖๔</sup> พ.พ.อ. (ไทย) ๒/๒๕๗.

<sup>๖๕</sup> วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๐๕-๓๐๕, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๒/๓๕๖-๓๕๘.

<sup>๖๖</sup> ดู รายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑-๑๑๔ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๒/๓๕๖-๓๕๘.

จากการศึกษาหลักธรรมเพื่อละสังโยชน์เบื้องต้น (โอรัมภาคิยสังโยชน์) ซึ่งเป็นความสุขระดับหนึ่งของการละสังโยชน์ ๑๐ ประการ พบว่า การเจริญรูปฌาน และอรุฌาน โดยใช้วิปัสสนา สติปัฏฐาน ๔ อริยมรรคมีองค์ ๘ และการละอาสวะด้วยทัตสนะ หลักธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากเป็นมรรคและปฏิบัติเพื่อละสังโยชน์เบื้องต้น (โอรัมภาคิยสังโยชน์) ได้แล้วนั้น ในขณะเดียวกันก็ยังสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งกิเลส และอาสวะได้ด้วย เมื่อกิเลส และอาสวะสิ้นไป ก็หมายความว่า สังโยชน์เบื้องต้น (อุทฺธัมภาคิยสังโยชน์) ก็ย่อมถูกละไปด้วยพร้อมในเวลาเดียวกันดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ประเด็นนี้ผู้วิจัยมองว่า สาเหตุที่พระพุทธองค์ทรงแยกข้อปฏิบัติเพื่อละสังโยชน์ออกเป็น ๒ หมวดเช่นนี้ (ข้อปฏิบัติเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ และ ข้อปฏิบัติเพื่อละอุทฺธัมภาคิยสังโยชน์) เป็นการแยกแสดงธรรมออกเป็น ๒ บริบทเพื่อให้ผู้ฟังได้ทำความเข้าใจไปตามลำดับขั้น กล่าวคือเริ่มตั้งแต่ขั้นที่หยาบหรือขั้นที่ต่ำกว่า (สังโยชน์เบื้องต้น) ไปสู่ขั้นที่ละเอียดหรือสูงกว่า (สังโยชน์เบื้องต้น) ดังจะได้อธิบายถึงรายละเอียดในลำดับต่อไป

### ๒.๕.๒ การละสังโยชน์เบื้องต้น

หลักธรรมเพื่อละสังโยชน์เบื้องต้น (อุทฺธัมภาคิยสังโยชน์) ได้แก่ โภธิปักขิยธรรม ๗ หมวด ๓๗ ประการ ในสังยุตตนิกาย โภธิปักขิยวรรค หมวดว่าด้วยโภธิปักขิยธรรม พระสูตรแรกของวรรคคือ สัญญูชนสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อละสังโยชน์ ปราภุหลักธรรมเพื่อละสังโยชน์เบื้องต้น หรือ อุทฺธัมภาคิยสังโยชน์ ได้แก่ โภธิปักขิยธรรม หมายถึงธรรมอันเป็นข้อแรกของวรรคคือ สัญญูชนสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อละสังโยชน์ ปราภุหลักธรรมเพื่อละสังโยชน์เบื้องต้น หรือ อุทฺธัมภาคิยสังโยชน์ ได้แก่ โภธิปักขิยธรรม หมายถึงธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้มีอยู่ ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทริย ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘<sup>๖๘</sup>

บุคคลผู้บรรลุตระมจากการละสังโยชน์ดังนี้ในเรื่องนี้มีตัวอย่างของ

<sup>๖๘</sup> พ.ม. (ไทย) ๒๕/๕๐/๑๗๔.

พระสารีบุตร พุทธอัครสาวกเบื้องขวา ครั้งเมื่อท่านยังมีได้อุปสมบทมีนามว่า อุปติสสะ ได้ศึกษาจบศิลปศาสตร์ทุกอย่าง<sup>๖๕</sup> เสมอด้วยพราหมณ์ผู้มั่งคั่งทั้งหลาย อุปติสสะบรรลุนิเวศน์ (ละสังโยชน์ ๓ ประการมีสักกายทิฏฐิเป็นต้น) ด้วยการฟังธรรมจากพระอัสสชิ<sup>๖๖</sup> ที่ว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”<sup>๖๗</sup> หลังจากนั้น อุปติสสะได้อุปสมบทในสำนักของพระพุทธเจ้ามีชื่อเรียกใหม่ว่า สารีบุตร (บุตรของนางสารี) ได้สำเร็จเป็นอรหันต์ใน ๑๕ วันต่อมา<sup>๖๘</sup> คือละสังโยชน์เบื้องสูง (อุทัมภกาคิยสังโยชน์ มีรูปราคะ อรูปราคะเป็นต้น) ได้หมดทุกข้อ และได้รับการแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะด้านมีปัญญามาก<sup>๖๙</sup> และเป็นพระธรรมเสนาบดี<sup>๗๐</sup> พระสารีบุตรใช้ชีวิตส่วนใหญ่ไปกับการอบรมสั่งสอนทั้งพระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระพุทธศาสนา และสุดท้ายพระสารีบุตรไปปรินิพพานที่บ้านเกิดไม่ไกลจากกรุงราชคฤห์<sup>๗๑</sup>

ในอนุปทสูตร<sup>๗๒</sup> พระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวยกย่องท่านพระสารีบุตรว่าเป็นผู้เป็นบัณฑิต เพราะเหตุ ๔ ประการ คือ (๑) เป็นผู้ฉลาดในธาตุ (๒) เป็นผู้ฉลาดในอายตนะ (๓) เป็นผู้ฉลาดในปฏิจางสมุปบาท (๔) เป็นผู้ฉลาดในฐานะ และอฐานะ<sup>๗๓</sup> เป็นผู้ที่มีปัญญามาก เพราะกำหนดถือเอาคุณคือศีล คุณคือสมาธิ คุณคือปัญญา คุณคือวิมุตติ และคุณคือวิมุตติญาณทัตตสนะ<sup>๗๔</sup> เป็นผู้ที่มีปัญญากว้างขวาง เพราะญาณที่เป็นไปในธาตุ อายตนะ ปฏิจางสมุปบาท สุนยตต เป็นไปในอรรถ ธรรม นิรุตติ ปฏิภาณ และเป็นไปในศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัตตสนะ<sup>๗๕</sup> เป็นผู้ที่มีปัญญาร่าเริง เพราะเป็นผู้ทำโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ คือสติปัฏ

<sup>๖๕</sup> คุรายละเอียดยใน เกิด ธนชาติ, คลังประวัติศาสตร์, จำนวน ๒ เล่ม, (กรุงเทพมหานคร ๑: เลียงเชียงจง เจริญ, ๒๕๑๓), เล่ม ๒, หน้า ๔๑๐-๔๑๒.

<sup>๖๖</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๓/ พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๔/๒๔๒.

<sup>๖๗</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๓.

<sup>๖๘</sup> พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๔/๒๖๗.

<sup>๖๙</sup> อ.จ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๕//๒๕.

<sup>๗๐</sup> พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๔/๒๖๗.

<sup>๗๑</sup> พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๔/๒๔๐.

<sup>๗๒</sup> ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๓-๕๘/๑๐๐-๑๑๕.

<sup>๗๓</sup> พุ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๘/๘๕.

<sup>๗๔</sup> ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๕๒/๕๗.

<sup>๗๕</sup> ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๕๒/๕๗.

ฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อธิธัมม ๔ อินทริย ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ<sup>๘๐</sup>เป็นผู้มีปัญญารวดเร็ว เพราะแล่นไปเร็วในรูปที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน และแล่นไปเร็วในพระนิพพานอันเป็นที่ดับชาติ ชรา มรณะ โดยพิจารณาทำให้แจ่มแจ้ง ทำให้เด่นชัดว่า รูป ฯลฯ ชรา มรณะ ไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยกันเกิดขึ้น มีความเสื่อมไป มีความสิ้นไป มีความคลายกำหนด และมีความดับไปเป็นธรรมดา<sup>๘๑</sup>เป็นผู้ที่มีปัญญาเฉียบแหลม เพราะไม่ให้กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก และอุปกิเลส ๑๖ ที่เกิดขึ้นแล้วอาศัยอยู่ และเพราะบรรลुอริยมรรค ๔ สัมมัญญผล ๔ ปฏิสัมภทา ๔ และอภิญญา ๖<sup>๘๒</sup>และเป็นผู้มีปัญญาเพิกถอนกิเลส เพราะเจาะ คือทำลายกองโลภะ กองโทสะ กองโมหะ กองอุปกิเลส ๑๖ และกรรมที่จะนำไปสู่ภพทั้งหมด ที่ยังไม่เคยเจาะทำลายมาก่อน<sup>๘๓</sup>เพียงกึ่งเดือน สารีบุตรก็เห็นแจ้งธรรมตามลำดับบพได้<sup>๘๔</sup>

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมที่พระสารีบุตรเถระใช้ในการละสังโยชน์นั้นมียุหลายประการ เช่น การฉลาดในเหตุ ๔ การกำหนดไตรสิกขา วิมุตติและญาณทัสสนะ การพิจารณาหลักปฏิจางสมุพบาท เป็นต้น โดยใช้หลัก “สติปัฏฐาน ๔” เป็นหลักธรรมสำคัญในการปฏิบัติตนทำให้พระสารีบุตรบรรลุธรรมในที่สุด และมีหลักโพธิปักขิยธรรมมาเสริม

นอกจากนั้นหลักธรรมเพื่อละสังโยชน์เบื้องสูง (อุทัมภกคิยสังโยชน์) พบว่าหลักธรรมที่จะเป็นฐานสำคัญสำหรับปฏิบัติเพื่อละสังโยชน์ทั้งหลายก็คือ หลักปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ประการ คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับผู้เดินทางไปสู่ความสุขที่สมบูรณ์ ได้แก่ พระนิพพาน คือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีรูปแบบเป็นทางเดิน สามารถทำลายสิ่งขัดขวางพระนิพพานคือกิเลสทั้งหลายให้พินาศด้วยการมีสติเป็นใหญ่

<sup>๘๐</sup> ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๕๒/-๕๖๕๘.

<sup>๘๑</sup> ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๕๒/๕๘.

<sup>๘๒</sup> ม.อ. (ไทย) ๘/๕๔/๕๐.

<sup>๘๓</sup> พุ.เถร.อ. (ไทย) ๕/๖๓/๖๓.

<sup>๘๔</sup> ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๓/๑๑๑.

### ๒.๕.๓ การละสังโยชน์แบ่งตามประเภทบุคคล

เกณฑ์ตัดสินของนิรามิสสุขนี้ แบ่งตามประเภทย่อย ๔ จำพวก เป็นผู้ที่ละกิเลสเหล่านั้น ที่เรียกว่า สังโยชน์ ตามลำดับ มีดังนี้

๑) การบรรลุธรรมระดับที่ ๑ เรียกว่า พระโสดาบัน หมายถึงผู้เข้าถึงกระแสธรรมมรรคเป็นการยกระดับจิตใจของผู้บรรลุอย่างถาวร ทำให้ผู้บรรลุไม่สามารถกลับมาเป็นปุถุชนได้อีก เป็นผู้ที่จะไม่ไปเกิดในอบายภูมิ (เช่น นรก หรือ เดิรฉาน) ทั้งยังเป็นผู้ที่จะบรรลุพระนิพพานในเบื้องหน้าอย่างแน่นอน เพราะผู้เดินตามทางถูกต้องอย่าง คือปฏิบัติถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริง การบรรลุธรรมระดับนี้ผู้ได้บรรลุได้บริบูรณ์ในศีล ทำได้พอประมาณในสมาธิ ทำได้พอประมาณในปัญญา สามารถละสังโยชน์<sup>๘๕</sup> ได้ ๓ อย่างคือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส การบรรลุธรรมระดับนี้ ในขั้นมรรคเรียกว่า โสดาปัตติมรรค ในขั้นผล เรียกว่า โสดาปัตติผลพระอรินบุคคลผู้บรรลุเรียกว่า พระโสดาบัน ซึ่งทำให้มีความสุขได้ชั่วคราว ขณะจิตเห็นสภาวะธรรมที่เป็นความจริง

ความเป็นพระโสดาบันนี้ก็เช่นเดียวกับความเป็นพระอรินบุคคลประเภทอื่นๆ ที่มีได้จำกัดอยู่เฉพาะเพศบรรพชิต (นักบวช) เท่านั้น แม้คฤหัสถ์ คือชายหรือหญิงผู้ครองเรือน ก็สามารถเป็นพระโสดาบันได้

๒) การบรรลุธรรมระดับที่ ๒ เรียกว่าพระสกทาคามี หมายถึงผู้กลับมาสู่โลกอีกครั้งเดียว ก็สามารถกำจัดทุกข์ให้สิ้นไปได้ ผู้บรรลุธรรมระดับนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในขั้นศีล ทำได้พอประมาณในสมาธิและปัญญา นอกจากนี้สามารถทำสังโยชน์ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสให้หมดสิ้นไป และยังทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางลง การบรรลุธรรมระดับนี้ ในขั้นมรรคเรียกว่า สกทาคามีมรรค ในขั้นผลเรียกว่า สกทาคามีผล พระอรินบุคคลผู้บรรลุเรียกว่า พระสกทาคามี ซึ่งเป็นความสุขที่ ประณีตกว่า มากยิ่งขึ้นกว่า โสดาบัน ชัดเกล้ากิเลสได้เบาบางลง

๓) การบรรลุระดับที่ ๓ เรียกว่าพระอนาคามี หมายถึงผู้บรรลุนิพพานไม่กลับมาเวียนมาเกิดอีก ผู้ได้บรรลุธรรมระดับนี้เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีลและสมาธิทำได้พอประมาณในปัญญา นอกจากสังโยชน์ ๓ อย่างดังกล่าวแล้ว ยังสามารถละกามราคะหมายถึง ความพอใจในกาม คือ การความเพลินในการได้เสพ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์ ที่น่าพอใจปฏิเสธ

<sup>๘๕</sup> อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.



หมายถึง ความกระทบกระทั่งในใจ คล้ายความพยายาพอย่างละเอียด และปฏิบัติได้การบรรลุธรรมระดับนี้ในขั้นมรรคเรียกว่าอนาคามีมรรคในขั้นผลเรียกว่าอนาคามีผลพระอริยบุคคลผู้บรรลุเรียกว่าพระอนาคามี ซึ่งเป็นความสุขที่ยาวนานด้วยผลของการละกามคุณทั้ง ๕ ได้อย่างสิ้นเชิง

๔) การบรรลุธรรมระดับที่ ๔ เรียกว่า พระอรหันต์ เป็นระดับสุดท้าย ผู้ได้บรรลุธรรมระดับนี้ เป็นผู้หมดสิ้นอาสวะกิเลส สามารถทำให้บริบูรณ์ในศีลสมาธิปัญญา สามารถละสังโยชน์ได้อีก ๕ อย่างคือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และ อวิชชา การบรรลุธรรมระดับนี้ ในขั้นมรรคเรียกว่า อรหัตมรรค ขั้นผลเรียกว่า อรหัตผล พระอริยบุคคลผู้บรรลุเรียกว่า พระอรหันต์<sup>๘๖</sup> นี้เป็นพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติตรงแล้ว ปฏิบัติถูกต้องแล้ว ปฏิบัติชอบแล้ว นับเป็นคู่ได้ ๔ คู่ นับเป็นบุคคลได้ ๘ เป็นผู้ละแล้วกับกามคุณทั้ง ๕ ไม่ยุ่งเกี่ยวโลกธรรม มีแต่ความสุขที่เกิดจากปีติ<sup>๘๗</sup> ประณีต เย็น สงบ สว่าง ซึ่งเป็นความสุขที่สูงสุดของผู้บรรลุเป็นพระอรหันต์

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วผู้วิจัยได้เห็นมุมมองต่าง ๆ เกี่ยวกับเกณฑ์ตัดสินความสุขตามทฤษฎะพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งหลักใหญ่ใจความแล้ว เน้นการละสังโยชน์ได้มากหรือน้อย ถ้าละได้มากก็จะตัดสินว่ามีความสุขมากเป็นความสุขที่เป็นนามธรรมที่ปรากฏภายในจิตใจ เมื่อบุคคลปฏิบัติได้อย่างที่กล่าวแล้ว ก็จะประสบความสำเร็จในชีวิต ได้อย่างแน่นอน

## ๒.๖ คุณค่าของความสุข

เป้าหมายอันสูงสุดของนิรามิสสุขในเบื้องต้น ตามทฤษฎะพุทธปรัชญาเถรวาท คือ คุณค่าของความสุข ด้วยวิธีปฏิบัติตามหลักธรรม ๓ ประการ คือ รักษาศีล เจริญสมาธิ เจริญปัญญา ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ปฏิบัติที่มีความรู้ ความเข้าใจและเลื่อมใสในหลักของนิรามิสสุขแล้ว ในหลักคำสอนที่แบ่งไว้ ๓ ระดับ และ แต่ละระดับจะต้องอาศัยปฏิบัติให้ถูกต้องตามขั้นตอน เริ่มจากสิ่งที่หยาบไปจนถึงสิ่งที่ละเอียด ประณีต ที่เรียกว่าไตรสิกขา มีปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ คือ

<sup>๘๖</sup> พระมหาสังเวช ฐมฺมเนตฺติโก, ศึกษากับการบรรลุพระอรหัตผล, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๕.

<sup>๘๗</sup> อังคิก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๐๒-๒๐๓.

๑. การงดเว้นไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทางกาย วาจา ใจ
๒. ให้ทำความดี ขยันหมั่นเพียรทำดีทางกายวาจา
๓. การกระทำจิตของตนให้สะอาด สว่าง ว่าง สงบ ผ่องใส<sup>๘๘</sup>

อนึ่ง เมื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้องแล้ว สิ่งสำคัญสุดท้ายก็ต้องประกอบด้วยแนวคำสอนที่เป็นไป เพื่อความพ้นทุกข์ ที่ทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีศีลธรรม มีความสงบสุข และไม่ถ่อมมันให้ตั้งให้หย่อนเกินไป คือ ปฏิบัติตามทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา มรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ<sup>๘๙</sup>

๑. สัมมาทิฏฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง เห็นถูกตามความเป็นจริงด้วยปัญญา
  ๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้ความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม
  ๓. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดสนทนาแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม
  ๔. สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง
  ๕. สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน
  ๖. สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายาม ประกอบความเพียรในกุศลกรรม
  ๗. สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเดือนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ
  ๘. สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นิเวศน์อยู่เป็นปกติ
- เมื่อผู้ประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักของนิรามิสสุขแล้ว สามารถนำไปสู่ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ ตลอดจนเกิดปรีชาญาณ รู้แจ้ง เห็นจริงในธรรม ที่ควรรู้ควรเห็น จนกระทั่งทำให้หลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง คือ บรรลุนิพพาน เป็นที่สุด เพราะความหลุดพ้นจากสภาพแห่งทุกข์ นิรามิสสุขถือว่ามีคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอีกต่อไป สภาวะจิตรู้แจ้งเห็นจริงด้วยปัญญาวิมุตติ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

<sup>๘๘</sup> ที.มหา (ไทย) ๑๐/๕๐/๔๓-๔๔.

<sup>๘๙</sup> วินย.มหา. (ไทย) ๔/๑๓-๑๔/๑๓-๑๔, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๘๘/๒๔๘.

“ดูกรอานนท์ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้แล สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนนี้แล สังขารทั้งหลายไม่น่ายินดีอย่างนี้แลดูกรอานนท์ข้อนี้ควรเบื่อหน่ายในสังขารทั้งหลายทั้งปวงทีเดียว ควรจะคลายกำหนัด ควรเพื่อจะหลุดพ้น”<sup>๕๐</sup>

คุณค่าเป้าหมายความสุขสูงสุดของนิรามิสสุข คือ นิพพานสุข อันเป็นโยชน์สูงสุด (นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง) ซึ่งเป็นสถานะที่เกิดจากหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา อุปาทาน พ้นจากความคับทุกข์ คับโดยสิ้นเชิง

ในอุโปสถสูตรท่านได้เปรียบคำสอนต่าง ๆ ที่มีอยู่จำนวนมาก กับน้ำในมหาสมุทรว่า “น้ำในมหาสมุทร แม้จะมีมากกินอาณาเขตกว้างใหญ่มากเพียงใดก็ตาม แต่ก็ตาม แต่ก็มิรสเค็มเหมือนกันหมด”<sup>๕๑</sup>

ตามแนวคำสอนของนิรามิสสุขก็ เช่นเดียวกัน คือ แม้จะมีรสสุขไว้มาก แต่ก็มิรสสุขเดียว คือ รสสุขที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง คือปัญญารู้แจ้งการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ได้แก่ นิพพานสุขซึ่งเป็นธรรมชาติที่ไม่ได้ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง

สำหรับคุณค่านิพพานสุขแบ่งประเภท<sup>๕๒</sup> ๒ ประการ คือความสุขจากการหลุดพ้น ปุถุชนและความหลุดพ้นของนิพพานสุข ในความหลุดพ้นของสามัญชนทั่วไปที่ยังมีกิเลสหนา

๑. ขณิกวิมุตติสุข คือความหลุดพ้นชั่วคราว หมายถึง ความสุขสงบของจิตชั่วขณะที่ไม่มีความโลภ โกรธ และหลงครอบงำและจิตว่างจากการยึดมั่นในกิเลสตัณหา ตัวตนที่จะก่อให้เกิดทุกข์ทั้งแก่ตัวเองและผู้อื่นได้ขณะจิตที่สะอาดบริสุทธิ์สว่างว่างจากกิเลสตัณหา อุปาทาน ไม่ยึดมั่นในกามคุณทั้ง ๕ นี้แหละ เป็นขณะจิตที่เข้าสู่ภาวะนิพพานสุข ซึ่งเป็นธรรมที่สงบอย่างยิ่ง แม้จะเพียงชั่วขณะ

๒. ตถังคินิพพานสุข คือ เป็นนิพพานประเภทที่ใกล้ชิดกันยังละกิเลสไม่ได้ เพียงแต่ลองฝึกอบรมจิตใจให้ว่างจากทุกข์ต่าง ๆ จิตใจก็พบคุณค่าของความสุขที่แท้จริง คือ จิตสงบ เย็น ชื่นบาน อย่างที่ไม่รู้สึกมาก่อน เป็นรสของนิพพานที่ผู้คนควรลิ้มรสรสที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง

<sup>๕๐</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๐๗-๑๐๘.

<sup>๕๑</sup> พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๕-๕๒/๑๖๓-๑๖๕.

<sup>๕๒</sup> พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๗๓/๒๑๓.

สรุปได้ว่า คุณค่าของความสุขตามแนวของนิรามิสสุข คือเป็นการปฏิบัติเจริญสมาธิ เพื่อเป้าหมายอันสูงสุด ด้วยการเริ่มต้นจากฝึกฝนจิตของเราก่อน เมื่อปฏิบัติได้ถูกต้องแล้ว ย่อมได้รับผลดี คือการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง จิตใจ สงบ เย็น ประณีต สว่าง เป็นสภาวะธรรม ที่เกิดจากปัญญาารู้เห็นตามเหตุปัจจัย ถือว่ามีความสุขมาก ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าสู่ความสุขอัน สูงสุดนี้ได้ คือบรรลุนิพพานสุข ซึ่งพุทธปรัชญาถือว่าผู้บรรลุนิพพานแล้วมีคุณค่าของ ความสุขมากกว่าผู้ที่ยังไม่บรรลุ

ฉะนั้นผู้ต้องการแสวงหาค่าของความสุขแล้ว เป็นเรื่องง่ายโดยไม่ต้องการลงทุน อะไร เพราะมันอยู่รอบ ๆ ตัวเราเอง เพียงแต่เราต้องมีสติปัญญาเข้าใจจากสภาวะธรรมเหล่านี้ ใให้ได้อย่างถูกต้อง อาจเป็นเรื่องยากสำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสหนา ที่ยังยึดมั่นในกามคุณ ไม่ สามารถมองเห็นด้วยตา เพราะมันเป็นสิ่งที่ สัมผัสไม่ได้ ต้องใช้ศีล สมาธิ และปัญญา

## บทที่ ๓

### แนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาสุขนิยมแบบปัญญานิยม

ความสุขเป็นสิ่งที่สำคัญของมนุษย์ที่ทุกคนมีความปรารถนาอยากได้ แต่ความปรารถนาที่ว่ามีแตกต่างกันไป เช่น ตามทฤษฎีของสุขนิยมแบบปัญญานิยมเน้นความสุขที่เกิดจากการใช้ปัญญาที่เป็นลักษณะพิเศษ หรือแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ เพื่อเข้าไปสู่สังขารม ซึ่งมีความแน่นอนกว่าสุขที่เกิดจากสัมผัสทั้ง ๕

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเอาทฤษฎีความสุขตามแนวคิดของสุขนิยมแบบปัญญานิยมในสำนักต่าง ๆ มาอธิบายขยายเนื้อความเพื่อให้ได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษิตตามลำดับดังต่อไปนี้

#### ๓.๑ ความหมายทั่วไป

ปัญญานิยม (Intellectualism) ถือว่าความสุขแบบโลกียสุขอย่างลัทธิอื่น ๆ สรรเสริญนั้นยังไม่ดีที่สุด ยังมีการกระทำอื่น ๆ อีกที่ดีสุด เช่น การใช้ปัญญาคิดหาเหตุผล การระงับความทะยานอยากการทำหน้าที่ของความเป็นมนุษย์เหล่านี้เป็นความดีสูงสุดในฐานะเป็นมนุษย์และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าดีที่สุดในตัวเองและมีลักษณะเป็นสากลจึงมีคุณค่าในตัวเองหรือคุณค่าที่แท้จริง

๒) สุจิตรา ธรรมรัตน์<sup>๑</sup> ได้ให้ความหมายไว้ว่า ปัญญานิยม คือลัทธิที่ถือว่าความสุขมิใช่สิ่งดีที่สุดในชีวิต มีสิ่งอื่นที่มีค่ากว่าความสุข คือ ความสงบจิตใจ และปัญญาความรู้เป็นสิ่งดีที่สุดในชีวิตและมีคุณค่าในตัวเอง

๓) สถิต วงศ์สวรรค์<sup>๒</sup> ได้ให้ความหมายคำว่า ปัญญานิยม ว่าความสุขไม่ใช่อะไรดีที่สุดในชีวิตมนุษย์จะพึงแสวงหา แต่ไม่ได้ปฏิเสธว่า ความสุขไม่ดี ความสุขดี แต่ไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต

<sup>๑</sup> สุจิตรา ธรรมรัตน์, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ: บริษัทอักษรภาพพัฒนา จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๗๓.

<sup>๒</sup> สถิต วงศ์สวรรค์, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ: บริษัท รวมสาส์น จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๘.

ที่คนจะหมกมุ่นแสวงหาแต่เพียงอย่างเดียวตลอดเวลาในชีวิตของเขาสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตของคนนั้นไม่ใช่ความสุข

๔) บุญมี แทนแก้ว<sup>๓</sup> ได้ให้ความหมายคำว่า ปัญญา นิยม สุขไม่เป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์จะพึงแสวงหาแต่ไม่ได้ปฏิเสธ ความสุขไม่ดี ความสุขดีแต่ไม่ดีที่สุดที่คนจะหมกมุ่นแสวงหาแต่เพียงอย่างเดียวตลอดเวลาในชีวิตของเขาสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตของคนนั้นไม่ใช่ความสุข

๕) จานงค์ ทองประเสริฐ<sup>๔</sup> ได้ให้ความหมายว่า ปัญญา นิยม สิ่งที่ดีที่สุด และยั่งยืนที่สุดสำหรับมนุษย์ คือการมี “ความต้องการตามธรรมชาติที่จำเป็น” (Natural and necessary ) พร้อมมูล ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยสี่ มิตรสหาย เสรีภาพ และความคิดอ่าน (Wisdom) ซึ่งส่วนใหญ่เป็น “ความต้องการทางใจ” ที่ไม่ต้องใช้เงินซื้อ ต่างจาก “ความต้องการธรรมชาติที่ไม่จำเป็น” (Natural but unnecessary) ซึ่งส่วนใหญ่เป็น “ความต้องการทางวัตถุ” เช่น บ้านหลังใหญ่ คนรับใช้ งานเลี้ยงหรูหรา ฯลฯ

๖) สุเมธ เมธาวิทยกุล<sup>๕</sup> ได้ให้ความหมายคำว่า ปัญญา นิยม คล้ายกับพวกชินิกที่มีที่อยู่อย่างเรียบง่าย ไม่ยึดถืออะไร แต่เป็นกลุ่มที่มีคำสอนมากกว่า มีจุดหมายที่แน่นอนกว่า เชื่อในปัญญาคล้ายกับปัญญา นิยมเชื่อในเหตุผลของจักรวาลที่ดำรงอยู่ตามกฎเกณฑ์ของมัน เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นไปตามที่มันจะเป็น เพราะพวกเขามีความเห็นที่ว่า เราควรมีชีวิตอยู่อย่างสันโดษ เราต้องใช้เหตุผลของเราพิจารณา ให้เข้าใจธรรมชาติแล้วพิจารณาว่า อะไรคือสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตเราสิ่งไหนที่ไม่จำเป็นควรพยายามตัดทิ้งไปให้เหลือแต่สิ่งที่จำเป็นจริงๆ เท่านั้น การตัดสิ่งที่ไม่จำเป็นออกไป จะทำให้จิตใจของเราบริสุทธิ์จากกิเลส พบกับความสงบอย่างแท้จริง

๗) คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้ความหมายว่า ปัญญา นิยม (ทางกายภาพ) ว่าไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด ยังมีความสุขที่ละเอียดอ่อนและมีคุณภาพเหนือกว่า สุขทางกาย ก็คือความสุขทางจิต

<sup>๓</sup> บุญมี แทนแก้ว, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๒.

<sup>๔</sup> จานงค์ ทองประเสริฐ, **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔๑.

<sup>๕</sup> สุเมธ เมธาวิทยกุล, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๗๕.

<sup>๖</sup> คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นพิมพ์, ๒๕๕๑) หน้า ๒๐๒.

๘) กิรีติ บุญเจือ<sup>๗</sup> ได้ให้ความหมายว่า ปัญญาานิยมว่า คือ สิ่งสุขสูงสุดของมนุษย์ อยู่ที่เข้าใจความจริงโลกแห่งจินตนาการ ซึ่งมี (Idea of the Good) หรือจินตนาการภาพแห่งความดี เป็นจินตนาการภาพสูงสุด และให้ความสุขที่สุดด้วย ใครสร้างกุศลเพียงพอแล้วก็จะกลับไปมีความสุขในถิ่นเดิม

๙) เชิดชัย เลิศจิตรเลขา<sup>๘</sup> ได้ให้ความหมายคำว่า ปัญญาานิยม คือความสุขแก่การเป็นสิ่งดี (good) สิ่งดีนี้มีอยู่หลายระดับ เช่น สิ่งดีพื้นฐาน (Basic good) สิ่งดีที่เกิดจากการกระทำ (Operative good) และ สิ่งดีที่เกิดจากประสบการณ์ (Experiential good)

๑๐) สมบูรณ์ พรรณนาภพ<sup>๙</sup> ได้ให้ความหมายว่า ปัญญาานิยม ความสุขอุดมการณ์จะต้องเป็นสิ่งที่สูงสุด และเหมาะสมกับคุณลักษณะพิเศษสุด ก็ย่อมสามารถที่จะกระทำได้ สัตว์ที่ต่ำกว่าย่อมไม่สามารถที่จะหามาได้ เพราะสัตว์อื่น ๆ (นอกเหนือไปจากมนุษย์) แล้ว ย่อมไม่มีความสามารถที่จะสร้างความสุขอุดมการณ์ได้ เช่น การเสพย์ สิ่งต่าง ๆ ย่อมไม่ใช่ความสุขอุดมการณ์ เพราะสิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ (หรือสัตว์ชั้นต่ำ) ย่อมทำไม่ได้ ดังนั้นธรรมชาติของมนุษย์ เสพย์สิ่งต่าง ๆ จึงไม่ใช่ความสุขอุดมการณ์ (สำหรับมนุษย์)

๑๑) วศิน อินทสระ<sup>๑๐</sup> ได้ให้ความหมายไว้ว่า ปัญญาานิยมคือแนวคิดที่ถือว่าความสุขของมนุษย์อยู่ที่วิญญาณมีพฤติกรรมอยู่ในวิถีทางอันสูงเลิศ ความสุขหมายถึงพฤติกรรมของวิญญาณอันอยู่ในวิถีทางที่ดีเลิศ ความสูงเลิศของมนุษย์นี้ เรามิได้หมายถึงความเลิศทางกาย แต่หมายถึงความเลิศทางวิญญาณ บุคคลจะเป็นคนดีไม่ได้เลย ถ้าเขาไม่รู้สึกละเอียดพิถีพิถันในการประกอบกรรมดี ทำนองเดียวกับบุคคลจะถูกเรียกว่า มีความยุติธรรมไม่ได้เลย ถ้าเขาไม่ละเอียดพิถีพิถันกับการกระทำอย่างยุติธรรม เราจะเรียกคนว่าโอบอ้อมอารีไม่ได้ถ้าเขาไม่มีการกระทำอย่างโอบอ้อมอารี

<sup>๗</sup> กิรีติ บุญเจือ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, ๒๕๑๒), หน้า ๓๒.

<sup>๘</sup> เชิด เลิศจิตรเลขา, **จริยศาสตร์พื้นฐาน**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คอนบอสโท, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๖.

<sup>๙</sup> สมบูรณ์ พรรณนาภพ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๑), หน้า ๓๒.

<sup>๑๐</sup> วศิน อินทสระ, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณการ, ๒๕๑๘), หน้า ๓๖๖.

๑๒) ศรีณย์ วงศ์คำจันทร์<sup>๑๑</sup> ได้ให้ความหมายของ ปัญญาานิยมว่าเป็น สิ่งที่เป็น อิศรภาพเป็นสิ่งสูงสุดสำหรับชีวิต และอิสรภาพหมายถึงความสงบทางใจ จิตใจที่สงบสุขคือ จิตที่ควบคุมความอยากและระงับความอยากได้ โดยใช้เหตุผล และถ้ามนุษย์เอาชนะใจตัวเอง ได้ มนุษย์จะมีความสุขอย่างแท้จริง

๑๓) จักรแก้ว ตนนารถ<sup>๑๒</sup> ได้ให้ความหมายของ ปัญญาานิยมว่าเป็น ความสุข คุณสมบัติทั้งหลายที่จักก่อให้เกิด ความดี ตัวอย่างเช่น เหตุที่ความกล้าหาญนับว่าดี ก็เพราะ บางครั้งมันก็ก่อให้เกิดความสุขและพึงพอใจกับผู้กล้า ความกล้าหาญมิได้ดีในตัวของมันเอง ความซื่อสัตย์ก็เช่นกัน มันดี เพราะสังคมโดยรวมย่อมมีความสุขมากกว่าสังคมที่เต็มไปด้วยผู้คนที่ ไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน การได้มาซึ่งความรู้ปกติต้องถือว่าดี

ดังนั้นจึงพอจะกล่าวได้ว่า คำนิยามเหล่านี้ ล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องกับความสุข ทั้งสิ้น ถือเป็นลักษณะของความหมายทั่ว ๆ ไป โดยสรุปแล้ว ความหมายที่ได้กล่าวมานั้น ว่าเกี่ยวข้องกับสุขนิยมแบบปัญญาานิยมไม่มากก็น้อย บางคนมีชีวิตอยู่ไปวันๆ เขาก็มีความสุข เพราะฉะนั้นความสุขไม่สามารถแบ่งชนชั้นได้ บางคนอาจคิดว่า การคิดดี การทำดี ก็ทำให้มีความสุขได้ ไม่จำเป็นจะต้องหาความสุข ถ้าความสุข คือความสำราญสัตว์ เจริญงานก็มีความสุขได้เหมือนกัน ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สิน เงินทอง เกียรติยศ เหล่านี้ ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง วันใดวันหนึ่ง ถ้าคนไม่ให้เกียรติเรา วันนั้นเราจะมีความสุข ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง กลุ่มปัญญาานิยมปฏิเสธ ความสุขที่แท้จริง คือความสุขสุดยอดนี้เอง นักปรัชญาต่างก็ได้แสดงสิ่งที่ตนถือว่าเป็นความสุขสุดยอดไว้ต่าง ๆ กัน และมีมากมายหลายพรรณณะ

ส่วนกลุ่มปัญญาานิยม ได้กล่าวว่า ความสุขสูงสุดนั้น คือ ไม่ใช่สิ่งที่ได้มาจาก สวรรค์ แต่เกิดจากการฝึกฝนตัวเอง

กิริติ บุญเจือ ถือว่า ความสุขแท้ ให้ฝึกคุณธรรมที่เอื้อสุขภาพ และความสงบใจ เช่น การกินอยู่อย่างง่าย ๆ แต่ให้ประโยชน์ต่อสุขภาพ ฝึกสมาธิ ทำใจให้หนักแน่น เยือกเย็น อุเบกขา ( Ataraxia ) อุเบกขา ตามความหมายของเอพิคุรุส คือ ความสงบอย่างไร้กังวล โอบ อ้อมอารี ผูกมิตรกับทุกคนที่เกี่ยวข้องได้เป็นดีที่สุด จะได้ไม่มีความเดือดร้อนในการดำรงชีพ

<sup>๑๑</sup> ศรีณย์ วงศ์คำจันทร์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: พิมพ์โรงพิมพ์อมรรคาพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๘๒.

<sup>๑๒</sup> จักรแก้ว ตนนารถ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วังบูรพา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.



เอปิคุรุสไม่แนะนำให้อยู่กับการเมือง เพราะทำให้เสียอุเบกขาได้ง่าย แต่ถ้าเป็นทางเดียวที่จะรักษา อุเบกขาของตนไว้ได้ก็ให้เล่นไป เพราะการเมืองไม่ยุติธรรมก็ทำให้เราเสียอุเบกขาได้<sup>๑๓</sup>

พิชัญ มกรพันธ์ มองว่า คนดีมีความสุข คือคนที่ยุติธรรม ผู้ที่รักความยุติธรรมที่สุดคือผู้ที่เป็นนายใจของตัวเอง เขาเป็นผู้ที่มีความสุขที่สุด โดยไม่ต้องไปมัวคำนึงถึงว่ามนุษย์ทั้งหลายอื่น หรือแม้จนกระทั่งพระเจ้าเองจะเห็นว่าตัวเขาเป็นอย่างไร?<sup>๑๔</sup>

ชเอิญศรี อิศรากร ณ อุรุทยา ถือว่า ความสุขที่สูงที่สุด คือ ๑) คุณธรรมของเหตุผล หรือของวิญญาณส่วนที่เป็นเหตุผลก็คือปัญญา ๒) คุณธรรมของวิญญาณส่วนที่เป็นภาคน้ำใจได้แก่ความกล้าหาญ ๓) คุณธรรมของวิญญาณส่วนที่เป็นความกระหายอยากทางผัสสะก็ได้แก่ความพอดีและการรู้จักควบคุมตัวเอง ๔) ความยุติธรรม เป็นคุณธรรมที่เกิดจากการรวมคุณธรรม ทั้ง ๓ ประการดังกล่าว

วิญญาณ ส่วนที่มีเหตุผลของมนุษย์เท่านั้นจึงจะสามารถเข้าใจได้ โสกราตีสเห็นว่าร่างกายเปรียบเสมือนคอกที่คุมขังวิญญาณไว้ จุดหมายสุดท้าย ของวิญญาณก็คือพยายามออกจากร่างกาย ซึ่งเป็นเครื่องพันธนาการนี้ ซึ่งจะทำให้ได้โดยที่วิญญาณ ส่วนที่เป็นเหตุผลจะต้องควบคุมวิญญาณ ๒ คือ ส่วนที่เป็นอารมณ์ และกิเลส เมื่อวิญญาณทั้ง ๒ คือ ส่วนตกอยู่ภายใต้เหตุผลก็จะเกิดความยุติธรรมขึ้น ชีวิตที่ดีจะต้องประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการนี้จึงจะบรรลุจุดหมายคือความสุข และความสุขสูงสุดก็คือการที่วิญญาณสละร่างกายและโลกแห่งวัตถุ สละกิเลสทั้งปวง กลับคืนสู่โลกแห่งแบบ<sup>๑๕</sup>

สุเชาวน์ พลอยหอม มองว่า ชีวิตที่สูงส่ง คือการมีชีวิตอยู่อย่างง่าย ๆ โดยไม่ต้องแยแสสังคมาว่าเขาจะเอาอย่างไร หรือคิดอย่างไรกัน ไม่ติดอยู่กับความอยากความต้องการของร่างกาย เพราะความอยาก ความต้องการทางร่างกายเป็นเครื่องกีดขวางการเข้าถึงความสุขแท้จริงของโลก และชีวิต พวกชินนิกยี้ดความคิด และการดำเนินชีวิต ของโสกราตีสเป็น

<sup>๑๓</sup> กิริติ บุญเจือ, แก่นปรัชญากรีก, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, ๒๕๒๐), หน้า ๓๔๑-๓๔๒.

<sup>๑๔</sup> พิชัญ มกรพันธ์, ชีวิต และ ปรัชญา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ที.เอส., ๒๕๓๘), หน้า ๓๘.

<sup>๑๕</sup> ชเอิญศรี อิศรากร ณ อุรุทยา, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ, (กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ เอส. เอ็ม, ม.ป.ป.), หน้า ๘๗.

ตัวอย่าง แต่พวกชินิกมีความคิดที่สับสนโง่งไปไกลกว่าโสคราติสถึงขั้นพยายามหนีสังคมหนีสิ่งที่ไม่ต้องการมุ่งเข้าป่าทำเดี่ยว<sup>๑๖</sup>

กิริติ บุญเจือ ถือว่า ความจริงและความดีจะต้องมีมาตรการแน่นอนตายตัว สำหรับทุกคนจิตของมนุษย์ มีสมรรถภาพจะรู้ความจริงและความดีมาตรฐานนั้นได้ เพราะมนุษย์เรามีโครงสร้างของมโนสเหมือนกัน หากแต่กิเลสครอบงำจึงตัดสินใจผิดๆ เนื่องจากคนเรามีกิเลสต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน การตัดสินใจผิดเพี้ยนกันไปตามกิเลสจะโน้มน้าวไปทางไหนผู้ใดอยากจะทำให้ถูก ให้ได้ความจริง และความดีมาตรฐาน ก็ต้องพยายามขจัดกิเลส และทำวิปัสสนา เมื่อไม่มีกิเลสแล้วดวงจิตก็แจ่มใส ทุกคนจะเห็นความจริงและกฎความดีตรงกัน<sup>๑๗</sup>

วิธาน สุชีวกุปต์ ถือว่า เราไม่อาจจะมีชีวิตที่สงบสุขได้ ถ้าหากไม่มีการดำรงชีวิตอย่างมีปัญญา อย่างประเสริฐ และอย่างชอบธรรม ไม่มีความสุขใดจะสำคัญยิ่งไปกว่าความสุขที่เกิดจากมิตรภาพ แต่สิ่งที่เขาได้พบเห็นนั้น เป็นปรีกษณ์ต่อการเป็นมิตรภาพ สังคมสร้างคนให้เป็นศัตรูกัน สถาบันแห่งทรัพย์สินได้สถาปนาโภคทรัพย์ให้มีความสำคัญแทนคุณค่าของบุคคล สร้างจิตใจคนให้มีความริษยา ความเป็นศัตรูกัน การแก่งแย่งแข่งขัน ฉะนั้นความสงบที่แท้จริงของจิตใจนั้น จะหาพบได้ก็โดยการที่บุคคลมีจิตใจคล้ายคลึงกันมารวมกัน เพื่อพยายามจะดำรงชีวิตของตนให้เป็นอิสระจากโลกที่เสื่อมโทรมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้<sup>๑๘</sup>

พระทักษิณคณาธิกร เห็นว่า ค่าของชีวิตอยู่ที่ปัญญาได้ท่องเที่ยวไปในโลกของสังขธรรม ไม่ใช่ร่างกาย ไม่ท่องเที่ยวไปในโลกของวัตถุ ทั้งนี้จะทำก็โดยต้องละทิ้งไม่กังวลเรื่องวัตถุเกินไป เพราะถ้ากังวลเกินไป ปัญญาจะติดกับร่างกาย แล้วจะไม่เดินทางไปสู่โลกของความจริง ฉะนั้นจึงจะละทิ้งความสุขในทางโลกเพื่อแสวงหาปัญญา<sup>๑๙</sup>

<sup>๑๖</sup> สุเชาว์ นพอมชุม, **ปรัชญาทั่วไป**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๓.

<sup>๑๗</sup> กิริติ บุญเจือ, **ปรัชญา สำหรับผู้เริ่มเรียน**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด พิมพ์ครั้งที่ ๓, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

<sup>๑๘</sup> วิธาน สุชีวกุปต์, **อภิปรัชญา**, (กรุงเทพฯ: แสงจันทร์การพิมพ์ พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๒๕), หน้า ๓๕.

<sup>๑๙</sup> พระทักษิณคณาธิกร, **ปรัชญา**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒๐.

สำหรับโศคราติสเป็นเพียงวิถีทางที่จะให้ปัญญานำไปสู่ความจริง แต่การละความสุขทางโลก ที่ตัวมันเอง ไม่มีค่าความคืออะไร คือจุดหมายปลายทางของชีวิต ไม่ได้อยู่ที่การละความสุขทางโลก แต่อยู่ที่ปัญญาและ สัจธรรม จุดหมายนี้เราจะได้อะไรเมื่อละความสุขทางโลก ไม่ได้ละเพื่อตัวมันเอง แต่เพื่อจะได้สิ่งอื่นคือปัญญา ความสุขทางโลกมีค่าเป็นเพียงวิถีทางเท่านั้น ไม่ใช่ค่าในตัวมันเอง

วิทช์ วิศทเวทย์ ถือว่า คือเราแสวงหาความสุขกับสิ่งที่หายากและราคาแพง เรามักจะลงเอยด้วยความทุกข์ หรือถ้าเราไปผูกพันกับบุคคลหรือสิ่งของมากเกินไป เราก็จะกลายเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น เราจะไม่มีเสรีภาพและไม่มีเสรีภาพนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งของความสุขเอพิคิวรัสไม่คิดว่ามีสิ่งอื่นใดที่มีค่า สำหรับมนุษย์นอกจากความสุขสบาย ชีวิตที่สมบูรณ์คือชีวิตที่ปราศจากความเจ็บปวดและความเดือดร้อน<sup>๒๐</sup>

ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง และคณะ เห็นว่า จุดหมายปลายทางของมนุษย์คือ “ความสุข” (Happiness ไม่ใช่ Pleasure) แต่ไม่ใช่ความสุขแบบสุขนิยมความสุขที่อริสโตเติล หมายถึงคือ “กิจกรรมของวิญญาณที่สอดคล้องกับแก่นสารเฉพาะตน” เมื่อแก่นสารของมนุษย์คือปัญญา กิจกรรมที่เป็นความสุขก็คือกิจกรรมของการใช้และพัฒนาปัญญา เขาแบ่งความสุขออกเป็น 3 ระดับ คือ สุขแบบสัตว์ สุขแบบมนุษย์ และสุขแบบเทพ ความสุขแบบสัตว์คือ การได้กิน ได้นอน และสืบพันธุ์ ได้รับความสะดวกสบายไม่ร้อนเกินไป ไม่หนาวเกินไป ความสุขแบบนี้แม้จะไม่มีค่าสูงสุดแต่ก็จำเป็น เพราะหากปราศจากสิ่งพื้นฐานเหล่านี้แล้ว ความสุขระดับสูงขึ้นไปก็ไม่ได้ แต่เราไม่ต้องการความสุขแบบนี้จนเกินขอบเขตเพียงแต่ขอให้ชีวิตดำรงไปได้โดยไม่ติดขัด<sup>๒๑</sup>

ความสุขแบบมนุษย์เกิดจากการมี “คุณธรรม” (Virtue) ซึ่งคุณธรรมที่สำคัญ ก็ เช่น ความกล้าหาญ การควบคุมตนเอง ความเอื้อเฟื้อ ความมั่งคั่ง ความเคารพนับถือตนเอง มิตรภาพ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น คุณธรรมเหล่านี้เป็น “ทางสายกลาง” ระหว่างความสุขโต่ง 2 ขั้วเช่น ความกล้าหาญเป็นทางสายกลางระหว่างความขี้ลาดกับความบ้าระห่ำ ความมั่งคั่ง เป็นทางสายกลางระหว่างความตระหนี่และความฟุ่มเฟือย เป็นต้น คุณธรรมเหล่านี้เกิดจากการฝึกฝนปฏิบัติจนเป็นนิสัย ไม่มีใครมีคุณธรรมข้อใดตั้งแต่เกิด และการฝึกคุณธรรมนั้นจะ

<sup>๒๐</sup> วิทช์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป**, (กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ), หน้า ๑๔๕.

<sup>๒๑</sup> ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง และ คณะ, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕.

ฝึกให้ขัดแย้งกับธรรมชาติของมนุษย์ก็ได้ อริสโตเติลเชื่อว่าธรรมชาติได้เตรียมเราให้พร้อมที่จะฝึกฝนคุณธรรมเหล่านี้เขากล่าวว่า

“เทพชิ้นชมส่วนที่ดีที่สุดของมนุษย์เรา ซึ่งก็เป็นส่วนที่เราคล้ายกับเทพ นั่นคือปัญญาธรรม ใครก็ตามที่เห็นค่าและชื่นชมสิ่งนี้เทพย่อมประทานพร...เป็นที่แน่นอนว่า ผู้ที่มีสิ่งนี้มากที่สุดคือปรัชญาเมธี ดังนั้น เขาจึงเป็นที่รักของเทพมากที่สุดเมื่อเป็นเช่นนี้เราก็ต้องยอมรับว่า ปรัชญาเมธีเป็นผู้มีความสุขมากที่สุดในบรรดามนุษย์ด้วยกัน”<sup>๒๒</sup>

### ๓.๒ ประเภทของอสุขนิยมแบบปัญญานิยม

กลุ่มปัญญานิยมถือว่าความรู้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดหรือเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเองปัญญาคือความสามารถในการใช้เหตุผลเพื่อแสวงหาความจริงแนวคิดนี้ ปฏิเสธความสุขแบบสสารนิยมคือเชื่อว่านอกโลกของประสาทสัมผัสแล้ว ยังมีโลกอีกโลกที่เป็นอิสระจากโลกของประสาทสัมผัส โลกดังกล่าวเป็นโลกนามธรรม มีความจริงเป็นนิรันดร์โดยตัวของมันเอง<sup>๒๓</sup> กลุ่มอสุขนิยมแบบปัญญานิยมมีความเห็นว่า ความสุขมี ๒ ประการ คือ ๑) ความสุขทางร่างกาย ๒) ความสุขทางใจ<sup>๒๔</sup> ในที่นี้จะกล่าวถึงความสุขทางใจเป็นส่วนใหญ่ นักปรัชญาที่เป็นตัวแทนของอสุขนิยมแบบปัญญานิยม ได้แก่ โสกราตีส เพลโต และ อริสโตเติล

โสกราตีสพยายามเรียกร้องให้มนุษย์หันเข้าสู่ความจริง เพราะท่านเชื่ออย่างแน่นอนว่าปัญญาเท่านั้น ย่อมพามนุษย์เข้าสู่สัจจะได้ ชีวิตแบบนี้จึงเป็นชีวิตที่ควรค่าแก่การดำรงอยู่ หากเปรียบเทียบกับสมบัติทางโลกไร้ค่า กว่าทางใจ เพราะฉะนั้นความสุขที่มนุษย์กำลังแสวงหาที่ว่าดีนั้นมนุษย์ อาจไม่รู้ว่าสุขที่แท้เป็นอย่างไร <sup>๒๕</sup> โสกราตีส (Socrates) มีความเชื่อว่า ทุกคนต้องการทำความดี แต่เหตุผลที่ทำให้เขาทำความชั่วเพราะเขาไม่รู้ โสกราตีสกล่าวว่า “ไม่มีผู้ใดทำผิดโดยสมัครใจ” <sup>๒๖</sup> เพราะฉะนั้นคนที่มักจะทำความชั่ว (Vice) บาป (Evil) เป็นการปราศจากความรู้ ความชั่ว จึงเป็น ความโง่เขลาเบาปัญญา นั่นเอง การกระทำ

<sup>๒๒</sup> ไพอูร์ย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง และ คณะ, จริยศาสตร์, หน้า ๕๕.

<sup>๒๓</sup> สุจิตรา รัตนัน, ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า ๗๗

<sup>๒๔</sup> สติต วงศ์สวรรค์, ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า ๑๕๑.

<sup>๒๕</sup> วิเชียร ชานูตรบุญธรรม, ความจริงของชีวิต, (กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ บริษัท เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๑.

<sup>๒๖</sup> สุจิตรา รัตนัน, ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า ๗๗.

ชั่วเป็นการกระทำที่ผิดพลาด เพราะจิตวิญญาณเต็มไปด้วยความโง่เขลา ไม่รู้จริงคนเราถ้ามีความรู้จริง จะไม่กระทำบาป การกระทำชั่ว ผิดบาป จึงเป็นความพลั้งเผลอ ที่เป็นผลมาจากความเขลา (Ignorance) มนุษย์แต่ละคน จึงต้องขจัดความโง่เขลาออกไป และเสริมสร้างจิตวิญญาณให้มีปัญญาแกร่งกล้าด้วยความรู้แท้ โสเครตีสกล่าวว่า คนทุกคนมีแนวโน้มที่จะทำความดี แต่ที่ทำความชั่วก็เพราะขาดความรู้ผิดชอบชั่วดี การทำความผิดจึงเนื่องมาจากความไม่รู้หรืออวิชชา คนทำความผิดเพราะหลงคิดว่าสิ่งที่ตนทำเป็นความดีเขาเห็นผิดเป็นชอบ <sup>๒๓</sup> เพราะว่ามีรู้จริงถ้ามีความรู้จริง ย่อมตระหนักดีว่า อะไรดี อะไรควร จะไม่กระทำบาป ดังนั้น คนที่มีความรู้ แต่กลับประพฤติความชั่วนั้น อาจจะไม่ใช่ว่าเป็นผู้รู้จริง ยังมีกิเลสครอบงำอยู่ “จิตฝ่ายต่ำ” ซึ่งทำให้แยกแยะไม่ออกระหว่าง ความดี กับ ความชั่ว <sup>๒๔</sup>

ดังนั้นมนุษย์ จึงต้องขจัดความโง่เขลาออกไป และเสริมสร้างจิตวิญญาณให้มีปัญญาแกร่งกล้าด้วยความรู้แท้ เมื่อพิจารณาอย่างรอบคอบแล้ว จะเห็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ชีวิตที่มีได้รับการสำรวจไม่คุ้มที่จะอยู่ (An unexamined Life is not worth living)<sup>๒๕</sup> เพราะฉะนั้นเป้าหมายที่เป็นจริงของชีวิต ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นของคุณธรรมทุกอย่าง ถ้าเรารู้ว่า อะไรดี เราจะไม่กล้าทำผิดอีก เป็นการรู้จักตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตทางศีลธรรม ทุกคนแสวงหาความสุขและความสุขก็เป็นผลมาจากการทำความดี เพื่อทำความดี คนต้องรู้ว่าอะไรคือความดี นั่นคือต้องมีความรู้ในระดับพื้นฐาน ความดีที่เกี่ยวข้อง ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นของการประพฤติทางศีลธรรม หากปราศจากความรู้ อาจไม่มีความดีและคุณธรรม การที่รู้ดีรู้ชั่ว จึงจะสามารถในการควบคุมตัวได้ โสเครตีสกล่าวว่า ความเห็นที่เป็นจริงเป็นตัวนำที่ดีเช่นเดียวกับความรู้ มีจุดประสงค์เพื่อกระทำอย่างถูกต้อง ความรู้เป็นทางนำไปสู่การกระทำที่ถูกต้อง <sup>๒๖</sup> เพราะชีวิตที่ประกอบด้วยคุณธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ และมีการตรวจสอบคือชีวิตที่ดีที่สุดในทรรศนะของโสเครตีส ถือว่าจุดหมายของชีวิตอยู่ที่การแสวงหาความรู้ ซึ่งอาจจะมีได้เหมือนกันในมนุษย์ทุกคน หากแต่กิเลสทำให้มัวหมอง จึงต้องตัดกิเลสควบคู่

<sup>๒๓</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปอเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม พิมพ์ครั้งที่ ๖, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๓.

<sup>๒๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๖.

<sup>๒๕</sup> สติต วงศ์สวรรค์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, หน้า ๑๕๐.

<sup>๒๖</sup> Plato, **Meno**, tr. by W. k.C. Guthrie, (New Jersey: Princeton University, 1978), 381.

กับการค้นคว้าหาความรู้หน้า<sup>๓๑</sup> ปัญญาหรือความรู้เท่านั้นจะพามนุษย์เข้าถึงความจริงได้ ความรู้จะทำให้มนุษย์เข้าถึงความดีงามได้ ความดีงามเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวของมันเอง ความรู้จึงเป็นเรื่องความเข้าใจในเรื่องคุณค่าของคุณธรรม<sup>๓๒</sup>ที่โสกราตีส เน้นเป็นพิเศษ คือ ปัญญา รู้คุณค่าคุณธรรม โดยตัวเขากล่าวว่า ไม่มีอะไรมีค่ามากกว่าวิชา

ดังนั้น ความรู้ (Knowledge) และความดี (Virtue) คือสิ่งเดียวกัน ถ้าความดีคือสิ่งที่เสริมสร้างวิญญาณให้ดี (Good) สิ่งที่ควรรู้เบื้องต้น คือ สิ่งที่ทำให้วิญญาณดี เพราะฉะนั้นความรู้และความดีจึงมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด การทำความดีต้องอาศัยความรู้ ความรู้ คือการทำความดี ความเลวร้ายคือบาป คือการขาดความรู้ ความชั่วจึงจัดเป็นอวิชา (Ignorance) อภุศลกรรมเกิดจากอวิชา ตามทฤษฎีของโสกราตีสแล้วความรู้ก่อให้เกิดสาระของคุณธรรม บุคคลไม่เคยทำความผิดทั้ง ๆ ที่รู้เลย คนทำชั่วเพราะว่า เป็นความชั่ว โสกราตีสกล่าวว่า คนที่ทำความชั่วเพราะไม่รู้ เขาคิดว่ามันเป็นความดี<sup>๓๓</sup> พวกที่ทำความผิดทั้ง ๆ ที่ รู้ อีกพวกหนึ่งความผิดโดยไม่รู้ ใน ๒ พวกนี้โสกราตีสก็ขังขย่งพวกที่ทำผิดทั้ง ๆ ที่รู้ว่าดีกว่าพวกที่ผิดเพราะไม่รู้ เพราะแม้ทำผิดเขาก็ยังรู้ว่าผิด ความดีของมนุษย์คือการทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ ในฐานะที่มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผล หน้าที่ของมนุษย์ก็คือ การปฏิบัติให้ตรงตามหลักแห่งเหตุผล เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้มนุษย์ บรรลุความสุขที่เขาปรารถนา ความชั่ว เป็นผลผลิตของความโง่เขลา เกิดจากผลของการประเมินค่าของวิธีการแสดงออกด้านพฤติกรรมที่ผิด ๆ เพราะขาดความรู้ที่จะแยกแยะว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำ<sup>๓๔</sup>

เพราะฉะนั้น ความเห็นดังกล่าว เขาจะเน้นการดำรงชีวิตด้วยคุณธรรม (ความรู้) ด้วยความรอบคอบ ไม่ใช่ว่าเพเลียดเพลินสนุกสนานกับความมีดมน (กิเลสตัณหา) โสกราตีสพยายามเรียกร้องให้มนุษย์หันเข้าสู่ชีวิตที่เป็นความจริง เพราะเขามีความคิดว่าปัญญาคืออำนาจ ย่อมพามนุษย์เข้าสู่สัจจะได้ เพื่อปลุกให้มนุษย์ตื่นจากอวิชาเพื่อศึกษาความหมาย

<sup>๓๑</sup> กิรติ บุญเจือ, **ชุดพื้นฐานปรัชญา จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน**, (กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘.

<sup>๓๒</sup> มาลี ศรีเพชรภูมิ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๓๒) หน้า ๖๗.

<sup>๓๓</sup> สนิท ศรีสำแดง, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**, (กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม, นิลนาราการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๖๒.

<sup>๓๔</sup> ชัยวัฒน์ อัตวัฒน์, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘), หน้า ๘๗.

ของชีวิต<sup>๓๕</sup> โสกราตีสได้ทำให้ชาวเอเธนส์เป็นคนรักเหตุผล และดำเนินชีวิตผสมกลมกลืนด้วยคุณธรรมความรู้<sup>๓๖</sup> ท่านเชื่อว่า เหตุผลเป็นอุปกรณ์แสวงหาความรู้และช่วยให้ค้นพบมโนภาพ ความรู้ทุกอย่างจึงได้จากมโนภาพ<sup>๓๗</sup> โสกราตีสได้ชี้ให้เห็นว่า ครูสนทนาตั้งคำถาม หาคำตอบกับศิษย์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการวิธีวิภาษ(dialectic method) เมื่อสนทนาแสวงหาความรู้ร่วมกัน ช่วยกันวิพากษ์และตรวจสอบกันเป็นระยะ ในที่สุดศิษย์จะเกิดความรู้ผุดออกมาจากสมอง ครูจึงเปรียบเสมือนหมอดำเฒ่าทางปัญญาความรู้ของศิษย์ (Intellectual Midwife) เทคนิคการสนทนาเพื่อให้เกิดปัญญา เริ่มต้นด้วยการผลัดกันนิยาม (definition) เกี่ยวกับ สิ่งที่จะศึกษาหาความรู้ ด้วยการตั้งคำถาม เช่น “ความยุติธรรม-justice คืออะไร?” “ความงาม-beauty คืออะไร?” “ความดี-goodness คืออะไร?” เป็นต้น จากนั้นผู้ร่วมวงสนทนาที่ต่างคนต่างมีประสบการณ์หลากหลาย ก็ระดมความคิดกัน ผลัดกันอธิบาย สืบค้นเข้าไปถึงการวิเคราะห์คุณสมบัติของสิ่งที่ยกเป็นประเด็นมาศึกษา ช่วยกันแสดงตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรม เพื่อขยายความเข้าใจ กระบวนการนี้เป็นการสืบค้นข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งที่ศึกษา (Introspection) ต่อจากนั้นก็มาถึงขั้นที่ทุกคนบรรลุถึงการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ศึกษาด้วยพื้นฐานเป็นรูปธรรมขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถนำไปสู่กระบวนการสร้างระเบียบวิธีการอธิบายเชิงแนวคิดและสร้างเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ได้ในระดับหนึ่ง (conceptualization) แต่ในการสนทนาจะไม่มีกรสรุปคำตอบสุดท้าย ว่าคำตอบของใครเป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุด เป็นการเปิดกว้างให้ทุกคนมีมีโอกาสนในการตัดสินใจกลั่นกรองความรู้ของแต่ละคนอย่างเป็นอิสระทางความคิด<sup>๓๘</sup>

เพราะว่ากิเลสตัณหาที่มีอำนาจเหนือมโนธรรมสำนึก คนที่มีความรู้จริงนั้นย่อมจะไม่ทำความชั่ว เพราะว่าสิ่งที่เขากระทำลงไปนั้นเป็นเหตุจูงใจ ก็ว่าได้ โสกราตีสกล่าวว่า คนบางคนเห็นความชั่วเป็นความดี ทั้งๆ ที่รู้ว่าชั่ว ก็ยังทำปรารถนาความชั่วอยู่อีก<sup>๓๙</sup> ปัจจัย

<sup>๓๕</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑.

<sup>๓๖</sup> งานังค์ ท่องประเสริฐ, **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๗.

<sup>๓๗</sup> W.T. Stacie, *A Critical History of Greek Philosophy*, MacMillan & co, Ltd, 1956, P. 143.

<sup>๓๘</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม พิมพ์ครั้งที่ ๖, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๑.

<sup>๓๙</sup> ส. ศิวรักษ์ (ผู้แปล), **เมโน เพลโตแต่ง**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๔.

เหล่านี้ก็จะพาให้เขาเกิดความมืดมนแยกแยะไม่ออก ระหว่างความดีกับความชั่ว ไม่ได้คิดอย่างรอบคอบด้วยความหลงผิด หรือเชื่อว่าสิ่งที่ทำนั้นดีแล้ว การเชื่อในสิ่งที่ผิด เพราะความไม่รู้จริง ความไม่รู้จริงนั่นแหละ คืออวิชชา (Not to know the truth is to be ignorance) <sup>๕๐</sup> ที่ทำให้คนนั้นไร้สติสัมปชัญญะ นั่นคือ เราสังเกตได้จากทุกคนโดยไม่เคยมีข้อยกเว้น การอยากมีความสุขอาจจะแสดงออกมาในรูปปฏิเสธโดยการหาทางดับทุกข์ หรืออาจจะแสดงออกมาในรูปปฏิเสธโดยการแสวงหาความสุขก็ได้ ความสุขที่สมบูรณ์ของมนุษย์ย่อมจะได้รับสมรรถภาพสูงสุดของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ดังนั้นผู้ที่รู้ความจริงมาตรฐานแล้วจะประพฤติดนขัดกับความจริงมาตรฐานไม่ได้เป็นอันขาดเพราะขัดกับสัญชาตญาณอยากมีความสุขของมนุษย์ ผู้ที่ไม่รู้จริงนั่นแหละที่ประพฤติดิน ทำชั่ว สร้างอาชญากรรมได้ เพราะเขาตัดสินใจโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เห็นความสุขอันไม่สมบูรณ์เป็นสิ่งประเสริฐที่สุดแล้วในชีวิตของเขา การแก้ไขปัญหาลังคมให้มีประสิทธิภาพจริง ๆ นั้น จะต้องให้การศึกษาที่ถูกต้อง ฝึกอบรมให้เขาได้รู้ ถึงโทษทั้งหลาย นำเอาความจริงมาตรฐานมาสอนให้รู้กันทั่วไป เมื่อคนในสังคมรู้ความจริงมาตรฐานกันทั่วหน้าเมื่อใด สังคมจะสงบอย่างแท้จริงปัญหาทั้งหลายก็จะหมดไป<sup>๕๑</sup>

ดังที่โสกราตีสกล่าวว่า ความรู้กับความดี คุณธรรม (Knowledge is virtue) เป็นสิ่งเดียวกัน และสิ่งที่ทำให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง ก็คือการทำความดี โดยเหตุที่ไม่ใครประสงค์ที่จะทำตนให้มีความทุกข์ หรือการที่ไม่ต้องการทำร้ายตนเอง สิ่งที่ทำนั้นโดยไม่มีเจตนา ผู้ที่ว่ารู้อะไรคือความดีก็จะทำความดี แล้วอะไร คือความรู้ว่าอะไรถูก ถึงจะไม่เป็นความผิด แต่ก็มีความหลง ด้วยความรู้สึกนี้เองโสกราตีสเป็นฐานในการวางหลักทางศีลธรรม ซึ่งอาจจะเรียกว่า เป็น “การตกลงใจอย่างฉลาดทางด้านพุทธิปัญญา” จากหลักการนี้เอง ทำให้โสกราตีส แม้แต่ตัวตาย ดีกว่าที่จะกระทำผิด เพราะการทำดีเป็นสิ่งที่ไม่ตาย “คนดีแข็งแรงกว่าคนชั่ว และคนชั่วไม่สามารถทำร้ายคนดีได้อย่างแท้จริง เพราะความเจ็บอย่างเดียวคือเจ็บใจซึ่งจะเกิดได้ก็โดยตัวเองกระทำผิดเท่านั้น”<sup>๕๒</sup> เพราะว่าโสกราตีสมีความคิดอยู่เสมอว่าคุณธรรมเป็นสิ่งนำประโยชน์มาให้ เขากล่าวว่าคุณธรรมเป็นทางเดียวที่จะนำเขา

<sup>๕๐</sup> ฟีน ดอกบัว, ปวงปรัชญากรีก, (กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๘.

<sup>๕๑</sup> กิรติ บุญเจือ, แก่นปรัชญากรีก, หน้า ๑๕๔.

<sup>๕๒</sup> จันงศ์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ, หน้า ๒๑๓.



ไปสู่ความสุขและยอมรับอีกว่าความสุขเป็นแรงจูงใจของคุณธรรม<sup>๔๓</sup> เขาจึงพยายามสอนประชาชน มิให้หลงใหลอยู่กับความสุขทางกาย เพราะทำให้วิญญาณไม่บริสุทธิ์ ตัวเขาเองก็พยายามปฏิบัติตามเป็นตัวอย่าง ดังจะเห็นได้จากประวัติของเขาว่า เขาดำเนินชีวิตอย่างง่าย ๆ ไม่สนใจต่อทรัพย์สินสมบัติหรือเกียรติยศชื่อเสียง เพราะสิ่งเหล่านี้มีคุณค่าให้วิญญาณเกลือกกลัวยู่กับกิเลสตัณหา มนุษย์จึงควรหลีกเลี่ยงความสุขทางกายและหันมาปฏิบัติกิจกรรมแห่งวิญญาณ นั่นคือการใช้ปัญญาไตร่ตรองหาสิ่งอันเป็นสัจธรรม

เพลโตเป็นนักปรัชญาร่วมสมัยกับโสกราตีส และเป็นศิษย์ของโสกราตีสด้วย ท่านเห็นด้วยกับโสกราตีสผู้เป็นอาจารย์ในเรื่องความรู้ที่เกี่ยวกับความดี ที่เป็นออสสารอยู่นอกเหนือความสัมผัส ความจริงที่เป็นสิ่งสากล (Universal) เพราะว่าเพลโตได้แบ่งความสุขออกเป็น ๒ อย่าง คือ ๑) ความสุขทางกาย ๒) ความสุขทางใจ คนดีมีคุณธรรมเท่านั้นที่จะมีความสุขได้ เพราะวิญญาณของเขาอยู่ในสภาพที่สัมผัสกับความสุขได้<sup>๔๔</sup> ความสุขในที่นี้ไม่ได้หมายถึงความสุขทางกาย ความสุขทางกายเป็นสิ่งที่สกปรก แต่เป็นความสุขทางใจ มนุษย์จะรู้จักความสุขชนิดนี้ได้ก็ต่อเมื่อวิญญาณสัมผัสโลกแห่งความเป็นแบบ ซึ่งอยู่เป็นอิสระจากโลกแห่งผัสสะ<sup>๔๕</sup> โลกที่เป็นความจริงสูงสุดคือมโนคติ (Ideas) หรือมโนภาพที่มีอยู่จริงภายนอกความคิด มโนคติคือสิ่งสากล มโนคติคือสิ่งสากลที่มีอยู่จริงภายนอกความคิด นอกจากสิ่งที่เป็นสากลคือมโนคติแล้ว ยังมีสิ่งเฉพาะ (Particular) ด้วย และสิ่งเฉพาะนี้เองคือสิ่งที่เรารู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสจึงไม่ใช่มโนคติ<sup>๔๖</sup> สิ่งที่เป็นตัวของมันเองโดยเฉพาะไม่จริง “แบบจำลอง” หรือ “สิ่งลอกเลียนแบบ” ของมโนคติ แบบจำลอง ได้เอามาจากสิ่งสากล แต่ก็ไม่ใช่จะเหมือนกันทุกอย่าง เป็นเพียงบางส่วนเท่านั้นเอง เพราะเป็นสิ่งที่เราเห็นได้สัมผัสได้ มีเพียงแต่เป็นอัตนัยมีในความคิดความเข้าใจที่เรียกว่ามโนภาพ (Concept) เท่านั้น แต่มีจริงแบบปรนัยเป็นอิสระจากความคิดของมนุษย์ทุกคน เป็นนิรันดร<sup>๔๗</sup>

เพลโต ได้ยืนยันว่าสิ่งที่เป็นนามธรรมอย่างหนึ่งนอกเหนือจากสสาร (ร่างกาย) ที่เรียกว่าความสุข (Happiness) นั่นก็คือความสุขทางวิญญาณและความสุขทางวิญญาณมี

<sup>๔๓</sup> Plato, *Charmides*, tr. by Benjamin Jowett, (New Jersey : Princeton University , 1978), p. 118.

<sup>๔๔</sup> สุจิตรา วัฒนรัตน์, *ปรัชญาเบื้องต้น*, หน้า ๗๖.

<sup>๔๕</sup> สกิด วงศ์สวรรค์, *ปรัชญาเบื้องต้น*, หน้า ๑๕๒.

<sup>๔๖</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ปรัชญากรีก*, หน้า ๑๗๖.

<sup>๔๗</sup> กิริติ บุญเจือ, *ปรัชญาประชาชาวนบ้าน*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดับเบิ้ลแนยน์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๗.

หลายระดับคือ สุขทางวิญญาณฝ่ายต่ำและฝ่ายสูงวิญญาณฝ่ายต่ำวิญญาณแห่งความต้องการ (Appetitive Soul) เป็นวิญญาณส่วนต่ำที่ไม่ได้ใช้ปัญญาซึ่งยังแบ่งย่อยออกไปได้อีก ๒ ส่วน เช่นกันคือเป็นฝ่ายสูงและฝ่ายต่ำ ส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับร่างกายนั้นสัมผัสกับโลกวัตถุภายนอก ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปมาไม่แน่นอนจึงก่อเกิดความสุขความทุกข์ถ่ายไปถ่ายมาไม่รู้หยุด<sup>๔๘</sup> ส่วนวิญญาณอันเป็นอมตะนั้นรู้จักสิ่งอันเป็นอมตะด้วยกัน เช่น สัจจะและคุณธรรมและความต้องการทางกาย (Appetitive par) วิญญาณแต่ละส่วนมีธาตุแท้ต่างกันและบางที่ขัดแย้งตรงกันข้าม นี่เป็นต้นเหตุแห่งการขัดแย้งที่เกิดในใจของมนุษย์ เหตุผลบอกให้เขาทำอย่างนี้ แต่อารมณ์หรือความต้องการส่วนลึกเรียกร้องให้เขาทำสิ่งที่ขัดแย้งกับเหตุผล<sup>๔๙</sup>

เพราะว่าวิญญาณแห่งเจตนารมณ์ วิญญาณในส่วนนี้มีสมรรถภาพในด้านการสร้างอารมณ์สะท้อนใจต่าง เช่น ความโกรธ ความสุข และสร้างอุปนิสัยต่าง ๆ ความกล้าหาญ ความใฝ่สูง เป็นต้น สมรรถภาพของวิญญาณส่วนนี้ จึงมีลักษณะเป็นกลาง คือสามารถพาคนไปสู่เป้าหมายแห่งความสุข แต่บางครั้งก็พาออกนอกทางคำชักจูงของวิญญาณในส่วนแห่งความต้องการความสุข<sup>๕๐</sup> วิญญาณแห่งต้องการความสุข มีสมรรถภาพทำให้เกิดความต้องการทางกายต่าง ๆ ซึ่งเป็นความต้องการตามสัญชาตญาณของมนุษย์และสัตว์ วิญญาณในส่วนนี้จึงก่อให้เกิดความสุขระดับต่ำ คือ ความสุขระดับความอยากหรือรักใคร่ หมายถึงความสุขในสิ่งที่เป็นผัสสะทั้งหลาย<sup>๕๑</sup> วิญญาณเจตนารมณ์ มีสมรรถภาพในการสร้างอารมณ์สะท้อนและอุปนิสัยต่าง ๆ จึงมีลักษณะเป็นกลาง ๆ วิญญาณในส่วนนี้จึงก่อให้ความสุขระดับเจตนารมณ์ ซึ่งเป็นความสุขระดับกลาง ๆ อาจจะถูกวิญญาณต่ำสุดและวิญญาณส่วนแห่งเหตุผลชักนำไปก็ได้ ขึ้นอยู่กับวิญญาณส่วนไหนมีอำนาจมากกว่า ความสุขในระดับนี้จึงหมายถึงความสุขในเกียรติชื่อเสียง<sup>๕๒</sup> วิญญาณส่วนที่แห่งเหตุผลหรือปัญญา วิญญาณในส่วนนี้มีสมรรถภาพในการใช้เหตุผล จึงทำให้มนุษย์สามารถค้นพบเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตและเกี่ยวเจ็ดตนเองให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายนั้น เหตุผลเป็นที่มาของมโนคติในใจซึ่งทำให้มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์อันประเสริฐ<sup>๕๓</sup> วิญญาณแห่งเหตุผล มีสมรรถภาพในการใช้เหตุผล

<sup>๔๘</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก, หน้า ๑๕๑.

<sup>๔๙</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

<sup>๕๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๒.

<sup>๕๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐.

<sup>๕๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

<sup>๕๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘.

หรือสติปัญญา ทำให้มนุษย์แสวงหาความรู้หรือความดีงามและความจริง อันเป็นความสุขที่แท้จริงและเป็นอมตะวิญญาณส่วนนี้สามารถควบคุมวิญญาณแห่งความอยาก โดยการสนับสนุนของวิญญาณเจตนารมณ์ให้เป็นไปทางที่ถูกต้องจึงได้เรียกความสุขในส่วนนี้ว่า ความสุขเกิดจากปัญญา<sup>๕๔</sup>

อริสโตเติล (Aristotle) เป็นนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของโลกตะวันตกเป็นศิษย์ของเพลโต ถึงแม้ท่านมีความเห็นแบบแห่งความดีมาจากโลกแห่งมโนคติต่างจากเพลโตก็ตามแต่ อริสโตเติลก็ถือว่าคุณธรรมหรือจริยธรรมเป็นวิถีทาง เพื่อดำเนินชีวิตบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดที่คงคุณค่ายิ่งตามที่มนุษย์พึงปรารถนา ซึ่งจุดหมายนั้นก็คือ ความสุข (happiness) ฉะนั้นอริสโตเติลจึงแบ่งความสุขออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ความสุขที่เกิดจากกิจกรรมทางปัญญา ๒) ความสุขที่เกิดจากการรับรู้<sup>๕๕</sup> ความสุขของมนุษย์คือความสุขที่ได้มาจากทางใจ และจะมีตลอดไป และคุณธรรมความดีย่อมเกิดการซึ่งใจอย่างกระฉ่างแจ้ง จุดหมายที่สูงสุดซึ่งเป็นยอดปรารถนานั้นคือความสุขทางปัญญา และความสุขที่เกิดจากการรับรู้ การที่เราได้รับสิ่งที่ดีอันเกิดจากความพอใจทาง รูป กลิ่น รส เสียง สัมผัส อริสโตเติลเห็นว่าเป็นการกระทำดีนั้นเพื่อให้เกิดความพลคือความพอใจ<sup>๕๖</sup> อริสโตเติลคิดว่าการมุ่งหมายความสุขที่จะเป็นมาตรการจริยได้นั้น จำเป็นจะต้องเป็นความสุขที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์คุณธรรมได้แก่หลักความประพฤติที่แสดงถึงคุณลักษณะของอุปนิสัยที่ดี ในการเลือกตัดสินใจกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างพอดี ๆ ไม่มากเกินไป หรือน้อยเกินไป หรือไม่ขาดไม่เกิน ความพอดีนี้เป็นความพอดีของแต่ละบุคคลซึ่งจะเป็นผู้กำหนดความพอดีจากการใช้หลักเหตุผลและความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งจะได้จากความชำนาญทางการลงมือปฏิบัติจริง ๆ มาเป็นตัวกำหนด ให้เกิดความพอดี<sup>๕๗</sup> อริสโตเติลกล่าวว่า การกระทำดีนั้น คือการกระทำที่ก่อให้เกิดสิ่งที่พึงพอใจ ทั้งแก่ตนและสังคม ความดีจึงได้แก่ความสุข ความดี ความสุขมิได้หมายถึงเฉพาะความพึงพอใจ แต่เขาถือว่า ความพอใจหรือความรื่นรมย์เป็นผลของการกระทำดี

<sup>๕๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘.

<sup>๕๕</sup> สุจิตรา รณริน, *ปรัชญาเบื้องต้น*, หน้า ๗๕.

<sup>๕๖</sup> ชอญูศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, *ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ*, (ปรัชญากรีก), หน้า ๑๐๘.

<sup>๕๗</sup> กิริติ บุญเจือ *แก่นปรัชญากรีก*, หน้า ๗๘.

จะนั้นความดีจึงเป็นไปเพื่อความดี<sup>๕๔</sup> เป็นความสุขที่เกิดจากการรับรู้ เป็นความสุขระดับต่ำ สัตว์เครื่องจันก็มีได้เช่นกันกับมนุษย์ เช่นการรับรู้ในรสอาหาร ความหิว ความอยาก การสืบพันธุ์ การเจริญเติบโต ความพอใจทางผัสสะ ฯลฯ ซึ่งเรียกความสุขระดับนี้ว่า ความเพลิดเพลิน (Pleasure)<sup>๕๕</sup> เพราะฉะนั้นความสุขของคนย่อมเหนือกว่าสิ่งอื่น นั่นก็คือ ความสุขจากการลิ้มรสด้วยปัญญา วิธีการสร้างความสุขนั้นต้องอาศัยการทำความดี และความดีที่วันนี้ต้องทำงานเป็นนิสัยจึงเชื่อว่าคุณธรรมจะเกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ก็โดยที่มนุษย์ปฏิบัติคุณธรรมนั้นๆ จนติดเป็นนิสัยความกล้า (Courage) กล้าหาญทางกายภาพ ได้แก่กล้าหาญเสี่ยงความอยากลำบากอันตราย และความตายเพื่ออุดมการณ์ กล้าหาญทางจิตใจ ได้แก่กล้าหาญเสี่ยงต่อการถูกเข้าใจผิด กล้าเผชิญการใส่ร้ายและการเยาะเย้ย เมื่อมั่นใจว่าตนกระทำความดี<sup>๖๐</sup> ดังนั้นการควบคุมใจตนเอง การได้ระบายความปรารถนา และการมีศิลปะในกลวิธีการดำเนินชีวิต<sup>๖๑</sup> ก็จะทำให้ความสัมพันธ์จริยศาสตร์เกี่ยวข้องกับการศึกษาถึงคุณธรรมความดี ซึ่งไม่เป็นธรรมชาติหรือจำนวนทางธรรมชาติ แต่นิสัย (Habit) ธรรมชาติเป็นรากฐานให้เกิดนิสัย ความฉลาดหาได้จากการศึกษา การศึกษาจึงสำคัญที่สุด “ธรรมจรรยาได้จากการปฏิบัติ การปฏิบัติความดี คือการปฏิบัติตามกฎธรรมจรรยา ความฉลาดอาจหาได้โดยการศึกษา การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เพราะการที่จะได้ย่อมนับเนื่องมาจากการกระทำความดีเท่านั้น สำหรับธรรมจรรยา อาจหาได้โดยการปฏิบัติ และได้รับการช่วยเหลือจากธรรมชาติ กิเลสและการปฏิบัติตนเอง ความดีเกิดจากนิสัย นิสัยที่ดี ย่อมเป็นเครื่องช่วยให้ความดีกระทำหน้าที่ของมันได้”<sup>๖๒</sup>

นอกจากนี้ อริสโตเติล เห็นว่า “มนุษย์คนดีคือคนที่ใช้เหตุผล ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่ดำเนินไปด้วยเหตุผลสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ก็คือการกระทำหน้าที่ ๆ เหมาะสมที่จะทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ เรียกว่า Eudemonia ซึ่งแปลว่าความสุข”<sup>๖๓</sup> คุณธรรมสูงสุด ได้แก่ คุณธรรมที่ประกอบด้วยเหตุผลหรือปัญญาซึ่งเขาเรียกว่า Ataractic เป็นคุณธรรมแห่งเหตุผล

<sup>๕๔</sup> ศรีชัย วงศ์คำจันทร์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อมรรคการพิมพ์, ม.ป.ป.ศ.วิทยาลัยครู กำแพงเพชร), หน้า ๑๒๕.

<sup>๕๕</sup> สติติ วงศ์สุวรรณค์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, หน้า ๑๕๓.

<sup>๖๐</sup> มาลี ศรีเพชรภูมิ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: แสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๓.

<sup>๖๑</sup> กิรติ บุญเจือ, **แก่นปรัชญากรีก**, หน้า ๗๗.

<sup>๖๒</sup> คูรายละเอียดยุคใน จานงค์ ทองประเสริฐ, **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**, หน้า ๒๖๖.

<sup>๖๓</sup> ชเอิญ อิศรากร ณ อยุธยา, **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**, หน้า ๑๐๕.

และปัญญาพบได้ในชีวิตที่มีเหตุผลปราศจากอารมณ์คุณธรรมชนิดนี้ยังมีมากก็ยิ่งทำให้บุคคล  
ใกล้พระเจ้ามากยิ่งขึ้น คุณธรรมทางจริยศาสตร์ ได้แก่การควบคุมอารมณ์ และความอยาก  
ด้วยเหตุผล คนสามารถควบคุมอารมณ์และความอยาก ได้ก็ด้วยการรู้จักควบคุมตนเอง และ  
รู้จักตนเองโดยอาศัยเหตุผล เขากล่าวว่าคนจะดีได้ก็ด้วยการปลูกฝังนิสัยที่ดี<sup>๖๔</sup>

### ๓.๓ ป่อเกิดของอสุขนิยมแบบปัญญานิยม

ก่อนยุคปรัชญากรีกซึ่งเริ่มนับว่ามีแนวที่เป็นระบบนั้น เป็นยุคของตำนานและความ  
เชื่อ (Mythology) เนื่องจากมนุษย์ในยุคนั้นยังไม่มีความรู้พอที่จะเข้าใจว่า อะไรคือสิ่งที่อยู่  
เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จึงได้สร้างตำนานและเรื่องราวในการอธิบายถึงความ  
เชื่อถือที่มีต่อวีรบุรุษ รวมทั้งเทพเจ้าของตน ตำนานดังกล่าวจะบอกเล่าเกี่ยวกับเทพเจ้า การ  
สร้างโลก กำเนิดของชนชาติ รวมไปถึงการอธิบายสิ่งลึกลับต่าง ๆ ที่มนุษย์ยังไม่สามารถ  
เข้าใจได้ดังนั้นเมื่อถึงยุคที่ปรัชญาที่มีความเป็นระบบมากขึ้น นักปรัชญาแต่ละยุคแต่ละสมัยต่าง  
พยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์นับตั้งแต่สมัยกรีกโบราณที่มีความเห็นว่ามีสิ่งใด  
สำคัญไปกว่าการที่มนุษย์สามารถทำความเข้าใจตัวเองได้ดังกล่าวของโสกราตีส (Socrates  
469-399 B.C.) นักปราชญ์ชาวกรีกว่า จงรู้จักตนเอง (Know thyself) เพราะชีวิตที่ไม่รู้จัก  
ตนเองนั้นเป็นชีวิตที่ปราศจากคุณค่า “An unexamined life is not worth living” คุณค่า  
ของชีวิตจึงอยู่ที่การได้สำรวจสอบตัวเอง ได้รู้ว่าชีวิต คือ อะไร กำลังทำอะไรอยู่และดำรง  
อยู่เพื่ออะไรซึ่งจะทำให้เราตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตตนได้อย่างแท้จริง<sup>๖๕</sup>

ดังนั้นในยุคกรีกโบราณ คือ เมื่อประมาณ ๒๖๔ ปีก่อนคริสตกาล ขณะนั้น  
มนุษย์ได้มีความพยายามที่จะอธิบายและทำความเข้าใจเรื่องของตนและธรรมชาติรอบตัวใน  
แบบที่ต่างไปจากเดิมซึ่งเป็นการอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าผ่า  
แผ่นดินไหว ในลักษณะเทพกำหนด (pantheism) หรือวิญญาณนิยม (animism) โดยที่การ  
อธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในลักษณะดังกล่าวนั้นเป็นการทำให้เทพมีอำนาจเหนือ  
มนุษย์ มนุษย์จึงมีหน้าที่ที่จะต้องทำให้เทพพึงพอใจจนกระทั่งนักปราชญ์คนแรกชื่อ ธาเลส  
ได้ตั้งข้อเสนอกับธาตุแท้ของธรรมชาติ หรือสิ่งที่ปฐมธาตุว่าทุกสิ่งในโลกนั้น มี น้ำ

<sup>๖๔</sup> ศรีณย์ วงศ์คำจันทร์, ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า ๑๒๗.

<sup>๖๕</sup> จำนง ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ, หน้า ๒๑๓.

เป็นปฐมธาตุ และพยายามอธิบายจักรวาลโดยวิธีทางธรรมชาติวิทยา ไม่อิงอาศัยนิยายปรัมปรา หรือความเชื่อเรื่องเทพเจ้ามาใช้ดั้งเดิม นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของทฤษฎะคติต่อมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ความสำคัญของธาตุนั้นจึงมิได้อยู่ที่คำตอบของธาตุนั้นที่ได้เสนอไว้ หากแต่เป็นวิธีการธาตุนั้นได้เสนอปัญหาและแสวงหาคำตอบถึงลักษณะที่เชื่อมั่นต่อความสามารถของมนุษย์มากขึ้น<sup>๖๖</sup> ทฤษฎะที่มีต่อ มนุษย์ ของปรัชญากรีกนั้น มีปรากฏในแนวคิดของโสคราติสที่เห็นวามมนุษย์นั้น แตกต่างจากสัตว์ตรงที่มนุษย์มีปัญญา ดังนั้นชีวิตใช้ปัญญา ไม่ทำตามอารมณ์หรือความอยากไปอย่างโง่เขลา ชีวิตที่มีปัญญาจึงเป็นชีวิตที่ได้รับการตรวจสอบ ทำให้มนุษย์รู้จักตัวเองดียิ่งขึ้น และความรู้ที่สำคัญ เพราะหากมนุษย์ไม่รู้จักตัวเอง แล้วก็ไม่สามารถจะปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นได้ และความรู้ชนิดที่จะทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีก็คือ ความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมหรือความดี<sup>๖๗</sup> ดังที่โสคราติสกล่าวว่า “คุณธรรมคือ ความรู้” (Virtue is Knowledge) โสคราติสเชื่อว่าคนเราอาจจะทำอะไรได้ถูกต้องจนกว่าจะมีความรู้ที่ถูกต้องเสียก่อน ดังนั้นในการกระทำดี มนุษย์จึงต้องทำด้วยความรู้ว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะความรู้ดีรู้ชั่วมิใช่จะป้องกันมิให้บุคคลทำชั่วได้เสมอไป ความพอใจในความสุข ความเพลิดเพลินอันช่วยวนอยู่เฉพาะหน้าอาจเป็นแรงผลักดัน หรือชักจูงบุคคลทำความคิดได้ ดังนั้นคุณธรรมเป็นสิ่งที่เด่นสิ่งหนึ่ง ซึ่งติดตัวมาแต่กำเนิด เป็นพันธุกรรมเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เมื่อได้รับการศึกษา การปฏิบัติและการฝึกอบรม แต่ในทฤษฎะของโสคราติสแล้ว สภาวะอย่างเดียวของคุณธรรม และเมื่อความรู้เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการสั่งสอนคุณธรรมจึงเป็นสิ่งที่สอนกันได้ ความลำบากยากเย็นอยู่ที่การหาครูผู้สอน หากคนที่รู้จักแบบของคุณธรรม คนที่รู้จักแบบของคุณธรรม คืออะไร โสคราติสคิดว่าสิ่งนั้นแหละ คือความรู้ที่มีค่ายิ่ง ซึ่งยังไม่มียกปราชญ์คนใดพบมาก่อน สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถ้าพบแล้วก็มีคำสั่งสอนสืบต่อกันไป และเมื่อพบสิ่งนั้นแล้วคนจะมีคุณธรรมทันที

#### ๓.๔ ลักษณะของสุขนิยมแบบปัญญานิยม

ลักษณะความสุขตามทฤษฎะของสุขนิยมแบบปัญญานิยมโดยทั่ว ๆ ไป พวกเขาถือว่าธาตุแท้ของมนุษย์คือ ความสุขที่ได้มาทางใจ และจะมีอยู่ตลอดไป และคุณธรรมความดี

<sup>๖๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๖.

<sup>๖๗</sup> ชอญู อิศรากร ณ อยุธยา, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ, หน้า ๑๐๑.

ย่อมเกิดการชั่งใจอย่างกระฉ่างแจ้ง<sup>๖๔</sup> จุดมุ่งหมายที่สูงสุดซึ่งเป็นยอดความปรารถนานั้นคือความสุข (Happiness) ความสุขในที่นี้ไม่ได้หมายถึง การที่เราได้รับสิ่งที่ดีอันเกิดจากความพอใจทาง รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส แต่เป็นการกระทำดีนั้นก่อให้เกิดผลคือความพอใจ<sup>๖๕</sup> เพราะความสุขที่เกิดขึ้นกับร่างกายจึงเป็นสิ่งลวงตา และไม่ให้ประโยชน์อะไรกับชีวิตมนุษย์ เป็นความสุขระดับต่ำ สัตว์เดรัจฉานก็มีได้ เช่นกันกับมนุษย์ ความสุขระดับการรับรู้ เช่นการรับรู้ในรสชาติอาหาร ความพอใจทางผัสสะ ฯลฯ ซึ่งความสุขระดับนี้ว่า ความเพลิดเพลิน (Pleasure)<sup>๖๖</sup> สำหรับความสุขที่เกิดจากปัญญาเป็นความสุขสูงสุด เป็นผลจากการปฏิบัติคุณธรรมของบุคคล ปัญญาทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์โลกอื่นๆ ดังนั้นในชีวิตมนุษย์ สิ่งที่เราควรแสวงหาก็คือ ความรู้และความจริง ความรู้ในธรรมชาติของอสุภนิยามแบบปัญญานิยมมี ๒ แบบ อย่างแรกคือความรู้ที่ช่วยให้มนุษย์ได้อยู่สุขสบายขึ้น การแสวงหาความรู้แบบนี้ก็คือหาวิธีการที่จะสนองความต้องการของร่างกายไม่หลุดพ้นความสะดวกสบายของร่างกาย อีกอย่างหนึ่ง คือความรู้บริสุทธิ์ เป็นสัจธรรมที่เป็นนิรันดร์ ไม่เกี่ยวเนื่องกับการสนองความต้องการของร่างกาย การแสวงหาความจริงแบบหลังทำให้จิตใจสงบ ซึ่งถือว่าความสุขทางปัญญาหรือความรู้เป็นสิ่งดีสูงสุดและมีค่าในตัวเอง ความสุขทางกายเป็นเพียงวิถีที่จะนำไปสู่กิจกรรมทางปัญญาเท่านั้น ปัญญาหมายถึงความสามารถในการใช้เหตุผลเพื่อแสวงหาความจริง เป็นสิ่งที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์ ถ้าจุดหมายของชีวิตอยู่ที่ความสุขทางกายแล้วมนุษย์ก็มีค่าเสมอสัตว์ เพราะความสุขแบบนั้นสัตว์มีส่วนร่วมด้วยมนุษย์ได้ แต่ความสามารถในด้านเหตุผลเพื่อแสวงหาความจริงนั้นสัตว์ไม่มี มนุษย์จึงแตกต่างจากสัตว์ในแง่<sup>๖๗</sup>

ตามธรรมชาติของกลุ่มปัญญานิยม โลกที่เรารู้จักด้วยปราสาทสัมผัสทั้ง ๕ มิใช่ความเป็นจริงทั้งหมด แต่ยังมีโลกนามธรรมซึ่งเป็นโลกอันสมบูรณ์แบบอยู่ด้วย โลกนามธรรมนี้แม้จะจับต้องไม่ได้แต่มันก็มีอยู่เป็นอิสระจากโลกของวัตถุ มันมีความจริงอันนิรันดร์โดยตัวของมันเอง มนุษย์มีวิญญาณซึ่งเป็นอิสระจากร่างกาย และวิญญาณนี้เองที่จะรู้จักโลกนามธรรมนี้ได้ แต่ถ้าวิญญาณของมนุษย์มัวเมาอยู่กับความสุขสบายของร่างกาย ก็

<sup>๖๔</sup> จานงค์ ทองประเสริฐ, *ปรัชญาตะวันตกโบราณ*, หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

<sup>๖๕</sup> ขณิษฐิ อิศรางกูร ณ อยุธยา, *ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ*, หน้า ๒๕๖.

<sup>๖๖</sup> สติต วงศ์สวรรค์, *ปรัชญาเบื้องต้น*, หน้า ๑๕๔.

<sup>๖๗</sup> สุจิตรา ธรรม์, *ปรัชญาเบื้องต้น*, หน้า ๗๓.

เป็นการยากที่มันจะได้เข้าใกล้โลกแห่งนามธรรมอันนี้ แต่ถ้ามุขยั้งค้มมันอยู่กับปัญญามากกว่า ความสุขปัญญาที่มีอำนาจที่จะพาเราเข้าถึงโลกแห่งความจริงอันนี้ได้<sup>๗๒</sup>

โสกราตีส เฟลโต และอริสโตเติล เป็นนักปราชญ์กรีกผู้มีชื่อเสียง และมีความสำคัญในยุคของปราชญ์กรีกโบราณ (Ancient Greek Philosophy 500 B. C.) ช่วงระยะของนักปราชญ์กรีกทั้งสามนี้ถือกันว่าเป็นยุคทองของปราชญ์กรีกกล่าว คือ ความคิดทางปรัชญาได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุดและยังคงสืบทอดมาตลอดจนสมัยปัจจุบันนี้ นักปราชญ์ทั้งสามนี้มีส่วนพรรณนะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ส่วนที่คล้ายกัน คือ โสกราตีส เฟลโต และอริสโตเติลถือว่า การที่จะอธิบายได้ว่าเราควรแสวงหาอะไรในชีวิต และมนุษย์ที่ดีควรจะปฏิบัติอย่างไรนั้น เราจำเป็นต้องรู้และเข้าใจว่าอะไรคือคุณลักษณะพิเศษหรือแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์<sup>๗๓</sup>

ดังนั้น โสกราตีส (Socrates พ.ศ. ๓๕-๑๔๔) เป็นนักปรัชญากลุ่มปัญญานิยม (Wisdom) โสกราตีสได้มีความพยายามเรียกร้องให้มนุษย์โน้มกายใจไปหาความจริงยอมรับความจริงและเป็นอยู่ด้วยความจริง โดยมีความเชื่อมั่นอย่างแน่วแน่ว่า ปัญญาความรู้ คือสิ่งที่จะทำให้มีอำนาจเป็นสิ่งที่จะนำไปสู่ ความจริงและเป็นสิ่งที่จะให้ความสุขแก่มนุษย์อย่างนิรันดร เพราะเป็นความสุขสำหรับจิตวิญญาณไม่ใช่ความสุขสำหรับร่างกายซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน โสกราตีส จึงมีความพยายามที่จะปลุกให้มนุษย์ตื่นจากอวิชชาให้ศึกษาค้นคว้าหาความหมายที่แท้จริงของชีวิตให้ศึกษาค้นคว้าหาสิ่งอันเป็นสัจธรรมและคุณธรรมที่แท้จริงของชีวิต เพื่อเป็นหลักอันเดียวกันในการดำเนินชีวิต เพราะว่า โสกราตีส ไม่เห็นด้วยกับนักปราชญ์กลุ่มโซพิสท์ที่สอนว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรเป็นจริงเป็นแท้ ไม่มีอะไรถูก อะไรผิด อยู่ในตัวของมันเอง แต่ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่คนแต่ละคนจะเป็นผู้ตัดสินว่า จริงหรือเท็จ ถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว ใครชอบอย่างไรก็เป็นสิ่งที่ดีที่ถูกต้องสำหรับคนนั้น ใครไม่ชอบก็ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่ถูกต้อง ดังนั้น มนุษย์จึงไม่ควรไปแสวงหาความจริงความแท้ ความดีความชั่ว ให้แก่ชีวิต เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริงในชีวิต แต่สิ่งที่มนุษย์จะแสวงหาให้แก่ชีวิต คือ ความสุข อำนาจ เงิน และเกียรติยศชื่อเสียง โดยโสกราตีสค้านว่า มนุษย์ไม่ใช่เป็นเครื่องวัดทุกอย่างทุกอย่าง สิ่งที่ทำให้ความสุขสบายแก่มนุษย์ก็ไม่จำเป็นว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่ดีที่ถูกต้องสำหรับมนุษย์เสมอไปและสิ่งที่ให้ความทุกข์แก่มนุษย์ก็ไม่จำเป็นว่า สิ่งนั้นจะเป็นสิ่ง

<sup>๗๒</sup> วิทย์ วิศทเวทย์ จริยศาสตร์เบื้องต้น, หน้า ๔๘.

<sup>๗๓</sup> สิวลี ศิริไถ, จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล, หน้า ๓๖.



ที่ไม่ดีไม่ถูกต้องสำหรับมนุษย์เสมอไป ร่างกายความพอใจของร่างกายความสุข ความทุกข์ ไม่ใช่เครื่องวัดความดีความชั่วความถูกความผิดเพราะสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืนมีการแตกสลาย ตายไปในไม่ช้า เพราะฉะนั้น จะใช้สิ่งเหล่านี้วัดความจริง ซึ่งเป็นสิ่งนิรันดรได้อย่างไร จิตวิญญาณอันเป็นอมตะ ที่ประกอบไปด้วยปัญญารู้เหตุผลเท่านั้นที่จะเป็นสิ่งที่วัดความจริงได้ พฤติกรรมที่มนุษย์ควรเอาใจใส่ ไม่ใช่พฤติกรรมทางกาย แต่เป็นพฤติกรรมทางจิตวิญญาณที่มีการใช้ปัญญาไตร่ตรองหาความจริงของชีวิตจะทำให้ใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เมื่อร่างกายแตกสลายตายไป จิตวิญญาณจะได้เข้าไปสู่โลกแห่งความเป็นจริงที่เป็นสิ่งนิรันดร<sup>๗๔</sup>

### ๓.๔.๒ ความสุขโดยอาศัยปัญญา

กลุ่มอนุชนนิยมแบบปัญญานิยมว่า ตามทฤษฎีของอาริสโตเติล นั้นจุดหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ คือ ความสุข ( Happiness ) หรือ Well-being<sup>๗๕</sup> ท่านกล่าวว่าความสุขในความหมายที่รวมไปถึงกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นมาจากการใช้เหตุผลอย่างสอดคล้องกับคุณธรรมที่สัมบูรณ์ ความสุขจึงเกิดขึ้นได้ ความสุขประเภทนี้เป็นความสุขที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ คุณธรรมได้แก่การเดินสายกลางระหว่างกิเลสที่ตรงข้ามกัน เช่น ความกล้าหาญเป็นทางสายกลางระหว่างความขี้ลาดกับความบ้าบิ่น การรู้จักประมาณเป็นทางสายกลางระหว่างความตระหนี่กับความฟุ่มเฟือย ความยุติธรรมได้แก่การให้แก่ทุกคนตามส่วนที่เหมาะสม<sup>๗๖</sup> อาริสโตเติลเห็นว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุด เพราะเป็นสิ่งสุดท้ายเพียงอย่างเดียวที่มีค่าในตัวของมันเอง โดยไม่ได้เป็นวิถีไปสู่สิ่งอื่น แต่เป็นจุดหมายสุดท้าย กล่าวคือ คนทุกคนจะเลือก “ความสุข” เพื่อตัวของความสุขเอง และไม่เคยเลือกความสุขเพื่อสิ่งอื่นแม้แต่เกียรติ ชื่อเสียง หรือความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่เราจะเลือกเฉพาะความสุขเพียงอย่างเดียว มิเลือกสิ่งอื่นใดเกินไปจากความสุข<sup>๗๗</sup>

<sup>๗๔</sup> พระเทวินทร์ เทวินโท, จริยศาสตร์, (กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

<sup>๗๕</sup> Happiness ( Eudemonia ) is a certain Activity of the Soul in Accordance with Virtue.

<sup>๗๖</sup> Paul, Boston, **Socrates Philosophy in Plato's Early Dialogues**, ( California: University of California, 1979 ), p. 218.

<sup>๗๗</sup> กัทรพร สิริกาจน์, **รวบบทความทางปรัชญาศาสนา**, (คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การสัมมนาครั้งที่ ๒, ), หน้า ๗๖-๗๘.

แต่ความสุขที่เรียกว่าความเพลิดเพลินนั้น เป็นความสุขระดับต่ำ สัตว์เดรัจฉานก็มีได้เช่นกันกับมนุษย์ ความสุขระดับการรับรู้เช่น การกินอาหาร การเคลื่อไหว การเจริญเติบโต การขยายพันธุ์ ความรู้สึกต้องการ ความพอใจทางผัสสะ ซึ่งเรียกความสุขระดับนี้ว่า ความเพลินเพลิน<sup>๗๘</sup> คนดีคือคนที่ทำดีจนเป็นธรรมชาติเชื่อว่าคุณธรรมจะเกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ก็โดยที่มนุษย์ปฏิบัติคุณธรรมนั้น ๆ จนเป็นนิสัยความกล้า กล้าหาญทางกายภาพได้แก่กล้าเสี่ยงความยากลำบากอันตราย และความตายเพื่ออุดมการณ์ กล้าหาญทางจิตใจได้แก่กล้าเสี่ยงการถูกเข้าใจผิด กล้าเผชิญการใส่ร้ายและการเยาะเย้ย เมื่อมั่นใจว่าตนกระทำ ความดี<sup>๗๙</sup> การควบคุมใจตนเอง การระบายความปรารถนาให้ถูกส่วน และการมีศิลปะในกลวิธีการดำเนินชีวิต<sup>๘๐</sup> เพราะว่า ความสัมพันธ์วิทยาศาสตร์เกี่ยวข้องกับการศึกษาถึงคุณธรรมความดี ซึ่งไม่เป็นธรรมชาติหรือจำนวนทางธรรมชาติ แต่นิสัย ธรรมชาติเป็นรากฐานให้เกิดนิสัย ความฉลาดหาได้จากการศึกษา การศึกษาจึงสำคัญที่สุด ธรรมจรรยาได้จากการปฏิบัติ การปฏิบัติความดี คือการปฏิบัติตามธรรมจรรยา ความฉลาดอาจหาได้โดยการศึกษา การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เพราะการที่จะได้ยอมนับเนื่องมาจากการกระทำความดีเท่านั้น สำหรับธรรมจรรยา อาจหาได้โดยการศึกษา และได้รับความช่วยเหลือจากธรรมชาติ กิเลสและการปฏิบัติเอง ความดีเกิดจากนิสัย นิสัยที่ดียอมเป็นเครื่องช่วยให้ความดีกระทำหน้าที่ของมันได้ เพราะคุณธรรมทางศีลธรรมไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดโดยธรรมชาติ ความเป็นผู้มีศีลธรรมมีจริยธรรมจะเกิดขึ้นในตัวด้วยการพัฒนาตนเอง

อาริสโตเติล เห็นว่า คุณธรรมส่วนที่ดีที่สุดของมนุษย์เรานั้นคือเหตุผล หรือปัญญาอันเกิดตามธรรมชาติ และเป็นความสมัครใจของมนุษย์ที่จะใช้สิ่งนี้เป็นกฎกติกาสำหรับปกครองและนำทางชีวิตแก่ตนเอง หรือนำไปสู่สิ่งประเสริฐซึ่งวิเศษสุด ไม่ว่าจะเป็นหลักของเทวา หรือ ธรรมชาติ ถ้าหากเป็นสิ่งที่เราทำอย่างเป็นกิจกรรมหรือปฏิบัติให้สอดคล้องกับคุณธรรมความดีอย่างเหมาะสมแล้วก็จะก่อรูปด้วยความสุขแท้จริง<sup>๘๑</sup> เสมอ ดังนั้นคนดีคือคนที่ใช้ปัญญาหาเหตุผลจนสามารถเข้าใจความจริง คนดีคือคนปฏิบัติตน

<sup>๗๘</sup> ฟีน ดอกบัว, ปวงปรัชญากรีก, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗๒.

<sup>๗๙</sup> Wheelwright, *Ibid*, p. 946.

<sup>๘๐</sup> Norman Melchert, *The great Conversation : A Historical Introduction to philosophy*, (Lehigh University 1991), p. 66.

<sup>๘๑</sup> Wheelwright, Aristotle, p. 265.

กลมกลืนกับความดีที่มีอยู่จริงอย่างตายตัวในโลกนี้<sup>๒๒</sup> เป็นสิ่งที่ดีสูงสุด (Summum bonum) ซึ่ง อริสโตเติล ไม่ได้หมายถึงความดีในอุดมคติ ซึ่งหาไม่ได้ในโลกนี้ แต่เป็นความดีในสภาพที่มนุษย์จะเข้าถึงในโลกนี้ วิชาญาณของมนุษย์มีหน้าที่ใช้เหตุผล และ เหตุผลนั้นแบ่งเป็น ๒ ระดับคือ

๑) เหตุผลหลัก และเหตุผลตื่น เหตุผลหลักเป็นภาวะแฝง มีสมรรถภาพระดับต่ำของร่างกายคือ ความรู้สึก จินตนาการ ความจำ รวมทั้งเหตุผลนั้นสลายไปพร้อมกับร่างกาย เพราะเป็นหน้าที่ของร่างกาย ส่วนเหตุผลตื่นนั้นเป็นข้อยกเว้น เพราะเหตุผลตื่นมาจากเหตุผลสมบูรณ์ พระเจ้า ไม่ผูกพันกับร่างกาย เข้ามาสู่ร่างกายจากภายนอก พอร่างกายเสื่อมสลายก็ออกจากร่างกายหลักคืนสู่พระเจ้าตามเดิม ในแง่นี้แสดงว่าเหตุผลตื่นเป็นอมตะ แต่ไม่ได้หมายถึงอมตภาพของวิชาญาณของแต่ละบุคคล เพราะพระเจ้าไม่ใช่บุคคล แต่เป็นความคิดหรือเหตุผลสมบูรณ์ ดังนั้นการไปรวมอยู่กับพระเจ้านี้ไม่ได้ไปในฐานะที่เป็นบุคคล<sup>๒๓</sup>

๒) ความสุขสมบูรณ์ของมนุษย์ยังต้องประกอบด้วยการใช้ปัญญา ซึ่งอริสโตเติลยืนยันว่าจะทำให้ชีวิตสมบูรณ์มากขึ้นโดยไม่มีสิ่งอื่นใดจักสมบูรณ์ได้เท่ากับความสุข และชีวิตมีความสุข เช่นนี้ จึงเป็นชีวิตที่เหนือกว่าคนทั้งหลาย... กล่าวคือเป็นการใช้เหตุผลหรือปัญญาจากการใคร่ครวญไตร่ตรอง ซึ่งเป็นคุณค่าแท้จริงของมนุษย์ที่สำคัญอย่างมาก ฉะนั้นชีวิตที่สอดคล้องกับเหตุผลจะต้องเป็นชีวิตที่ประเสริฐที่สุด มีความอภิมรณที่สุดสำหรับมนุษย์ทุกคน ชีวิตของบุคคลเช่นนี้จึงมีความสุขทั้งกายใจอย่างแท้จริง<sup>๒๔</sup>

สรุปความว่า คุณธรรมที่เป็นความสุขมี ๒ ประเภท เข้ากับธรรมชาติของมนุษย์ คือ ๑) คุณธรรมทางพุทธิปัญญา (Intellectual Virtue) เป็นคุณธรรมสูงสุด ซึ่งอริสโตเติลเรียกว่า Diagnostic เป็นคุณธรรมแห่งเหตุผลและปัญญา พบได้ในชีวิตที่มีเหตุผล ๒) คุณธรรมทางจริยศาสตร์ (Ethical Virtue) อยู่ที่การควบคุมความรู้สึก อารมณ์และความกระหายอยากด้วยเหตุผล

ดังนั้น คุณธรรมจึงมิได้ด้วยการควบคุมอารมณ์ด้วยเหตุผล ชีวิตของบุคคลที่ดำเนินตามครรลองคุณธรรมอันล้ำเลิศ หรือจริยธรรมที่ประเสริฐ ที่เน้นลักษณะอุปนิสัยที่ดี

<sup>๒๒</sup> Frank Thilly, *A History of Philosophy*, (Allahabad : Central book Depot, 1965), p. 70.

<sup>๒๓</sup> ฟิน ดอกบัว, *ปวงปรัชญากรีก*, หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

<sup>๒๔</sup> Richard mckeon, *The Basic Works of Aristotle*, (New York : Random House, 1941), p.

เลิศ และการใช้ปัญญา จะนำพาชีวิตของมนุษย์ ทุก ๆ คน บรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต เพื่อให้ชีวิตเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองไปบุคลทั้งตนเอง และสังคม และชีวิตที่ก่อรูปด้วยจริยธรรมหรือคุณธรรมจึงเป็นชีวิตที่ประเสริฐสุด เพราะก่อให้เกิดความสุขแท้จริงในชีวิตจิตใจ อริสโตเติลถือว่าการกระทำดีที่ถูกต้องเป็นการกระทำที่จะต้องสอดคล้องกับคุณธรรม คุณธรรมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขอันเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา ความสุขเป็นเป้าหมายของชีวิต ดังนั้นความสุขที่แท้จริงจะต้องมีลักษณะสอดคล้องกับคุณธรรมและธรรมชาติที่ดีของมนุษย์ ในธรรมชาติของมนุษย์เหตุผลเป็นสิ่งที่สูงส่งและเป็นแก่นแท้เป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ การดำเนินชีวิตด้วยหลักการของเหตุผลจึงเป็นชีวิตที่ประเสริฐสุดที่มนุษย์ควรแสวงหาและเป็นชีวิตที่มีความสุขอย่างแท้จริง

### ๓.๕ เกณฑ์ตัดสินความสุข

เกณฑ์ตัดสินความสุขตามทรรศนะกลุ่มอนุชนนิยมแบบปัญญานิยมจะมีลักษณะเป็นไปเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุด ไม่ใช่เป็นการตัดสินข้อเท็จจริงซึ่งเป็นการตัดสินทางวิทยาศาสตร์ การตัดสินทางข้อเท็จจริง คือตัดสินว่าอะไรเป็นอะไร เพื่อพิสูจน์ให้เห็นตามความเป็นจริงด้วยเหตุผล และการตัดสินที่ว่านี้จะเอาอะไรมาเป็นมาตรฐานวัด ประเด็นนี้ตามทรรศนะของกลุ่มอนุชนนิยมแบบปัญญานิยมกล่าวว่า คุณธรรมทางปัญญา เพราะปัญญาเท่านั้นที่จะแสวงหาสัจธรรมที่แท้จริงได้<sup>๘๕</sup> มนุษย์จะเข้าถึงสิ่งนี้ได้จะต้องพัฒนาจิตใจตนเองให้หมดกิเลส เมื่อเข้าถึงความรู้แล้ว มนุษย์ก็จะมีความสุข<sup>๘๖</sup> ชีวิตที่ประเสริฐเป็นชีวิตที่ใช้ปัญญาแสวงหาสัจธรรมและคุณธรรม ไม่แยแสต่อคำว่าร้ายและทรรศนะของผู้อื่นซึ่งสำคัญว่าผิดเป็นผู้ที่เป็นตัวของตัวเองโดยที่แท้จริง<sup>๘๗</sup> โดยมีความเชื่อว่า ความดีตั้งอยู่บนรากฐานของความรู้ เชื่อว่าความสำคัญที่จะเอาชนะจิตใจคนได้ก็คือความรู้ลึกที่ดีต่อกัน สิ่งที่ทำให้เกิดความสุขอย่างแท้จริงคือการทำความดี<sup>๘๘</sup>

<sup>๘๕</sup> วคิน อินทสระ, จริยศาสตร์, หน้า ๑๓๑.

<sup>๘๖</sup> สิวลี ศิริไถ, จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล, หน้า ๓๕.

<sup>๘๗</sup> วิธาน สุชีวกุปต์, อภิปรัชญา, หน้า ๖๗.

<sup>๘๘</sup> จำนง ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ, หน้า ๒๐๒-๒๐๕.

### ก) โสกราตีส ( Socrates )

เกณฑ์ตัดสินของโสกราตีส มุ่งจุดหมายอันสูงสุด คือคุณธรรมทางปัญญา ซึ่งเป็นแก่นแท้ในการกระทำความดี เพราะท่านเชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกย่อมมีลักษณะเฉพาะของมัน เป็นลักษณะที่ทำให้สิ่ง ๆ หนึ่งเป็นตัวของมันเองแยกออกได้จากสิ่งอื่น ลักษณะเฉพาะที่มีประจำอยู่ในแต่ละสิ่งนี้เราจะเรียกว่า สาร (Essence) สิ่งนั้นคือปัญญา<sup>๘๕</sup> ลักษณะเฉพาะที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์คือ ความสามารถในการใช้เหตุผลเพื่อแสวงหาความจริง ดังนั้นปัญญาจึงเป็นสารของมนุษย์ เป็นเครื่องวัดค่าของมนุษย์ มนุษย์ยังมีปัญญาความรู้มากขึ้นก็ย่อมมีค่าของความเป็นมนุษย์สูงขึ้น ดังนั้นสิ่งที่คนควรแสวงหาคือปัญญาความรู้ ไม่ใช่ความสุขสบาย เพราะปัญญาความรู้เป็นสารของมนุษย์ คนที่ไม่สนใจใฝ่หาและเพิ่มพูนสารของตน แต่ไปแสวงหาความสุขสบายนั้น ขณะกำลังเดินผิดทาง คนแม้จะสุขสบายอึดอ้อมแค่ไหน ถ้าขาดปัญญาความรู้ก็ไร้ค่าของความเป็นคน คนที่ไม่สนใจปัญญาความรู้แม้จะมีความสุขสบายเพียงใดก็เป็นเพียงสัตว์ที่สมบูรณ์ ยังไม่ใช่มนุษย์ที่สมบูรณ์ ถ้าความสุขสบายเป็นจุดหมายของชีวิตมนุษย์ ค่าของมนุษย์ย่อมเท่ากับสัตว์<sup>๘๖</sup>

กล่าวโดยสรุป ชีวิตที่ประเสริฐตามทฤษฎีของโสกราตีส คือชีวิตที่ใช้ปัญญาแสวงหาสัจธรรม และคุณธรรม และเมื่อเหตุผลพาไปสู่สิ่งนั้นแล้ว จะต้องดำเนินชีวิตไปตามหลักการอันนั้น โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น และมนุษย์จะเป็นอย่างนี้ได้ก็ต่อเมื่อไม่หวั่นไหวเป็นกังวลในเรื่องร่างกาย

### ข) เพลโต ( Plato )

เกณฑ์ตัดสินความสุขในปรัชญาของเพลโต เป็นหลักเกณฑ์ตัดสินด้วยเหตุผลหรือความเป็นจริงในการตัดสินความทุกข์ ความสุข จะเห็นว่า นักคิดส่วนใหญ่เห็นว่า สิ่งที่มีค่าในตัวอย่างแท้จริง (เหตุผล) คือ ความสุข (Happiness) ทุกสิ่งในโลกเป็นเพียงสะพานหรือบันไดที่จะก้าวขึ้นไปสู่ความสุข อันเป็นจุดหมายสูงสุด ที่เพลโตยอมรับว่า ความสุขเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัว แต่ความสุขในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ความสุขทางร่างกาย ไม่ได้หมายถึงความพอใจตามทฤษฎีของพวกไซฟิस्ट์ หมายถึง ความสุขในปรัชญา ซึ่งเพลโตเรียกว่า “ความสุข

<sup>๘๕</sup> สมบูรณ์ พรรณนากพ, ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า ๓๓.

<sup>๘๖</sup> สติต วงศ์สวรรค์ ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า ๑๔๘.

สูงสุด”<sup>๕๑</sup> ในเรื่องความสุขของโลกและมนุษย์ เนื่องจากการถกเถียงอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักคิดสำนักต่างๆ ว่า ปัญหาเรื่องความสุขคืออะไร เฟลโตให้ความสนใจที่จะตอบปัญหาโดยได้เสนอทางออกอันหนึ่งให้แก่การโต้แย้งเหล่านี้ และอธิบายเรื่องความสุขของเฟลโตไว้ ๓ ระดับดังนี้

๑. ความสุขระดับอัตวิสัย (Subjective reality) หมายถึง สุขที่เกี่ยวกับการรับรู้หรือการพิจารณาของตัวผู้รู้ ตัวอย่างเช่น เราฝันเห็นสุนัข ความจริงของสุนัขตัวนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้รู้แต่เพียงผู้เดียว ความสุขในระดับดังกล่าวนี้ เฟลโตไม่ถือว่าเป็นความรู้ แต่เป็นเพียงแค่ความเชื่อเท่านั้น

๒. ความสุขระดับวัตถุวิสัย (Objective reality) หมายถึง ความจริงที่มีอยู่โดยตัวมันเอง โดยไม่ขึ้นกับการรับรู้ หรือการพิจารณาของผู้ใด ความจริงดังกล่าวถึงแม้ไม่มีผู้รับรู้ก็ยังคงอยู่ได้ เช่น สุขของสุนัขตัวหนึ่ง แม้ว่าจะไม่มีผู้รับรู้ ไม่มีผู้เห็นสุนัขตัวนั้นก็ยังคงอยู่ได้ ความสุขระดับดังกล่าว เฟลโตถือว่า ยังไม่ใช่ความสุขสูงสุด เพราะเห็นเป็นสุขที่โลกเวียนแบบและยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

๓. ความสุขระดับสมบูรณ์ (Absolute reality) หมายถึง ภาวะสมบูรณ์ที่มีอยู่เอง เป็นอยู่เอง เป็นอิสระไม่ขึ้นกับเหตุปัจจัยอื่น เช่น ทฤษฎีแบบของเฟลโต ถ้าจะกล่าวโดยรวมแล้ว คือหัวใจของปรัชญาของเฟลโตที่ขึ้นอยู่กับทฤษฎีแบบ<sup>๕๒</sup>

เฟลโตใช้ “เหตุผล (Reason) หรือปัญญา (Wisdom)” เป็นเกณฑ์ตัดสินความสุขของมนุษย์ เหตุผลมีความหมายครอบคลุมถึงความรู้ ความดี และพุทธิปัญญา สิ่งเหล่านี้จะเป็นมรรควิธีที่ผลักดันมนุษย์บรรลุสัจธรรมหรือความสุขสูงสุดกล่าวคือ การเข้าใจโลกแบบหรือมโนคติซึ่งอยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสาทสัมผัส ปัญญาในทรรศนะของเฟลโตมิใช่เพื่อทำความเข้าใจโลกแบบ แล้วมนุษย์พยายามพัฒนาตนให้เข้าไปอยู่ในโลกแห่งแบบที่ถือว่าเป็นความสุขสูงสุดเป็นสัจธรรมสูงสุด

กล่าวโดยสรุปเฟลโตถือว่าเกณฑ์ตัดสินความสุขสูงสุดซึ่งเป็นความจริงแท้ อีกทั้งยังเป็นจุดหมายของการประกอบคุณงามความดีทั้งปวง สิ่งที่เป็นความสุขสูงสุดจึงได้แก่ มโนคติ

<sup>๕๑</sup> ชเวญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ, หน้า ๘๗.

<sup>๕๒</sup> พระสรสิข รักษกรม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมืองของเฟลโตกับแนวคิดทางการเมืองของพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๑๐-๑๑.

แห่งความดี (Idea of the Good) อันเป็นประธานสูงสุดอยู่ในโลกแห่งมโนคติมโนคติ<sup>๕๓</sup> ฉะนั้น  
โลกแบบหรือมโนคติก็คือ เป้าหมายสูงสุดที่มนุษย์ทั้งหลายจะต้องก้าวไปให้ถึงเพื่อการเป็น  
มนุษย์ผู้สมบูรณ์ที่สุด และดีที่สุด

### ค) อริสโตเติล ( Aristotle )

อริสโตเติลแบ่งคุณธรรมหรือเกณฑ์ตัดสินความสุขออกเป็น ๒ ประเภท<sup>๕๔</sup> คือ

๑. คุณธรรมทางศีลธรรม (Moral Virtues)

๒. คุณธรรมทางปัญญา (Intellectual Virtues)

#### ๓.๕.๑ คุณธรรมทางศีลธรรม (Moral Virtues)<sup>๕๕</sup>

คุณธรรมทางศีลธรรม คือ ความประพฤติที่แสดงถึงลักษณะของนิสัยที่ดีเพราะ  
สามารถตัดสินใจกระทำกรที่ เหมาะ คุณธรรมทางศีลธรรมมีลักษณะเป็นคุณธรรมโดยนิสัย  
อันเกิดจากความเคยชินเพราะความชำนาญการ เหตุเพราะเวลาและประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว  
ช่วยฝึกให้เกิดการตัดสินใจเลือกการปฏิบัติที่มีคุณธรรม อาจอธิบายได้ว่าเพราะความเข้าใจ  
ใจความฉลาดและความชำนาญการทำให้มองเห็นความเป็นกลางระหว่างความสุดโต่ง ๒  
ปลาย (อันได้แก่ความมากไปหรือน้อยไปทั้งทางด้านอารมณ์และด้านการปฏิบัติ) ความ  
ชำนาญการที่ทำให้เกิดความชำนาญการนั้นได้ สามารถตัดสินใจเลือกปฏิบัติอันเป็นกลาง  
เช่นนั้นได้บ่อยๆ จนกลายเป็นนิสัยเช่นนั้นทำให้บุคคลถึงซึ่งสภาวะของความเป็นผู้มีคุณธรรม  
ทางศีลธรรมคือมีคุณธรรมเป็นนิสัย คุณธรรมทางศีลธรรมจึงมีลักษณะเป็นความชำนาญการ  
เชิงปฏิบัติ เพราะมีความชำนาญการในการตัดสินใจเกิดขึ้นต่อเนื่องเป็นประจำจนเป็นความ  
ชำนาญการในนิสัย

อริสโตเติลเห็นว่าคุณธรรมทางศีลธรรมในเกณฑ์ตัดสินความสุขนั้นมิใช่เป็นสิ่งที่  
เกิดขึ้นในตัวเราตามธรรมชาติและสิ่งที่เกิดตามธรรมชาติก็ไม่สามารถทำให้เกิดลักษณะนิสัย  
ในตัวมนุษย์ได้ สิ่งที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติไม่สามารถขัดแย้งกับธรรมชาติได้ เช่น ถ้าโยน

<sup>๕๓</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูรธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า ๑๖๔.

<sup>๕๔</sup> Richard Mckeon, *The Basic Works of Aristotle : Ethical Nicomachea*, tr. W.D. Ross, (New  
York : Random House, 1941), P. 959.

<sup>๕๕</sup> Ibid, P. 959.

ก่อนหันไปในอากาศ มันย่อมตกลงสู่พื้นดินเสมอเพราะธรรมชาติกำหนดไว้เช่นนั้น มันจะเป็นอื่นไปไม่ได้แต่ลักษณะอุปนิสัยใจคอ (Habit) มิใช่มันจะเป็นไปตามธรรมชาติลักษณะอุปนิสัยของมนุษย์มีวิธีเดียวเท่านั้น คือการพยายามฝึกหัดอบรมมิเช่นนั้นแล้วคุณธรรมจะไม่บังเกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ คุณธรรมต่าง ๆ นั้นจะเกิดได้โดยการลงมือปฏิบัติและการศึกษา แต่สิ่งทั้งปวงที่เราจะกระทำ เราจะต้องศึกษาให้เข้าใจก่อนจะลงมือกระทำ และบางครั้งก็ทั้งทำไปเรียนรู้ไป (We learn by doing them) พร้อม ๆ กันจนเป็นคุณสมบัติที่ติดตัวในการกระทำภาระกิจการงานทุกอย่างกล่าวคือ ผู้นั้นจะเป็นผู้ทำหน้าที่การงานได้อย่างดี สมบูรณ์

เพราะได้ปฏิบัติตามเกณฑ์อย่างถูกต้อง เช่น คนที่เป็นช่างต่อเรือเขาก็จะต้องทำการต่อเรือ ผู้ที่จะเป็นนักคิดพิณบุคคลผู้นั้นก็ต้องลงมือคิดพิณในทำนองเดียวกัน เรากลายเป็นคนยุติธรรมโดยการกระทำอย่างยุติธรรม เป็นผู้มีสติปัญญาโดยการกระทำอย่างพอประมาณ จะเป็นคนกล้าหาญโดยการแสดงการกระทำที่กล้าหาญ เป็นต้น อริสโตเติลมีความเห็นว่า คุณธรรมเป็นได้ทั้งสิ่งที่สร้างสรรค์ และทำลายและเป็นเหมือนศิลปะ เช่นเกี่ยวกับการคิดพิณให้ไพเราะน่าฟังก็ได้ ไม่ไพเราะก็ได้ มันขึ้นอยู่กับผู้คิดพิณ ดังนั้น มนุษย์จะเป็นผู้ได้รับความสุขอย่างสมบูรณ์ได้ ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้ปฏิบัติว่าจะเลือกปฏิบัติอย่างไร ถ้าหากว่าผู้ปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องก็ส่งผลให้ได้รับความสุขมากขึ้น ถ้าปฏิบัติน้อยก็ได้รับความสุขน้อยไปตามความขยันหมั่นเพียรของผู้ปฏิบัติเอง<sup>๕๖</sup> ดังที่อริสโตเติลอธิบายว่า ความสุข ความทุกข์ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ไม่ได้มีอยู่ที่อื่นต่างหาก เพราะฉะนั้นการจะเข้าใจความสุข ความทุกข์ ได้ อย่างชัดเจนเราต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และที่สำคัญเราต้องไม่สับสนนาเอาการกระทำตามหน้าที่ในวิชาชีพมาเป็นเครื่องตัดสินความสุข<sup>๕๗</sup> คนดีตามทฤษฎีของอริสโตเติลได้แก่ “คนที่ทำตามหน้าที่ของตน” ดังนั้น แพทย์ที่ดี กับคนดีอาจมิได้มีความหมายอย่างเดียวกัน แพทย์ที่ดีคือแพทย์ที่ปฏิบัติหน้าที่บรรลุปเป้าหมายของวิชาชีพแต่คนดีคือ คนที่ทำหน้าที่ของคนหมอดีในวิชาชีพอาจมิใช่คนที่ดีเสมอไป หน้าที่ของคนก็คือการกระทำที่สอดคล้องกับธรรมชาติของคน คือ “ปัญญาและเหตุผล” อริสโตเติล กล่าวว่า ความสุขคือการกระทำตามหน้าที่ของวิญญาณตามวิถีทางที่ประเสริฐสุด หรือตามวิถีทางของคุณธรรม<sup>๕๘</sup> “วิญญาณของ

<sup>๕๖</sup> Richard Mckeon, *The Basic Works of Aristotle*, P. 952-953.

<sup>๕๗</sup> Stumpf. S.E., *Elements of Philosophy : An Introduction*, (New York:: MCGraw-Hill Book Company, 1970), P. 29.

<sup>๕๘</sup> “Happiness is a Working of the Soul in the way of excellence or Virtue.”



มนุษย์เราจะทำหน้าที่บรรลุเป้าหมาย คือ ความสุขหลักโดยทั่วไป สำหรับวิญญาณในการที่จะกระทำหน้าที่ก็คือ การปฏิบัติให้สอดคล้องกับเหตุผลอย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์สากลทางศีลธรรมอันเป็นเกณฑ์ที่ถูกต้อง (Right Rule) หรือความเลิศล้ำทางปัญญา เพราะเหตุผลก็คือปัญญา หรือคุณธรรมที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงความสุขสมบูรณ์แท้จริงได้ ซึ่งชีวิตของผู้เข้าถึงความสุข อริสโตเติลเรียกว่า Eudemonia Life

สรุปคุณธรรมทางศีลธรรม จะต้องเกิดจากการปฏิบัติและการกระทำซ้ำ ๆ เพราะเหตุที่มนุษย์เราเกิดมาปราศจากอุปนิสัย (Habit) เราจะได้อุปนิสัยดี - เลว ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติฝึกฝนอบรมจิต ซึ่งเกิดจากคุณธรรมทางศีลธรรม เป็นผลที่เกิดจากลักษณะนิสัย หรือ วิถีกึ่งกลาง (Mean) ระหว่างสิ่งที่มีมากเกินไปกับน้อยเกินไป เช่น ความกล้าหาญคือ วิถีกึ่งกลางระหว่างความกล้าเกินไปและความขี้ลาดเกินไปหรือ ความรู้จักพอประมาณ คือ วิถีกึ่งกลางระหว่างความสุรุ่ยสุร่ายที่มากเกินไปกับความลืมหืมตัวเกินไป

### ๓.๕.๒ คุณธรรมทางปัญญา (Intellectual Virtues)<sup>๕๕</sup>

คุณธรรมทางปัญญา เป็นคุณธรรมที่ต้องดำเนินการใช้เหตุผลอย่างถูกต้องตามหน้าที่ต่าง ๆ ของปัญญา ซึ่งเกี่ยวกับความสุข และพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะ คุณธรรมตามธรรมชาตินั้นไม่ว่า ความรู้ทางการปฏิบัติ (Practical Wisdom) คุณธรรมทางศีลธรรม (Moral Virtues) และกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง (The Right Rules) จะมีความสัมพันธ์กันเสมอเนื่องกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง คือ เหตุผลที่ได้จากการศึกษาจัดเป็นคุณธรรมทางปัญญา (Intellectual Virtues)

สำหรับตัวปัญญาเกิดจากการไตร่ตรอง และเกิดจากการคำนวณ อริสโตเติลยอมรับว่าบทบาทของเหตุผลเป็นศูนย์กลางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติและ อริสโตเติลสรุปว่าความรู้ทางปัญญาอยู่เหนือความรู้ทางปฏิบัติ และถือว่าการพิจารณาไตร่ตรองเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่ความสุข<sup>๕๖</sup> ผู้วิจัยเห็นว่าเมื่อมีปัญญาก็จะต้องมีการลงมือปฏิบัติด้วยถ้ามีปัญญาแล้วไม่มีการนำปัญญานั้น ไปปฏิบัติปัญญานั้นก็ไม่มี ความหมาย หรือ การกระทำโดยตั้งใจอย่างต่อเนื่อง ผลคือความสุขทางจิตใจบังเกิดขึ้น

<sup>๕๕</sup> Richard Mckeon, *The Basic Works of Aristotle*, P. 228-229.

<sup>๕๖</sup> สิวลี ศิริไธ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์, จริยศาสตร์ และเกณฑ์ตัดสินปัญหาจริยธรรมทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน”, ๒๕๒๕. หน้า ๒๑.

กล่าวโดยสรุป ชีวิตของบุคคลที่ดำเนินตามครรลองของคุณธรรมอันล้ำเลิศ หรือ คุณธรรมอันประเสริฐที่เกิดจากความสุขที่แท้จริงในชีวิตจิตใจ ที่เน้นลักษณะอุปนิสัยที่ดีเลิศ และการใช้ปัญญาจะนำพาชีวิตมนุษย์ทุก ๆ คน บรรลุถึงจุดหมายความสุขอันสูงสุดของชีวิต เพื่อให้ชีวิตเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองไปบุลูย์

### ๓.๕ คุณค่าของความสุข

คุณค่าของความสุข กลุ่มสุขนิยมแบบปัญญานิยมกล่าวว่า ความสุขมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ความสุขที่เป็นเครื่องมือได้แก่อาชีพต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องใช้ในสังคม และความสุขที่เป็นจริงแท้ ได้แก่จุดมุ่งหมายของกิจกรรมทางวิญญาณ ความสุขประเภทนี้ดีกว่าประเภทแรก เพราะมุ่งเอาความสุขสำเร็จเป็นที่ตั้ง คนที่ความสุขประเภทนี้จะทำอะไรย่อมมีสติปัญญาเป็น ตัวนำจึงจะเกิดความสุขอย่างแท้จริงได้<sup>๑๑๑</sup>ท่านเหล่านั้นยังกล่าวอีกว่าความสุขของมนุษย์อยู่ที่ จิตใจหรือวิญญาณที่ดีเลิศทำหน้าที่แสดงออกทางพฤติกรรมต่าง ๆ มนุษย์ที่ดีเลิศจึงเป็นมนุษย์ ที่มีจิตใจสูงบุคคลจะดีไม่ได้ถ้าเขาไม่รู้สึกละเลินเล่อในการประกอบความดี ทำนองเดียวกับ บุคคลจะถูก เรียกว่ามีความยุติธรรมไม่ได้เลย ถ้าเขาไม่ละเลินเล่อกับการกระทำอย่าง ยุติธรรม<sup>๑๑๒</sup> เพราะฉะนั้นหากว่าความสุขสนุกสนาน เช่น ผู้มีเงินมีทองใช้จ่ายย่อมมีความสุข ได้ แม้ใช้เงินใช้ทองไปในทางสุรุ่ยสุร่าย เพื่อความรื่นเริงสนุกสนานหรือ ละเลินเล่อเพื่อ ความสุขกลับเป็นทุกข์ ความสุข เช่นนี้ เป็นความสุขสนุกสนาน อาจไม่เป็นความสุขที่แท้จริง ดังนั้นความสุขของมนุษย์ไม่ใช่อยู่ที่ร่างกายหรือวัตถุภายนอก แต่ความสุขของคนย่อมขึ้นอยู่กับ การกระทำหน้าที่ที่พิเศษอย่างเหมาะสม หน้าที่เฉพาะของมนุษย์คือการใช้เหตุผล ดังนั้น กิจกรรมที่เหมาะสมของเหตุผลจึงเป็นความสุขสูงสุด<sup>๑๑๓</sup>

คนเราสามารถเข้าถึงสัจธรรมได้โดยอาศัยการทำความดี และความดี ชั่วนี้ นั้น จึง เป็นสิ่งที่มีอยู่ในการกระทำของมนุษย์ มิใช่ที่ความรู้สึกละเลินเล่อแต่ก็สามารถกำหนดได้ว่าคุณค่ามี ลักษณะอย่างไร เพราะสิ่งที่เป็นความชั่วนั้นมันมีค่าของมันอยู่แล้ว เช่น อาริสโตเติลกล่าวว่า การกระทำบางอย่าง เช่น ความประสงค์ร้าย ความริษยา การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ เป็นต้น

<sup>๑๑๑</sup> บุญมี แทนแก้ว และคณะ, **ปรัชญาเบื้องต้นทั่วไป**, (กรุงเทพฯ: ห. จ. ก. ธนาคารพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๘.

<sup>๑๑๒</sup> วิศิน อินทสระ, **จริยศาสตร์**, หน้า ๓๖๖-๓๖๗.

<sup>๑๑๓</sup> คัมภีร์วิท ที่ สดช, **ปรัชญากรีก**, แปลโดย ปรีชา ช้างขวัญอิน, หน้า ๑๗๔.

เป็นความชั่วในตัวเอง<sup>๑๑๔</sup> คุณค่าของความสุข คือ ความดี ความชั่ว นี้ อริสโตเติล ยังให้จำกัดความนิยามไว้ว่า คุณธรรม (ความดี) คือ หลักความประพฤติที่แสดงถึงคุณลักษณะของอุปนิสัยที่ดีในเรื่องการตัดสินใจ (กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง) ได้อย่างพอดีมากเกินไป- ไม่น้อยเกินไป และไม่ขาดไม่เกิน ความพอดีนั้นเป็นความพอดีของแต่ละคนซึ่งเป็นผู้กำหนดความดีจากการใช้หลักเหตุผล<sup>๑๑๕</sup> และความรู้ (ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง) ที่ได้มาจากความชำนาญทางด้านลงมือปฏิบัติจริง ๆ มาเป็นตัวกำหนดการเลือกตัดสินใจการกระทำให้เกิดความดี เช่น โสกราตีส กล่าวว่าคุณค่าความรู้ (Knowledge) และความดี (Virtue) คือสิ่งเดียวกัน ถ้าความดี คือสิ่งที่เสริมสร้างวิญญานให้ดี (Good) สิ่งที่เราควรรู้เบื้องต้น คือ สิ่งที่ทำให้วิญญานดี

เพราะฉะนั้นความรู้และความดีจึงมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด การทำความดีต้องอาศัยความรู้ ความรู้ คือการทำความดี ความเลวร้ายคือบาป คือการขาดความรู้ ความชั่วจึงจัดเป็น อวิชา (Ignorance) อกุศลกรรมเกิดจากอวิชา ตามทรรศนะของโสกราตีสแล้ว ความรู้ก่อให้เกิดสาระของคุณธรรม บุคคลไม่เคยทำความผิดทั้ง ๆ ที่รู้เลย คนทำชั่วเพราะว่าเป็นความชั่ว โสกราตีสกล่าวว่า คนที่ทำความชั่วเพราะไม่รู้ เขาคิดว่ามันเป็นความดี<sup>๑๑๖</sup> ความดีและความดีสูงสุดนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกศาสตร์ ทุกศิลป์ ทุกการกระทำ และการแสวงหาของมนุษย์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อความดี คุณค่าทางความสุขที่เน้น จึงเป็นความดีที่เกิดจากความดี มิใช่เป็นเครื่องมือที่มันจะพาไปสู่สิ่งอื่น ความดีที่มีในตัวเองนี้ มันจึงเป็นจุดจบในตัวเอง มีความเพียงพอสมบูรณ์ไม่ขาดแคลน มิต้องอาศัยสิ่งอื่นใด คุณค่าทางความสุขนั้นจึงเป็นสิ่งที่ควรแสวงหา<sup>๑๑๗</sup> มาใส่ตัว เพราะเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุด สมบูรณ์ที่สุด เมื่อมนุษย์ได้ยึดถือปฏิบัติ ได้อย่างถูกต้อง ก็จะมีแต่ความสุข แต่ความสุขที่นี้ไม่ได้หมายถึงความสุขทางร่างกาย แต่เป็นความสุขทางจิต ซึ่งอาจสัมผัสไม่ได้แต่ก็รู้สึก สบาย สงบ การรับรู้สัมผัสกับโลกภายนอกก็ไม่แน่นอน จึงเป็นเหตุให้มีความสุขบ้าง ความทุกข์บ้างสลับไปมาอย่างไม่รู้จบ ในขณะที่วิญญานที่เป็นอมตะนั้นสามารถที่จะรับรู้สิ่งที่เป็นอมตะด้วยกัน ได้แก่ สัจธรรม และคุณธรรม<sup>๑๑๘</sup> ซึ่งทำให้มีความสุขอย่างแท้จริง กล่าวคือเป็นการใช้เหตุผลหรือปัญญาจากการใคร่ครวญไตร่ตรอง ซึ่งเป็นคุณค่าแท้จริงของมนุษย์ที่สำคัญอย่างมาก

<sup>๑๑๔</sup> ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, หน้า ๘๘.

<sup>๑๑๕</sup> เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๐.

<sup>๑๑๖</sup> สนิท ศรีสำแดง, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, หน้า ๖๒.

<sup>๑๑๗</sup> Richard Mckeon, *The Basic Works Aristotle*, p. 935.

<sup>๑๑๘</sup> เรื่องเดียวกัน หน้า ๖๓.

ฉะนั้นชีวิตที่สอดคล้องกับเหตุผลจะต้องเป็นชีวิตที่ประเสริฐที่สุด มีความอภิมภ  
ยที่สุดสำหรับมนุษย์ทุกคน ชีวิตของบุคคลเช่นนี้จึงมีความสุขทั้งกายใจอย่างแท้จริง

## บทที่ ๔

### เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิตสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท กับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาอสังขนิมมแบบปัญญานิยม

ในบทนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิตสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาอสังขนิมมแบบปัญญานิยม เพื่อศึกษาค้นคว้าให้เห็นความเหมือนและแตกต่างกัน ผู้วิจัยจะได้เปรียบเทียบแนวคิดทั้งสองประเด็นระหว่างนิรามิตสุขในพุทธปรัชญากับอสังขนิมมแบบปัญญานิยม

#### ๔.๑ เปรียบเทียบประเด็นที่คล้ายคลึงกันระหว่างแนวคิดเรื่องนิรามิตสุขกับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาอสังขนิมมแบบปัญญานิยม

##### ๔.๑.๑ ความหมายทั่วไป

คำว่า นิรามิตสุข เป็นความสุขภายใน ที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุภายนอกมาสนองความอยาก ไม่ต้องอาศัยกามคุณ แต่อาศัยเนกขัมม คือการปลีกออกจากกามคุณ หรือเป็นอิสระจากกามคุณ จึงไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิดกิเลส ตัณหา อุปาทาน ที่จะเป็นเหตุนำเหตุหนุนให้กระทำกรรมชั่วหรือบาปอกุศล ให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนได้อีก ความสุขอันเกิดแต่ความสงบจากกรรมชั่ว หรือ อันสงัดจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน ความสุข เช่นนี้ ย่อมเป็นความสุขที่เที่ยงแท้ถาวร คือเป็นความสุขที่ไม่มีเหตุปัจจัยให้กลับเป็นทุกข์ได้อีกเป็นความสุขขณะที่มีลักษณะสะอาด ไม่มีกิเลสปน สงบ ไม่คั่นร่นกระวนกระวาย เป็นอิสระ โปร่งเบา ไม่คับแคบ สว่างไสว ประกอบด้วยปัญญา เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สมบูรณ์ ไม่มีความรู้สึกขาดแคลน ไม่รู้สึกบกพร่อง ไม่ว่าเหว มีแต่ความชุ่มชื้นเบิกบานอิมเิบอยู่ภายใน นิรามิตสุข จึงเป็นความสุขที่แท้จริง เป็นภาวะสุขที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาใดๆ ตามมา ซ้ำยังช่วยขจัดปัญหาต่างๆ ด้วยผู้ที่จะมีนิรามิตสุขได้จะต้องมีสภาพใจที่สงบไม่คั่นร่น เป็นความสุขที่เกิดจากปัญญารู้

เข้าใจสิ่งต่างๆ ทั้งหลาย แล้วปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องมีเหตุผล เป็นการดับทุกข์แก้ไข ปัญหาได้ ความสุขที่เกิดจากความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่โง่หลงมกมาย เป็นความสุขที่เกิด จากความจริงถูกต้องดีงาม ความสงบ ไม่อิงอาศัยวัตถุ เป็นความสุขแบบอิสระไม่อิงอาศัย ปัจจัยภายนอกอยู่เหนือกระแสโลกทางสังคม °

คำว่าปัญญานิยม (Intellectualism) ก็จะมีคล้ายคลึงกันกับนิรามิสสุข ถือว่า ความสุขแบบโลกิยะกับความสุขอย่างลัทธิอื่น ๆ สรรเสริญนั้นยังไม่ดีที่สุด แต่ยังการกระทำ อื่น ๆ อีกที่ดีสุด เช่น การใช้ปัญญาคิดหาเหตุผล เหตุผลมีความหมายครอบคลุมถึงความรู้ ความดี และพุทธิปัญญา สิ่งเหล่านี้จะเป็นมรรควิธีที่ผลักดันมนุษย์บรรลุสู่ธรรมหรือความสุข สูงสุดกล่าวคือ การเข้าใจโลกแบบหรือมโนคติซึ่งอยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสาทสัมผัส ปัญญา ในทัศนะของอสุภนิยมแบบปัญญานิยมมีไว้เพื่อทำความเข้าใจโลกแบบ แล้วมนุษย์พยายาม พัฒนาตนให้เข้าไปอยู่ในโลกแห่งแบบที่ถือว่าเป็นความสุขสูงสุด เป็นสังขธรรมสูงสุด คือ ความสุขของมนุษย์อยู่ที่วิญญาณมีพุดติอยู่ในวิถีทางอันสูงเลิศ ความสุขหมายถึง พุดติของ วิญญาณอันอยู่ในวิถีทางที่ดีเลิศ ความสุขสูงเลิศของมนุษย์นี้ เรามิได้หมายถึงความเลิศทาง ภาย แต่หมายถึงความเลิศทางวิญญาณ บุคคลจะเป็นคนดีไม่ได้เลย ถ้าเขารู้สึกเพลิดเพลินใน การประกอบกรรมดี ทำนองเดียวกับบุคคลจะถูกเรียกว่า มีความยุติธรรมได้เลย ถ้าเขาไม่ เพลิดเพลินกับการกระทำอย่างยุติธรรม เราจะเรียกคนว่าโอบอ้อมอารีไม่ได้ถ้าเขาไม่มีการ กระทำอย่างโอบอ้อมอารี ความสุขก็เหมือนกัน คือคนต้องมีปัญญาเป็นหลักในการใช้เหตุผล ด้วยการมองเห็นความสุขภายนอก (ภาย) ไม่มีความยั่งยืน มีความเปลี่ยนแปลงไปตามกฎ ธรรมชาติ บางครั้งสุข บางครั้งทุกข์ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้แปรปรวน กลุ่มปัญญานิยมจึง มองเห็นธาตุแท้ของชีวิต แล้วตั้งคำถามว่า ทำไม! ชีวิตคนต้องเป็นแบบนี้ มีแต่ความวุ่นวาย ความเดือดร้อน ความโกรธ ความโลภ ความหลง ด้วยอำนาจแห่ง กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ซึ่งทำให้คนนั้นมองไม่เห็นชีวิตจริงที่มีความสุขที่แท้จริง กลุ่มปัญญานิยมจึงมี ความเชื่อว่า ต้องมีสิ่งดีกว่านี้ นั่นก็คือการแสวงหาความสุขทางปัญญา มีแต่ปัญญาเท่านั้นที่ ใ้มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์อื่น ๆ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะสัตว์อย่างอื่นก็มีความสุขทาง ภายได้เหมือนกับมนุษย์ สิ่งเฉพาะที่มนุษย์มี เรียกว่า สาระ และสัตว์อื่นย่อมไม่มี นักปรัชญา กลุ่มนี้พยายามเรียกร้องให้มนุษย์นั้นใช้ปัญญาเพื่อแสวงหาความสุขที่แท้จริง ไม่ใช่ความสุขที่

° ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สัตว์และคณะ, บูรณาการแผนใหม่สำนักธรรมชั้นโทรวมทุกวิชา, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน จำกัดบ้านหนังสือโกสินทร์ ๒๕๓๗), หน้า ๗๖.

ชั่วครั้งชั่วคราว แต่เป็นความสุขที่นิรันดรเป็นความสุขที่เกิดจากภายในใจ เมื่อมนุษย์นั้นได้สัมผัสเข้า ก็จะเห็นได้ว่ากลุ่มนักปรัชญาพวกนี้ไม่สนใจอะไร กับวัตถุภายนอก พวกเขาใช้ชีวิตตามธรรมชาติ ไม่เคียดรื้อน ไม่กระวนกระวาย ไม่แยะแส ไม่ปล่อยให้อำนาจกิเลสอยู่เหนือจิตใจ แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธว่า ความสุขทางกายไม่ดี ความสุขดี แต่ไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดที่คนจะหมกมุ่นแสวงหาแต่เพียงอย่างเดียวตลอดเวลาในชีวิตของเขาสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตของคนนั้น ไม่ใช่ความสุขทางกาย

#### ๔.๑.๒ ประเภทของความสุข

ความสุข แบ่งออกเป็นประเภท ๒ คือ ๑) ฌานสุข คือภาวะที่จิตสงบแน่วแน่เนื่องมาจากการเพ่งอารมณ์ หรือ การเพ่งอารมณ์จนจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ๒) นิพพานสุข คือการไม่มีกิเลสตัณหาที่จะรื้อยรัดพัดกระเพื่อให้กระวนกระวายใจ อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาเถรวาท

ดังนั้น นิรามิตสุขนั้นก็จะมีความคล้ายกันกับอสุขนิยามแบบปัญญานิยมคือเป็นความสุขที่ไม่พึ่งพากับปัจจัยภายนอก คือ ปลีกจากกามคุณ จึงไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิดกิเลสตัณหา อุปาทาน ที่เป็นเหตุให้เกิดความชั่ว หรือ บาปอกุศล ความสุขอันเกิดจากความสงบจากกรรมชั่ว หรือเป็นความสุขที่เกิดจากความสงบ ปราศจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน ที่มีมนุษย์หลงยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นความสุขที่แท้จริง คือความสุขไม่อิงอาศัยกามคุณได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัสทางกายที่น่าเพลิดเพลิน น่ากำหนดยินดี พอใจ เพราะเป็นความสุขที่ยังมีโอกาสกลับเป็นทุกข์ได้อีกเป็นความสุขที่ต้องหา และเป็นแบบที่ขึ้นต่อปัจจัยภายนอก คือวัตถุและอารมณ์สำหรับสนองความต้องการต่างๆ ลักษณะอาการของจิตในสภาพที่เกี่ยวข้องกับความสุขประเภทนี้ คือ การแสหา คึ้นรน กระวนกระวายเป็นอาการนำหน้าอย่างหนึ่ง และความรู้สึกที่ยึดติด คับแคบ หวงเห่น ผูกพันเฉพาะตัวอย่างหนึ่ง อาการเหล่านี้มีความสำคัญมากในทางจริยธรรม เพราะเป็นอาการของความยึดอยาก หรือความเห็นแก่ตัว และในเมื่อไม่มีการควบคุมที่ดี ย่อมเป็นที่มาแห่งปัญหาต่าง ๆ การที่ต้องอาศัยอารมณ์อย่างอื่น ต้องขึ้นต่อปัจจัยภายนอกเช่นนี้ย่อมเป็นธรรมดาที่จะต้องทำให้ตัวบุคคลตกเป็นทาสของปัจจัยภายนอก ในรูปใดรูปหนึ่ง ไม่มากก็น้อย และความแปรปรวนของปัจจัยภายนอกนั้นย่อมทำให้เกิดความกระทบกระเทือนแก่บุคคลนั้นด้วย จะสังเกตเห็นว่าในปัจจุบันนี้

นักวิทยาศาสตร์พยายามคิดอยู่ตลอดเวลา พยายามคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อสนองความสุขทางรูปธรรมของมนุษย์ โดยที่ไม่ต้องไปรบกวน แต่ยิ่งประดิษฐ์ยิ่งคิดค้น กลับรู้สึกว่ายิ่งห่างไกลจากความสุขที่แท้จริงมากขึ้นทุกที อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์เองก็เคยตั้งคำถามทำนองที่ว่า

“ทำไมวิทยาศาสตร์ยุคนี้เหล่านี้ ซึ่งทำให้ชีวิตมีความสะดวกสบาย และทำงานง่ายขึ้น จึงไม่สามารถก่อให้เกิดความสุขที่แท้จริงแก่มนุษย์ได้?”

ทุกวันนี้ มนุษย์มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มนุษย์มีไมโครเวฟมีเครื่องปรับอากาศ มีตู้เย็น มีจอแอลซีดี มีเทคโนโลยีนาโน ทำไม ถ้าเทียบแล้ว มนุษย์กลับมีความสุขน้อยลง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะวิทยาศาสตร์ไม่ได้ศึกษาที่ตัวมนุษย์ วิทยาศาสตร์ไม่เคยศึกษาแม้แต่คำว่า “จิต”

ของมนุษย์ มีลักษณะอย่างไร ถ้าเปรียบสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ เหมือนลูกธนู แล้วจะยิงตรงเป้าได้อย่างไร ในเมื่อไม่รู้ด้วยซ้ำว่า เป้าอยู่ตรงไหน?

วันนี้วิทยาศาสตร์แก้ได้แต่ธรรมชาติภายนอก วิทยาศาสตร์ไม่สามารถแก้ไขปรับปรุงธรรมชาติภายในตัวมนุษย์ได้เลย ทำคนให้เป็นคนดีไม่ได้ แก้นิสัยคนไม่ได้ เวลาคนมีความทุกข์ทางใจก็แก้ไม่ได้ วิทยาศาสตร์ก็พยายามจะช่วย แต่ก็ได้เพียงสารเคมีมาสกดยานอนหลับ ยากล่อมประสาท เพื่อช่วยแก้ทุกข์ทางใจเพียงช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น

ความสุขภายนอก เปรียบมนุษย์ไม่ต่างอะไรกับสุกรที่ดื่มค้ำกับรสชาติของอาหาร โดยที่ไม่รู้จุดจบของตัวเองเร็วเท่านั้น เช่นเดียวกับมนุษย์ ยิ่งหลงไหลใน รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส มากขึ้นเท่าไร กิเลส ตัณหา จะเผาผลาญให้รุ่มร้อนและถึงจุดจบเร็วขึ้นเท่านั้น ความสุขที่แท้จริง มากกว่าที่จะไปหลงกับความสุขจอมปลอม ๆ ซึ่งถูกเร้าด้วย กิเลส ตัณหา และจิตอันเป็นสมมติ จะเป็นทุนให้มนุษย์สามารถเข้าถึง มรรคญาณในชาติภพถัดไป<sup>๒</sup>

ขณะสุขนิยมแบบปัญญานิยมถือว่าความสุขทางกายเป็นของต่ำ ความสุขที่สูงส่งคือความสุขทางปัญญา มนุษย์จะรู้จักความสุขชนิดนี้ได้ก็ต่อเมื่อวิญญานสัมผัสกับโลกแห่งความจริง ซึ่งอยู่เป็นอิสระจากโลกแห่งผัสสะ ความสุขทางร่างกายนั้นเป็นเพียงความสุขที่ผสมประสมผสานกับสุขเวทนาไม่จริงยั่งยืนสุดท้ายก็กลับมาเป็นทุกข์เช่นเคย เพราะฉะนั้นกลุ่มปัญญานิยมจะเน้นในการดำรงชีวิตด้วยคุณธรรม (ความรู้) ด้วยความรอบคอบ ไม่ใช่ว่าเพเลิดเพลินสนุกสนานกับความมีดมน (กิเลสตัณหา) โสคราติส พยายามเรียกร้องให้มนุษย์

<sup>๒</sup> สม สุจิรา, ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๓),



หันเข้าสู่ชีวิตที่เป็นความจริง เพราะเขามีความคิดว่าปัญญาคืออำนาจ ย่อมพามนุษย์เข้าสู่สัจจะ  
ได้ เพื่อปลุกให้มนุษย์ตื่นจากอวิชชาเพื่อศึกษาความหมายของชีวิต พวกเขาเชื่อว่าปัญญาเท่านั้น  
จึงจะสามารถที่จะแสวงหาสัจธรรมที่เป็นความจริงได้ และปัญญาที่ว่านี้มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น  
สัตว์อื่นไม่มี เมื่อมีปัญญาย่อมสร้างความสุขที่แท้จริงได้ ความสุขที่ว่านี้ไม่มีจำกัด ไม่เหมือน  
เพชรพลอยที่บางคนเท่านั้นที่ยึดครองเป็นสิทธิ์ของตัวเองได้ แต่ความสุขทางจิตไม่เป็น  
เช่นนั้น มีให้ทุกคนที่จะแสวงหามาได้ และมีได้เป็นการขัดขวางมิให้คนอื่นได้โอกาสด้วย  
ดังนั้นคนไม่ต้องแก่งแย่งกันทุกคนมีสิทธิ์เท่ากันที่จะเป็นคนอย่างสมบูรณ์ เพียงแต่เรานั้นตื่น  
จากอวิชชา แล้วยึดหลักคุณธรรมสูงสุด ได้แก่คุณธรรมที่ประกอบด้วยเหตุผลหรือปัญญาซึ่ง  
เขาเรียกว่า Ataractic เป็นคุณธรรมแห่งเหตุผลและปัญญาพบได้ในชีวิตที่มีเหตุผลปราศจาก  
อารมณ์ คุณธรรมชนิดนี้ยังมีมากก็ยิ่งทำให้บุคคลใกล้ชิดพระเจ้ามากยิ่งขึ้น คุณธรรมทางจริย  
ศาสตร์ ได้แก่การควบคุมอารมณ์ และความอยากด้วยเหตุผล คนสามารถควบคุมอารมณ์  
และความอยาก ได้ก็ด้วยการรู้จักควบคุมตนเอง และรู้จักตนเองโดยอาศัยเหตุผล เขากล่าวว่า  
คนจะดีได้ก็ด้วยการปลูฝังนิสัยที่ดี ท่านเห็นว่าความแท้จริงมีอยู่ในโลกนี้ ดังนั้นคนดีคือที่ใช้  
ปัญญาหาเหตุผลจนสามารถเข้าใจความเป็นจริง คนดีคือคนที่ปฏิบัติตนกลมกลืนกับความดีที่  
มีอยู่จริงอย่างตายตัวในโลกนี้

#### ๔.๑.๓ บ่อเกิดของนิรามิตสุข

ระดับฌานสุขนี้เรียกว่าเป็นความสุขทางใจ ได้แก่สภาวะที่จิตบรรลุมหาสมาธิถึง  
ระดับหนึ่ง ฌานสุขเป็นแดนต่อแดนระหว่างกามสุขกับนิพพานสุขอันเป็นความสุขสูงสุด  
ฌานสุขมิได้เกิดจากประสาทสัมผัสทั้งห้า เป็นสุขที่ไม่เจือปน จิตที่เจริญสมาธิได้ถึงฌานย่อม  
หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ชั่วคราว มีลักษณะจิตสงบ เยือกเย็น เบาสบาย กระจ่าง และมี  
พลังที่จะพร้อมบรรลุสัจธรรมขั้นสูงสุด ส่วนเป้าหมายสูงสุดของความสุขคือ “นิพพาน” เป็น  
สภาวะที่ปราศจากความดิ้นรน ความบีบคั้นกดดันจากรากเหง้าของความทุกข์ความเดือดร้อน  
3 ประการคือความโลภ ความโกรธ และความหลงอย่างสิ้นเชิง นิพพานไม่ถูกปรุงแต่งด้วย  
ปัจจัยใด ๆ จึงเป็นความดี ความสุขสูงสุด เมื่อบุคคลบรรลุสู่สภาวะนี้แล้วชีวิตจะเต็มไปด้วย  
ความสุขอย่างยิ่ง ความสงบของนิพพานตามทัศนะของพุทธศาสนามีลักษณะเป็นความดับ  
กิเลสทั้งหลายแล้วเกิดปัญญาสว่างไสว มองเห็นสิ่งทั้งหลายคือโลกและชีวิตตามความเป็นจริง

ที่มันเป็น ไม่ใช่อยากให้เห็นมันเป็นการรับรู้ลักษณะนี้ยังผลให้บุคลิกภาพเปลี่ยนไปด้วย สิ่งที่ปรากฏอยู่แต่ไม่เคยรู้เคยเห็นเพราะมันเปลี่ยนแปลงอยู่กับสิ่งอื่น ก็ได้รู้ได้เห็นเกิดเป็นความรู้ใหม่ ๆ จิตใจโปร่ง โล่ง เป็นอิสระ อยู่ในสภาพสะอาด สว่าง สงบ ประณีตลึกซึ้ง นิพพานนั้นไม่ขึ้นอยู่กับกาลเทศะดังคุณสมบัติของนิพพานที่ว่า “นิพพาน อันผู้บรรลุเห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับกาล เรียกให้มาคู่ได้ ควรน้อมเอาเข้ามาไว้ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน นิพพานตามพุทธทศณะมีลักษณะแสดงภาวะทางจิตอันปลอดปลอดจากกิเลสหรือความยึดมั่นถือมั่น จึงเป็นความดีสูงสุดสำหรับมวลมนุษย์

ขณะที่สุขนิยมแบบปัญญานิยมบ่อเกิดความสุข เป้าหมายสูงสุดของความสุขตามทฤษฎีกลุ่มปัญญานิยมคือ การบรรลุสู่โลกแห่งแบบหรือมโนคติ ซึ่งเป็นสภาวะที่มีอยู่จริง อยู่ได้ด้วยตนเอง แบบเป็นภาพรวมของสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ใน โลกนี้ อีกทั้งยังเป็นแก่นสารที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง คงทนถาวรเป็นนิรันดร อยู่เหนือกาลเทศะ และเป็นความดี ความสุขสูงสุด ดังนั้น ภาวะของมนุษย์ที่เข้าถึงโลกแห่งแบบจึงเป็นความดี ความสุขอันสมบูรณ์ เช่น เพลโตแบ่งโลกออกเป็น ๒ ชนิดคือ โลกแห่งประสาทสัมผัส และโลกแห่งแบบ โลกแห่งประสาทสัมผัสตกอยู่ในกระแสความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา จึงไม่มีความจริงแท้ในตัวเอง ปรากฏการณ์ทั้งหลายซึ่งอยู่ใน โลกแห่งประสาทสัมผัสก็พลอยแปรผันตามไปด้วย สีเขียว น้ำความดี ความงาม และวงกลม สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงภาพจำลองที่มาจากโลกแห่งแบบซึ่งเป็นของจริงแท้สิ่งใดก็ตามถ้าเป็นของเทียมเลียนแบบมาจากของจริงจะมีความบกพร่องไม่สมบูรณ์ ดังนั้น เพลโตจึงเสนอว่า โลกแห่งแบบเท่านั้นเป็นของจริง และเป็นศูนย์รวมของแบบทั้งหลาย รวมทั้งความดีสูงสุดอีกด้วย เพลโตแบ่งโลกออกเป็น ๒ ชนิดก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าการจะเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดได้นั้นจะต้องละจากโลกประสาทสัมผัส แล้วใช้ปัญญาหรือเหตุผลพิจารณาให้เห็นสัจธรรมที่อยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสาทสัมผัส วิธีการเช่นนี้จะทำให้เกิดปัญญาเข้าใจโลก ประการที่สองคือ โลกแบบซึ่งเป็นสัจธรรมอันหมายถึงความดี ความสุขที่สมบูรณ์

#### ๔.๑.๔ ลักษณะของนิรามิตสุข

พุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับความสุขที่ไม่พึงพาวัตถุภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณวัตถุ ซึ่งเป็นความสุขที่ไม่ถาวรสุขที่ยังเจือด้วยความทุกข์ แต่ความสุขที่วามนี้

คือเกิดจากสภาวะของการดับกิเลสทั้งปวงโดยไม่มีเหลือ ดับทุกข์และดับอวิชชา ด้วยปัญญา มองเห็นแจ้งเห็นชัดในไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นสภาวะธรรมที่ไม่เที่ยงแท้ถาวร เมื่อดับความทุกข์หรือหมดความทุกข์ก็บรรลุถึงจุดหมายอันสูงสุด คือ ความสุขที่เกิดขึ้นเนื่องจากสภาวะของความดับหมดกิเลสจากจิตใจ ไร้สภาวะที่มีอุปกิเลสพร้อมกับหลุดพ้นจากความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง เป็นอิสระโดยสมบูรณ์ของตัวมันเอง เกิดความสะอาดสว่าง สงบ แห่งจิตซึ่งได้กำจัด อวิชชา ตัณหา อุปาทาน หมดสิ้น ความสุขที่อุบัติขึ้นจึงเป็นความสุขบริบูรณ์ในชีวิตของมนุษย์ บุคคลใดที่เข้าถึงความสุขลักษณะนี้อันเป็นนิพพานสุข ถือว่าเป็นผู้สิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวงโดยที่เสวยสุขที่เรียกว่า นิพพานสุขอย่างเต็มที่ จึงกล่าวได้ว่าผู้ที่ประจักษ์นิพพานได้ทั้งความสุขของนิพพานนั่นเอง และสามารถเสวยสุขอย่างก่อน ๆ คือ กามสุข และฉานสุข ผ่านมาได้ทั้งหมด และได้ลิ้มรสแห่งเสวยนั้นอย่างเต็มเปี่ยมที่สุดด้วย ส่วนผู้ไม่ได้เข้าถึงฉานสมบัติ แต่ได้บรรลุนิพพาน ผู้นั้นก็ขาดสิทธิจะเสวยสุขในนิพพานเหล่านั้นไปส่วนหนึ่ง เมื่อเลิกติดฉานสุข ก็มีสิทธิได้นิพพานสุข เมื่อได้นิพพานสุข ก็กลับได้สุขหมดทุกอย่าง ดังนั้น ลักษณะความสุขสูงสุดนิพพานสุขนี้ จึงอาจเรียกว่าเป็น นิรามิตสุข หรือ สุขเหนือกว่าอามิสสุข เพราะความสุขโสภณัสสที่ที่เกิดขึ้นแก่พระชินาสพ ผู้ที่มีจิตหลุดพ้นแล้วจาก ราคะ โทสะ และโมหะ ซึ่งเป็นบรมสุขอย่างแท้จริง<sup>๓</sup>

ส่วนอนุชนนิยมแบบปัญญานิยมโลกที่เรารู้จักด้วยปราสาทสัมผัสทั้ง ๕ มิใช่ความเป็นจริงทั้งหมด แต่ยังมีโลกนามธรรมซึ่งเป็นโลกอันสมบูรณ์แบบอยู่ด้วย โลกนามธรรมนี้ แม้จะจับต้องไม่ได้แต่มันก็มีอยู่เป็นอิสระจากโลกของวัตถุ มันมีความจริงอันนิรันดรโดยตัวของมันเอง มนุษย์มีวิญญาณซึ่งเป็นอิสระจากร่างกาย และวิญญาณนี้เองที่จะรู้จักโลกนามธรรมนี้ได้ แต่ถ้าวิญญาณของมนุษย์มาไว้เมาอยู่กับความสุขสบายของร่างกาย ก็เป็นการยากที่มันจะได้เข้าไปใกล้โลกแห่งนามธรรมอันนี้ แต่ถ้ามนุษย์ยึดมั่นอยู่กับปัญญามากกว่าความสุขทางร่างกาย ปัญญามีอำนาจที่จะพาเราเข้าถึงโลกแห่งความจริงอันนี้ได้ ปัญญาจะนำไปสู่สิ่งประเสริฐซึ่งวิเศษสุด ไม่ว่าจะเป็นหลักของเทวา หรือ ธรรมชาติ ถ้าหากเป็นสิ่งที่เราทำอย่างเป็นกิจกรรมหรือปฏิบัติให้สอดคล้องกับคุณธรรมความดีอย่างเหมาะสมแล้วก็จะก่อรูปด้วยความสุขแท้จริง ความสุขสมบูรณ์ต้องใช้ปัญญา ซึ่งกลุ่มปัญญานิยมยืนยันว่าจะทำให้ชีวิตสมบูรณ์มากขึ้นโดยไม่มีสิ่งอื่นใดจักสมบูรณ์ได้เท่ากับความสุข และ ชีวิตมีความสุข

<sup>๓</sup> พระราชาวรมณี (ประยูรท์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพฯ: บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๘), หน้า ๕๕๑.

เช่นนี้ จึงเป็นชีวิตที่เหนือกว่าคนทั้งหลาย... กล่าวคือเป็นการใช้เหตุผลหรือปัญญาจากการใคร่ครวญไตร่ตรอง ซึ่งเป็นคุณค่าแท้จริงของมนุษย์ที่สำคัญอย่างมาก ฉะนั้นชีวิตที่สอดคล้องกับเหตุผลจะต้องเป็นชีวิตที่ประเสริฐที่สุด มีความอภิมรณที่สุดสำหรับมนุษย์ทุกคน ชีวิตของบุคคลเช่นนี้จึงมีความสุขทางจิตใจมากกว่าความสุขทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ อันเป็นสุขทางกาย เป็นความสุขสบายเสมอเหมือนกับพวกสัตว์ทั่วไป แต่มนุษย์นั้นมีสมรรถนะอยู่ในตัวมนุษย์ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้มนุษย์เข้าถึงความสุข ทางจิตวิญญาณได้ อย่างน้อยสมรรถนะของเหตุผล หรือตัวปัญญา ความสุขจะเกิดได้ก็ต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับกิจทางจิตหรือกิจทางปัญญานั้นเอง

#### ๔.๑.๕ เกณฑ์ตัดสินความสุข

เกณฑ์ตัดสินความสุขตามหลักของพุทธปรัชญาเถรวาทก็จะเน้นกับความรู้สึกรู้สึกเกิดจากภายในจิตใจ เนื่องจากความสุขระดับนี้เป็นความสุขที่สูงที่สุด เพราะฉะนั้นต้องอาศัยการตัดสินด้วยความดีที่เกิดจากภายในจิตใจ คือเริ่มจากความสุขที่เกิดจากการเจริญสมาธิ เพื่อให้เข้าถึงฌาน และการบรรลุธรรมที่อันสูงสุด อันได้แก่ นิพพานสุข คือการละกิเลส ตัณหา อุปาทานได้หมดสิ้น เป็นความสุขที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ต้องอาศัยอามิสใดๆ ทั้งสิ้น

ส่วนความสุขที่ว่านี้แบ่งตามประเภทบุคคลมีอยู่ ๔ จำพวก เป็นผู้ละกิเลสได้ตามลำดับเหล่านั้น รวมเรียกว่า สัจโยชน์ ๑๐ ประการ คือ

๑. การบรรลุธรรมระดับที่ ๑ เรียกว่า พระโสดาบัน ละสัจโยชน์ได้ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ผู้ที่ละสัจโยชน์ ๓ ประเภทนี้ได้ ย่อมเป็นคนไม่เห็นแก่ตัวจัด ไม่ลังเลใจ ไม่โง่งมเขลา มงาย จึงเป็นความสุขของอริยบุคคลอันดับแรกที่พ้นจากความเป็นปุถุชน เข้าสู่กระแสแห่งนิพพานอย่างแน่นอน

๒. การบรรลุธรรมระดับที่ ๒ เรียกว่า พระสกทาคามี ละสัจโยชน์ได้ ๓ อย่าง เหมือนพระโสดาบัน และมีความสุขมากขึ้น คือ การทำให้กิเลสราคาโทสะ และโมหะเบาบางลง

๓. การบรรลุธรรมระดับที่ ๓ เรียกว่า พระอนาคามี ละสัจโยชน์เพิ่มขึ้นอีก ๒ ประการ คือ ละกามราคะ ปฏิมะ เป็นความสุขนานยิ่งขึ้นกว่าระดับที่ ๒ ของพระอริยบุคคลที่บรรลุอนาคามีผล แล้วไม่เวียนกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก สัจโยชน์ทั้ง ๕ เป็นสัจโยชน์เบื้องต้นที่เรียกว่า โอรัมภาคิยสัจโยชน์

๔. การบรรลุลหรรณระดับที่ ๔ เรียกว่า พระอรหัตต์ เป็นความสุขที่สูงสุดของพระอริยบุคคล ผู้เข้าถึงภาวะนิพพานสุข เป็นผู้ละสังโยชน์ทั้งหมด ๑๐ ประการ คือ ละสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง ๕ ได้ และละสังโยชน์ และละสังโยชน์เบื้องสูงอีก ๕ ได้ด้วย ได้แก่ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ทั้ง ๕ นี้ เป็นสังโยชน์เบื้องสูง เรียกว่า อุทธัมภากิยสังโยชน์ พระอรหัตต์ท่านละสังโยชน์ทั้ง ๑๐ ประการนี้ได้เป็นอย่างดี ไม่กำเริบ ไม่หวนกลับมาเกิดอีก พระอรหัตต์จึงได้ลี้มรสมตธรรมแห่งนิพพานสุข เป็นอริยบุคคลผู้ประเสริฐ ตั้งอยู่ในเจตคติสูงสุดของพุทธปรัชญาเถรวาท

ส่วนอสุขนิยมแบบปัญญานิยมเกณฑ์ตัดสินความสุข คือ การเข้าถึงหรือบรรลุจุดสูงสุด หรือความสุขแท้ที่จริง ความสุขสูงสุด โดยให้ความสำคัญกับความสุขทางร่างกายน้อย เพราะพวกเขายังเชื่อว่า ยังมีความสุขประเสริฐกว่านี้อีก ได้แก่ ความสุขที่ประกอบด้วยคุณธรรมทางปัญญา ซึ่งเป็นแก่นแท้ของมนุษย์ได้แก่ “ปัญญา” และปัญญานี้จะเป็นสิ่งนำมนุษย์ไปสู่ความรู้และความเป็นจริงที่สากล มนุษย์ที่กระทำความดีนั้นต้องใช้ปัญญาเป็นสิ่งประกอบ เพราะปัญญาเป็นเหตุผลหลักในการทำความดี และความดีที่ว่าเป็นนี้ต้องเป็นความดีที่ต้องฝึกฝนอยู่เป็นประจำจนเป็นนิสัย คือต้องทำบ่อย ๆ มิใช่ทำครั้งเดียวหวังจะได้ผลยิ่งใหญ่เหมือนฝนตกครั้งเดียวไม่อาจทำให้ต้นไม้ผลิดอกออกผลได้ และมีโช่ทำด้วยความเชื่อต่อ ๆ กันมาว่าดี แต่ต้องทำด้วยหลักปัญญาหาเหตุผล เพราะปัญญานี้<sup>๔</sup> เป็นอินทรีย์ทางศีลธรรม อินทรีย์พิเศษที่มนุษย์มีก่อรูปด้วยเหตุผลที่เกิดจากสติปัญญา โดยเฉพาะการจะกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้ถูกต้อง ควรหรือไม่ควร จะต้องมีสภาพพอที่จะเป็นเกณฑ์ตัดสินเสมออย่างไรก็ตาม มนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกกระทำอันเกิดจากตัวของมนุษย์ เช่น อาริสโตเติลให้ความสำคัญกับความสุขของมนุษย์ที่มีค่ากว่าสัตว์ชนิดอื่นใด ในฐานะที่มนุษย์มีความสุขวิญญูณ ในส่วนที่เป็นเหตุผล มนุษย์ยังมีปัญญาความรู้มากขึ้นก็ย่อมมีค่าของความเป็นมนุษย์สูงขึ้น เพราะปัญญาความรู้เป็นสาระของมนุษย์ ถ้าขาดปัญญาความรู้ก็ไร้ค่าของความเป็นคน คนที่ไม่สนใจปัญญาความรู้แม้จะมีความสุขสบายเพียงใดก็เป็นเพียงสัตว์ที่สมบูรณ์ยังไม่ใช่มนุษย์ที่สมบูรณ์ แต่ความสุขที่เกิดขึ้นทางปัญญา มนุษย์มักจะสัมผัสได้ยาก และไม่เข้าใจได้อย่างถ่องแท้ ส่วนใหญ่แล้วเข้าใจแต่ความสุขคือสิ่งธรรมดาที่เห็นได้ง่าย ๆ เช่น ความสนุก ความร่ำรวย เกียรติยศ เป็นต้น คนกลุ่มนี้เห็นสิ่งที่ตนทำแล้วพอใจในขณะที่นั้นว่า

<sup>๔</sup> สุวัฒน์ จันทระจางง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญา และ ศาสนา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓๓.

เป็นความสุข เพราะยังมีกิเลสปิดบังปัญญาอยู่ ไม่เห็นชัดเจนในสัจธรรมที่เป็นความจริง เห็นแต่ความสุขจอมปลอมที่มีความไม่แน่นอน มนุษย์ที่เข้าสู่โลกแห่งแบบได้ โดยใช้ปัญญาเป็นทางผ่าน

เพราะเป็นเอกลักษณ์ ที่สัตว์สิ่งอื่น ๆ ไม่มีมาตรการวัดความเป็นมนุษย์ ความดี ความสูง ความต่ำ ของมนุษย์ คือ ปัญญา (Rationality is the measure of things) คนที่ถือว่าเป็นคนดี คือคนที่เจริญปัญญาเพื่อเข้าถึงโลกแห่งแบบ คุณธรรมคือ ความรู้ (Virtue is knowledge) ก็จะทำให้จิตที่สงบนิ่ง ไม่มีความดิ้นรน เคียดร้อน จิตก็จะอยู่กับโลกแห่งความจริง ด้วยวิญญูณอันบริสุทธิ์ โลกแบบหรือมโนคติก็คือ เป้าหมายสูงสุดที่มนุษย์ทั้งหลายจะต้องก้าวไปให้ถึงเพื่อการเป็นมนุษย์ผู้สมบูรณ์ที่สุด และดีที่สุด ฉะนั้นสิ่งที่มนุษย์ควรกระทำอันดับแรก คือ ความดีที่เป็นเหตุผล เพื่อจะนำพาให้มนุษย์ไปสู่คุณธรรมทางปัญญา พิจารณาให้เห็น สัจธรรมได้อย่างแม่นยำ เมื่อการกระทำที่แสดงออกของมนุษย์จึงมีเกณฑ์ตัดสินทางความสุขต่าง ๆ มากมาย เกณฑ์ตัดสินทางความสุขจึงอาจเกิดจากปัญญา คอยพิจารณาไตรตรองอย่างรอบคอบ เลือกปฏิบัติพร้อมกับการพิจารณาไตรตรอง มีสติระงับยับยั้งซึ่งใจอยู่เสมอ ว่าสิ่งไหนดีมีประโยชน์ต่อเป้าหมายชีวิต เมื่อดำเนินชีวิตตามแล้ว ทำให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง แล้วเลือกกระทำอย่างเจตนาตั้งใจ ผลที่ได้รับก็บรรลุตามความต้องการ การเลือกตัดสินใจ มนุษย์พิจารณาด้วยสติปัญญา ตลอดจนปฏิบัติตามคุณธรรมนั้นแล้วเกิด ความรับผิดชอบในสิ่งที่ปฏิบัติ คุณธรรมทางปัญญาแห่งความเป็นมนุษย์ในแง่นี้ แสดงถึงว่า มนุษย์มีเสรีภาพ หรือเจตจำนงเสรีในการเลือกและรับผิดชอบต่อการกระทำของมนุษย์เอง

#### ๔.๑.๖ คุณค่าของความสุข

คุณค่าของความสุขตามพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า มนุษย์มีจุดหมายปลายทางสูงสุด อยากมีความสุขพ้นจากความทุกข์บรรลุถึง นิพพานสุข อันเป็นความสุขอย่างยอดเยี่ยมของชีวิต ตลอดทั้งมีความปรารถนาต้องการอิสระ เสรีภาพ แม้จะตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาตก็ตามแต่ภาวะทางจิตใจของมนุษย์ก็เป็นอิสระ มีเจตจำนงเสรีสามารถเลือกทิศทางที่จะเดิน ไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิตได้เอง ดังนั้นคุณค่าของความสุข คือ วิมุตติ อันเป็นการหลุดพ้นจากทุกข์ บรรลุถึง นิพพานสุข เป็นคุณค่าสูงสุดของชีวิตมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทอันเป็นเป้าหมายสุดท้ายของชีวิตด้วย เป็นความสุขที่แท้จริงที่มนุษย์ทุกคนต้องการมาก เพราะความ

หลุดพ้นจากสภาพของชีวิตที่เป็นทุกข์ เปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดทุกข์เกิดโทษตลอดเวลา เข้าถึงภาวะจิตรู้แจ้งด้วยปัญญา

สำหรับคุณค่าของความสุขของมนุษย์ในเบื้องต้น ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นทุกข์เป็นคำสอนเพื่อให้มนุษย์เป็นคนดี มีความสุข คือ เว้นจากความชั่วทั้งปวง ทางกาย วาจา และ ใจ ให้ทำความดี ขยันหมั่นเพียรทำดี ทางกาย วาจา และ ใจ และการกระทำจิตของตนให้สะอาด สว่าง ว่าง สงบสุข ผ่องใส และไม่ถ้อยมันให้ตั้งให้หย่อนเกินไป คือ ปฏิบัติตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในมรรคมีองค์ ๘ นั้นๆ ในทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่าเป็นคุณค่าของความสุขส่วนหนึ่ง เมื่อประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักศีลธรรมขั้นพื้นฐานแล้วก็มีความสุขได้ จนบรรลุถึงจุดหมายปลายทางของคุณค่าอันสูงสุด ที่สามารถนำไปสู่ความสะอาด สว่าง ประณีต สงบ ซึ่งเป็นหนทางปฏิบัติตั้งเกินไปไม่หย่อนเกินไป ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ ทำให้พบกับคุณค่าของความสุขอย่างแท้จริง คือ นิพพานสุขนั่นเอง

ส่วนคุณค่าของความสุขตามสุขนิยมแบบปัญญานิยมมีทรรศนะคล้ายคลึงกันกับพุทธปรัชญาเถรวาท คือ คุณค่าของความสุข จะเน้นความสุขที่เป็นสัจธรรมทางปัญญา มากกว่าความสุขทางประสาทสัมผัส กลุ่มสุขนิยมเชื่อว่าคุณค่าที่แท้จริงนั้น ไม่ใช่ความสุขทางร่างกาย เพราะหาไม่มีความแน่นอน ทำให้เกิดความแปรผันได้ทุกเมื่อ ยังมีความสุขอีกประเภทหนึ่งที่ประกอบด้วยปัญญาแสวงหาสัจธรรม ซึ่งเป็นคุณค่าอันสูงสุดไม่มีการเปลี่ยนแปลง เมื่อผู้ปฏิบัติเข้าถึงแห่งเหตุผลและปัญญาพบได้ในชีวิตที่มีเหตุผลปราศจากอารมณ์ คุณธรรมชนิดนี้ยังมีมากทำให้บุคคลใกล้ชิดพระเจ้ามากยิ่งขึ้น คุณธรรมที่ทำให้การควบคุมตนเอง และรู้จักตนโดยอาศัยเหตุผล ดังนั้นคุณค่าของคนดีคือคนที่ใช้ปัญญาหาเหตุผลจนสามารถเข้าใจความเป็นจริง คุณค่าของคนดีที่ปฏิบัติตนกลมกลืนกับความดีที่มีอยู่จริงอย่างตายตัวโลกแห่งสัจธรรม คุณค่าที่ว่านี้มนุษย์ต้องพยายามละคุณธรรมจากอวิชาเสียดก่อน เพื่อศึกษาค้นคว้าหาความหมายแห่งชีวิตที่แท้จริง และสืบสาวหาสิ่งอันเป็นคุณค่าของสัจธรรมและคุณธรรม เพื่อที่จะได้ยึดถือเป็นหลักในการดำรงชีวิตต่อไป เพราะปัญญา คือ อานาจพามนุษย์เข้าสู่สัจจะ

## ๔.๒ เปรียบเทียบประเด็นที่ต่างกันระหว่างแนวคิดเรื่องนิรามิตสุขกับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาอสุขนิยมแบบปัญญานิยม

### ๔.๒.๑ ความหมายทั่วไป

ความหมายทั่วไปของนิรามิตสุขกับอสุขนิยมแบบปัญญานิยม มีความต่างกันไม่มากเพราะเป้าหมายสูงสุดก็คือความสุขทางใจ แต่ที่ต่างกันก็คือพุทธปรัชญามีขั้นตอนในการปฏิบัติตามลำดับ เช่น สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ควรจะเริ่มต้นการปฏิบัติด้วยวิธีไหน ในการกำจัดความทุกข์ให้หมดไป เป็นต้น เริ่มต้น ใช้อปัญญา ซึ่งเป็นเครื่องมือกำจัดอวิชชา ตัณหา อุปาทาน อันเป็นที่มาของทุกข์ และหลักธรรมในพุทธปรัชญานั้นเป็นความจริงที่ค้นพบตามธรรมชาติ แต่กลุ่มอสุขนิยมแบบปัญญานิยมนั้นเกิดจากการใช้เหตุผลเพื่อแสวงหาความจริงหรือข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียวโดยไม่ พยายามที่จะปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงความจริงที่ได้แสวงหาพบแล้ว สำหรับพุทธปรัชญาแล้วได้กล่าวไว้อย่างชัดเจน คือมีตั้งแต่ขั้นต่ำสุดไปจนถึงขั้นสูงสุด คือ บรมสุขหรือสุขอย่างยิ่งนั้น เป็นสภาวะความสุขแห่งนิพพานที่มีอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยเป็นสุข ที่เป็นแบบอุดรภาวะ หรืออาจเรียกว่า นิพพานสุขเป็นอสังขตธรรม ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง นี่คือนิพพานที่ขุดเชื่อม สงบ เย็น สบาย สว่าง ด้วยปราศจากราคะ โทสะ โมหะ ไม่ดิ้นรนกระวนกระวาย เสรี เป็นอิสระ โปร่งเบาไม่คับแคบ สว่างไสว ประกอบด้วยปัญญา เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สมบูรณ์ ไม่มีความรู้สึกขาดแคลน ไม่รู้สึกบกพร่อง ไม่ว่าเหว้มีความเข้มข้นเบิกบานอิมเอบอยู่ภายในใจ และเป็นสุขที่ไม่ได้ไปอยู่กับพระเจ้า คือเป็นสุขจากตัวมันเอง

ส่วนความหมายกลุ่มของอสุขนิยมแบบปัญญานิยม ถือว่า ปัญญา คือความสุขมิใช่สิ่งดีที่สุดของชีวิต มีสิ่งอื่นที่มีค่ากว่าความสุข คือ ความสงบจิตใจและปัญญาความรู้เป็นสิ่งที่ดีและมีคุณค่าในตัวเอง แต่ไม่มีข้อปฏิบัติได้อย่างชัดเจนว่าควรจะเริ่มต้นจากตรงไหนก่อน เพื่อจะได้ไม่ให้เกิดความสับสน มีแต่สอนให้ประชาชนตื่นจากอวิชชาใช้อปัญญาแสวงหาเหตุผล เพื่อสังขธรรม แต่ไม่มีหลักคำสอนที่เป็นแบบแผน คือการจะพ้นความทุกข์นั้นจะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไรบ้าง



### ๔.๒.๒ ประเภทของความสุข

ประเภทของนิรามิสสุข มี ประเภท ๒ คือ ๑. ฌานสุข คือภาวะที่จิตสงบแน่วแน่เนื่องมาจากการเพ่งอารมณ์ หรือ การเพ่งอารมณ์จนจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ๒. นิพพานสุข คือการไม่มีกิเลสตัณหาที่จะร้อยรัดพัคกระพือให้ระวนกระวายใจ อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธปรัชญาเถรวาท

ความสุขทางพระพุทธปรัชญาเถรวาทกับอสุขนิยมแบบปัญญานิยม มีความแตกต่างกันจากพุทธปรัชญาเห็นได้ชัดเนื่องจากว่าพุทธปรัชญาเถรวาทอาศัยการแสวงหาความรู้จากสิ่งภายในเพื่ออธิบายความจริงภายนอก อย่างเช่นความสุขระดับที่สองของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นสุขที่ไม่ได้ไปอยู่กับพระเจ้าคือนิพพานสุขเป็นสุขที่ไม่ต้องอาศัยอยู่กับใครทั้งสิ้น

ส่วนอสุขนิยมแบบปัญญานิยม ถือว่าความที่ดีที่สุดนั้นไม่ใช่ความสุขทางกาย แต่เป็นความสุขทางจิต แต่ที่แตกต่างกับพุทธปรัชญาคือแสวงหาความรู้จากสิ่งภายนอกเพื่ออธิบายความจริงภายใน ไม่ได้ผ่านการตรัสรู้อย่างแท้จริง เป็นเพียงการศึกษาหลักความจริงเท่านั้น

### ๔.๒.๓ บ่อเกิดของความสุข

บ่อเกิดของนิรามิสสุข มีความแตกต่างกับอสุขนิยมแบบปัญญานิยมอย่างนี้คือพุทธปรัชญาเริ่มจากการปฏิบัติได้ คือ มีระดับต่ำ ระดับกลาง และระดับสูงสุด แบ่งออกเป็นระดับมี กามสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยกาม ฌานสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยฌาน (จิตใจ) และนิพพานสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยนิพพาน

ส่วนอสุขนิยมแบบปัญญานิยม คือ การมุ่งแสวงหาความจริงสูงสุดและพยายามนำเสนอวิถีบรรลู่สู่ความจริงอาศัย เหตุผล ด้วยการใช้ปัญญาเป็นหลักในการทำดี เพื่อฝึกฝนตนเองให้เกิดความชำนาญชำนาญ เมื่อได้กระทำบ่อย ๆ ก็เกิดความเคยชิน ที่ได้กระทำนั้นเองความดีก็จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะความดีที่เกิดจากจิตใจที่บริสุทธิ์ ไม่ให้ยึดติดจากความสุขที่เกิดจากร่างกาย

#### ๔.๒.๔ ลักษณะความสุข

ลักษณะของนิรามิสสุข คือ เป็นสุขที่ไม่เจือปน กับวัตถุภายนอก เช่น ฌานสุข คือ จิตที่เจริญสมาธิได้ถึงฌานย่อมหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ชั่วคราว และ นิพพานสุข ได้แก่ สภาวะที่ปราศจากความคืนรน ด้วยการกำจัดกิเลสตัณหาออกไป เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ได้สิ้นเชิง ทำให้จิตใจชื่นบาน สว่าง สงบ เย็น ประณีต และ อิศระ ซึ่งเป็นสภาวะทางจิตใจของคนที่ได้ปฏิบัติเข้าถึงความสุขระดับฌานสุข และ นิพพานสุขนั่นเอง แตกต่างจากอสุขนิยมแบบปัญญานิยมที่เน้นความสุขทางจิตใจเหมือนกันแต่เป็นเพียงทฤษฎีความรู้ อย่างเดียวเพื่อพิสูจน์ให้ได้ข้อเท็จจริงที่ตัวสงสัยเท่านั้นแต่ไม่ได้ลงมือปฏิบัติให้ได้ความจริง ในสภาวะจิตใจ

ส่วนอสุขนิยมแบบปัญญานิยม ให้ความสำคัญกับความสุขทางร่างกายน้อย เหมือนกับพุทธปรัชญาคืออสุขนิยมแบบปัญญานิยมถือว่ากระบวนการหาความจริงของมนุษย์ มีลักษณะพิเศษที่ต่างจากสัตว์ทั่วไป เนื่องจากมนุษย์มีสติปัญญา ดังนั้น การรู้ความจริงของมนุษย์จึงมีลักษณะเป็นการรู้ตัว (รู้ว่าตนรู้) เพราะฉะนั้นการมีปัญญาสร้างที่ดีเท่านั้นที่ แสวงหาความสุขได้อย่างแท้จริง

#### ๔.๒.๕ เกณฑ์ตัดสินความสุข

เกณฑ์ตัดสินความสุขของพุทธปรัชญาเถรวาท ตัดสินด้วยการขัดเกลากิเลสเป็นหลัก เบื้องต้นผู้ปฏิบัติเข้าถึงความสุขต้องละสังโยชน์ ๑๐ ประการ ให้ได้เสียก่อน การละสังโยชน์นั้นมีหลายประเภทมีตั้งแต่ สักกายทิฏฐิ ฯลฯ จนถึงอวิชชา เมื่อบุคคลละได้น้อยจะได้รับความสุขน้อย ได้มากก็จะได้รับความสุขมาก ความสุขดังกล่าวมีตั้งแต่ ผู้รู้ธรรมบรรลุเป็นระดับพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และ พระอรหันต์ ซึ่งความสุขที่พุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญที่สุดก็คือ ผู้ที่ละสังโยชน์เบื้องสูงได้ เรียกว่า อุทัมภากิยสังโยชน์ เป็นพระอรหันต์ เข้าถึงนิพพานสุข เป็นความสุขที่ไม่ผันแปร มั่นคงถาวร มีความสงบ เย็น สว่าง ปราณีตกว่าความสุขใดๆ ทั้งสิ้น

ส่วนอสุขนิยมแบบปัญญานิยม มีทรรศนะที่แตกต่างจากพุทธปรัชญา คือคู่ที่ เหตุผลเป็นหลัก การเข้าถึงความสุขอันสูงสุดได้นั้นต้องประกอบด้วยกิจการที่สอดคล้องกับ

คุณธรรมทางปัญญา เพราะปัญญาคือเหตุผล ที่สามารถพาผู้ปฏิบัติเข้าถึงโลกแห่งสัจจะได้อย่างเช่นกลุ่มอสุขนิยัมพยายามเรียกร้องให้มนุษย์หันเข้าสู่ความจริง เพราะเชื่ออย่างแน่นแฟ้นว่า ปัญญา คืออำนาจยอมพามนุษย์เข้าสู่สัจจะได้ เพื่อปลุกให้มนุษย์ตื่นจากอวิชชา เพื่อศึกษาค้นคว้าหาความหมายแห่งชีวิต

#### ๔.๒.๖ คุณค่าของความสุข

พุทธปรัชญาเถรวาทมองคุณค่าที่สำคัญที่สุดคือ เบื้องต้นเว้นจากความชั่วทั้งปวง ทางกาย วาจา และ ใจ ให้ทำความดี ขยันหมั่นเพียรทำดี ทางกาย วาจา และ ใจ กระทำจิตของตนให้สะอาด สว่าง ว่าง สงบสุข ผ่องใส บริสุทธิ์ปราศจากธาตุกิเลส ตลอดจนการไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ หรือกิเลส ตัณหา อุปาทาน "ไม่ตั้งเกินไป ไม่หย่อนเกินไปปฏิบัติตามหนทางสายกลาง คือมรรคมืองค์ ๘ เมื่อบุคคลประพฤติปฏิบัติได้อย่างนี้แล้ว คุณค่าสูงสุดก็จะบังเกิดมี ทำให้ได้รับผลตามมาก็คือ ความสุขอันสูงสุด เรียกว่า นิพพานสุข เป็นคุณค่าอันยอดเยี่ยมกว่าสิ่งใดๆ ทั้งหมด เพราะไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่อยู่ในสภาพเดิม ที่ว่างเปล่า สะอาดบริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ต้องขึ้นอยู่กัใคร เป็นคุณค่าที่อยู่เหนือกฎธรรมชาติ

ส่วนอสุขนิยัมแบบปัญญานิยัม มิได้อธิบายถึงคุณค่าของความสุขสูงสุดในลักษณะของจิตวิญญาณบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน เน้นเพียงความสุขที่สมบูรณ์ยิ่ง และ ดีที่สุด ต้องเกิดจากคุณธรรมทางปัญญาที่มีเหตุผลเสมอ และ ความสุขนี้เป็นความสุขทางจิตใจ มิใช่ความสุขทางร่างกายแต่อย่างใด ความสุขทางจิตเกิดจากการที่วิญญาณที่มีเหตุผล ประกอบด้วย ปัญญา ไคร่ครวญไตร่ตรองการกระทำหรือกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติทางกายอย่างต่อเนื่องให้สอดคล้องสัมพันธ์ กับ คุณธรรมทางศีลธรรม และคุณธรรมทางปัญญา ก่อให้เกิดคุณค่าความสุขใจมาสู่ตนเอง

## บทที่ ๕

### สรุปและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลและนำเสนอข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้าประเด็นที่เหมือนกันและต่างกันของงานวิจัยดังต่อไปนี้

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาอสังขนิมแบบปัญญานิยม
๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องสุขตามแนวปรัชญาอสังขนิมแบบปัญญานิยม

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งพบว่านิรามิสสุข หมายถึง ความสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยสิ่งใดเป็นความสุขที่สามารถสร้างขึ้นเองได้ เป็นอิสระและไม่ขึ้นตรงต่อสิ่งอื่น เป็นความสุขสะอาด เพราะไม่มีความรู้สึกที่เป็นกิเลสเข้าไปปะปน สว่างเพราะประกอบด้วยปัญญามองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น เห็นกว้างขวางไม่มีขีดจำกัด มีความเข้าใจที่จะรับรู้พิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะวิสัย สงบเพราะไม่มีความกระวนกระวาย ปลอดจากสิ่งกังวลใจ ไม่ว่าจะวันไหนไหน ฝนคลาย ราบเรียบ เสรี เพราะเป็นอิสระ คือ สุขไม่ต้องอาศัยเหยื่อล่อ ปลอดโปร่งเพราะหรือได้รู้แจ้งตามความเป็นจริง หมายถึงความสุขที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุมาเป็นตัวช่วยเสริม แต่เป็นความสุขที่เกิดจากการทำใจให้สงบตามพุทธวิธี หรือปล่อยวางจากการอยากในสิ่งต่าง ๆ เพราะความอยากได้สิ่งต่าง ๆ แล้วแม้ได้สิ่งนั้นมาดูเหมือนจะมีความสุข ถ้ามองให้รอบคอบแล้วการอยากได้ก็เป็นทุกข์และเมื่อได้มาแล้วก็ต้องอาศัยสิ่งนั้นเพื่อสร้างสุขคอยห่วงแหนไม่ให้หายไป ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นความทุกข์ทั้งสิ้น ดังนั้นจึงต้องปล่อยวาง และทำใจให้ว่างจากการอยากได้ทั้งปวง เพื่อเข้าถึงสุขชนิดที่ประณีตกว่า ประเสริฐกว่า เป็นความสุขที่มีได้เกิดจากกาม แต่เป็นความสุขที่เกิดจากความสงบจากกาม ก็จริงอยู่ว่า ความสุข

ที่เกิดจากความสงบในโลภียะฉาน (ฉานของผู้ยังไม่บรรลุวิริยะธรรม) ไม่อาจเทียบได้กับความสุขที่เกิดจากการบรรลุความเป็นวิริยะ หรือความบรรลุพระนิพพาน แต่อย่างไรก็ดี พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่า ความสุขจากฉานชั้นต่าง ๆ นั้น เป็นสุขที่ประเสริฐยิ่งกว่าความสุขในกามของปุถุชนซึ่งไม่บรรลุความสุขในฉาน ส่วนความสุขระดับนิพพานสุข ดับ คือดับความชั่ว ได้แก่ โลภะ ความโลภ โทสะ ความโกรธ โมหะ ความหลง เป็นอารมณ์จิตที่บริสุทธิ์ ไม่มีความชั่วเจือปน เขตของพระนิพพานไม่มีความตาย ไม่มีการป่วย ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นสภาวะที่ดับกิเลสหรือกองทุกข์ หรือกล่าวเน้นลงไปได้ว่า สภาวะที่ปราศจากอุปาทาน ทุกข์คือความทุกข์ชนิดที่ประกอบด้วยอุปาทานอันทำให้เราร้อนเผาผลาญด้วยเวทูปาทานชั้น (เวทนาที่ประกอบด้วยอุปาทาน จึงไม่ใช่ทุกข์เวทนาโดยธรรมหรือธรรมชาติ แต่เป็นทุกข์เวทนาหรือความรู้สึกเป็นทุกข์อย่างเราร้อนเผาผลาญด้วยอุปาทาน) อันเกิดขึ้นเนื่องแต่อาสวะกิเลส ตัณหา อุปาทานนั่นเอง เมื่อดับกิเลสจึงเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความสุข สงบ สว่าง อันบริสุทธิ์ยิ่ง ส่วนผลอื่น ๆ เป็นเพียงผลข้างเคียงอันอาจบังเกิดขึ้นเท่านั้นเอง และนิพพานสุขมี ๒ ประเภท ๑. สอุปาทิเสสนิพพาน นิพพานที่ยังมีอุปาทิเหลือ อุปาทิ ที่หมายความว่า เบญจขันธ์หรือขันธ์ ๕ จึงมีความหมายว่า ดับกิเลส มีเบญจขันธ์เหลือ กล่าวคือ นิพพานของพระอรหันต์ผู้ยังมีชีวิตอยู่ เป็นนิพพานในแง่ที่เป็นภาวะดับกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ ๒. ออุปาทิเสสนิพพาน นิพพานที่ไม่มีอุปาทิเหลือ จึงมีความหมายว่า ดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ กล่าวคือ เสด็จปรินิพพาน ดับเบญจขันธ์แล้ว ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ คือ สิ้นทั้งกิเลสและชีวิต หมายถึง พระอรหันต์สิ้นชีวิต เป็นนิพพานในแง่ที่เป็นภาวะดับภพ

วัตถุประสงค์ข้อที่สองพบว่าสุขนิยามแบบปัญญานิยมถือว่า ความสุขทางร่างกาย ไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด ถือว่าการแสวงหาความสุขสบายให้แก่ร่างกายเป็นของต่ำ ความสุขทางด้านจิตใจต่างหากที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยการใช้อนุสติในการแสวงหาคุณธรรมเพื่อให้เข้าถึงสังฆธรรมความจริง และคุณธรรมทางปัญญา การกระทำของมนุษย์ที่สอดคล้องตามคุณธรรมทางศีลธรรมและคุณธรรมทางปัญญา ย่อมนำไปสู่ความสุขเสมอ ชีวิตมนุษย์ที่มีการกระทำโดยใช้คุณธรรมจะต้องพบกับความสุขในปัจจุบัน ชีวิตที่เต็มเปี่ยมด้วยการใช้คุณธรรมทั้งการปฏิบัติ ทั้งสติปัญญาอยู่ในขอบเขตของความพอดีแล้ว ทุกชีวิตย่อมพบกับความสุขทางจิตวิญญาณ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ชีวิตที่นำพาด้วยปัญญาเป็นชีวิตที่มีความสุข ความสุขจึงเกิดจากการทำกิจกรรมให้สอดคล้องสัมพันธ์กับคุณธรรม และกิจกรรมต่างๆด้วยการไตร่ตรองพิจารณาหาเหตุผลหรือปัญญา ดังนั้นชีวิตที่มีความสุขเกิดจากการไตร่ตรองพิจารณา เป็นชีวิตที่สอดคล้อง

กับเหตุผล ความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุด น่าอภิรมย์ที่สุด กลุ่มอสุขนิยมแบบปัญญานิยมมองว่า ความสุขนั้นมาจากการที่มนุษย์เลือกกระทำในสิ่งที่มีคุณค่าที่สุดสำหรับตนเองภายใต้สิทธิ์ของ ตนเอง และคำว่า “คุณค่า” ตรงนี้ก็คือสิ่งที่มนุษย์เห็นว่าดีที่สุดสำหรับตนเอง เพราะธรรมชาติ ของมนุษย์นั้นมุ่งสู่สิ่งที่ดีที่สุด (Supreme Good) สำหรับตัวมนุษย์เองเสมอ อย่างไรก็ตามสิ่งที่ เรียกว่าดีที่สุดนั้นมันต้องมีทั้งสิ่งดีทางกาย และสิ่งดีทางจิตทางกายนั้นก็คือการมีร่างกายที่ สมบูรณ์ มีสุขภาพดี ส่วนทางจิตนั้นจิตของมนุษย์ที่ได้มีการพัฒนาสูงสุดแล้วก็คือ จิตที่มีความ พอเพียงหรือมีความสมบูรณ์ในตัวเอง (Self - Sufficient) ซึ่งอยู่บนทางสายกลางไม่มากไป หรือน้อย

วัตถุประสงค์ข้อที่สามการศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและต่างกันระหว่าง นิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวอสุขนิยมแบบปัญญานิยม พบว่า นิรามิสสุขกับอสุขนิยมแบบปัญญานิยม ต่างก็ถือว่าความสุขที่เกิดขึ้นนั้นได้ด้วยการทำ ความดีที่เกิดจากปัญญาที่ไตร่ตรองด้วยเหตุผล ย่อมส่งผลให้จิตใจนั้นเกิดความสุขไปด้วย แต่ ที่แตกต่างกัน คือ พุทธปรัชญาเถรวาทเป็นหลักคำสอนที่เป็นจริงเกิดจากการปฏิบัติตามสัง ฆธรรมตามความเป็นจริง จึงนำมาเผยแพร่สู่สาธารณะชนทั่วไป ให้ปฏิบัติตามคำสอน เมื่อเรียนรู้ ปฏิบัติตามแล้วย่อมทำให้ได้ผล คือเข้าสู่นิพพานสุข ส่วนอสุขนิยมแบบปัญญานิยมยึดถือสิ่งที่ เป็นเหตุผล ด้วยการแสวงหาสิ่งที่เป็นเหตุผลคือ ความจริงเท่านั้นแต่ไม่ได้ปฏิบัติตามให้รู้ถึง แก่นแท้ในสังฆธรรม โดยเชื่อว่า การเสพสุขทางกาย ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง ความสุขที่ แท้จริง คือเกิดจากจิตใจต่างหาก เพื่อเข้าสู่โลกแห่งความจริง คือเข้าไปอยู่กับพระเจ้า เป็นต้น

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ควรศึกษาวิจัยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสุขที่เป็นโลกิยะของพุทธปรัชญา เถรวาทกับความสุข Hedonism

๕.๒.๒ ควรศึกษาวิจัยเกณฑ์การตัดสินความสุขของพุทธปรัชญาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ตัดสินความสุขของ โซฟิสต์ (Sophists)

๕.๒.๓ ควรศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างศีล ๕ กับมโนทัศน์แห่งความสุขของ สังคม

## บรรณานุกรม

### ๑. ภาษาไทย

#### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

##### (๑) พระไตรปิฎก

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม ที่ ๑๑,๓๔,๑, พ.ศ. ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่ม ที่ ๑,๒,๔,๗,๘,๑๐,๑๑,๑๒,๑๓,๑๔,๑๖,๑๗,๑๘,๒๐,๒๑,๒๒,๒๓,๒๔,๒๕,๒๖, ๒๘,๓๑,๓๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๕.

มหาหมกุฎราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกอรรถกถา แปล เล่ม ที่ ๑,๒,๓,๕, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

\_\_\_\_\_. อรรถกถาภาษาบาลี สยามรัฐสุตเตปิฎกกุฎกถา เล่ม ที่ ๓, กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

#### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

##### (๑) หนังสือ

จักรแก้ว ตนนาด, ปรัชญาเบื้องต้น, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วังบูรพา, ๒๕๔๔.

จักรสิน พิเศษสาทร, ทฤษฎีและนักปรัชญาการศึกษาของตะวันตก, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๔๑

กิริติ บุญเจือ. ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, ๒๕๑๒.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล, วิธีแห่งพุทธ: วิธีแห่งความสุข, ม.ป.ป.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ปรัชญาเบื้องต้น**, กรุงเทพมหานคร:  
บริษัท ห้างหุ้นส่วนจำกัดนวสาส์นการพิมพ์ ๒๕๕๑.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช  
วิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์, ๒๕๓๓.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา. **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ เอส.  
เอ็ม, ม.ป.ป.

เชิด เลิศจิตรเลขา, **จริยศาสตร์พื้นฐาน**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอนบอสโท, ๒๕๔๘.

เดียน คำดี, ดร. **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.

ธรรมปราโมทย์. **สุกกาย สุขใจ: ในสังคมที่วุ่นวาย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี,  
๒๕๓๕.

ปรีชา ช้างขวัญยืน, สมภาร พรหมทา (บรรณาธิการ), **มนุษย์กับศาสนา**. กรุงเทพมหานคร:  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

บุญมี แทนแก้ว, **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์,  
๒๕๒๕.

\_\_\_\_\_. **จริยธรรมกับชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ชีวิตที่สมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพฯ:  
สำนักพิมพ์ ระฆังทอง, ๒๕๔๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์  
ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ป.ยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์  
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

\_\_\_\_\_. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร:  
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **ทำความดีมีความสุข**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.  
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา,  
๒๕๓๖.



- พระทักษิณคณาธิกร, **ปรัชญา**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.
- พระเทวินทร์ เทวินโท, **จริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๕๐.
- พระไพศาล วิสาโล. **จิตแจ่มใส ดอกไม้บาน**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสุขภาพไทย, ๒๕๔๔.
- พุทธทาสภิกขุ (นามแฝง). **ลักษณะ ๘๐ ประการของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: อติมมยดา, ม.ป.ป.
- \_\_\_\_\_ .**คู่มือมนุษย์**. (ฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๐.
- \_\_\_\_\_ .**ความสุขที่แท้**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ ๒๕๔๒.
- \_\_\_\_\_ .**อิทัปปัจจยดา**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๔.
- ปานทิพย์ สุภนกร, **ปรัชญาเบื้องต้น**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, ๒๕๔๕.
- พิชัย มกรพันธ์, **ชีวิต และ ปรัชญา**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พี.เอส, ๒๕๓๘.
- ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง และคณะ **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๑.
- พื่อน ดอกบัว. **ปวงปรัชญากรีก**. กรุงเทพมหานคร: โอเคียนสโตร์, ๒๕๓๑.
- วศิน อินทสระ, **จริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๘.
- วิเชียร ชาบุดรบุญทริก, **ความจริงของชีวิต**, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท ธีรด์เวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒.
- วิทย์ วิศทเวทย์. ศ. ดร. **ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๗ .
- วิธาน สุชีวกุปต์, **อภิปรัชญา**, กรุงเทพมหานคร: แสงจันทร์การพิมพ์ พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๒๕.
- มาลี ศรีเพชรภูมิ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๓๒.
- ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์โรงพิมพ์อมรรการพิมพ์, ๒๕๒๘.
- ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สัตว์และคณะ **บูรณาการแผนใหม่ นักธรรมชั้นโทรวมทุกวิชา**, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบ้านหนังสือโกสินทร์ ๒๕๓๗
- ส. ศิวรักษ์ (ผู้แปล), **เมโน เพลโตแต่ง**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖.

\_\_\_\_\_. (ผู้แปล), เฟโด (วาระสุดท้ายของโสคราตีส), กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม,  
๒๕๔๓.

สม สุจิรา, **ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อมรินทร์ธรรม,  
๒๕๕๓

สมบูรณ์ พรรณากพ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ม.ป. ป.  
สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม**, กรุงเทพมหานคร :  
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สถิตวงศ์ สวรรค์, **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ร่วมสาส์น, ๒๕๔๐.

สิวลี ศิริไล, **จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์  
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สนิท ศรีสำแดง, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**, กรุงเทพมหานคร: คณะศิลป  
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม, นีลนารากการพิมพ์, ๒๕๓๘.

สิวลี ศิริไล, **รศ.จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,  
๒๕๔๔.

สุจิตรา รัตน, **รศ. ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรภาพพัฒนา, ๒๕๔๐.

สุเชาวน์ พลอยชุม, **ปรัชญาทั่วไป**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,  
๒๕๓๘.

สุเมธ เมธาวิทยกุล, **ปรัชญาเบื้องต้น**. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๔.

สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร  
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สมบูรณ์ พรรณากพ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๑.

## (๒) วิทยานิพนธ์

นรัญญา ธนกุลภารัชต์, “การศึกษาเปรียบเทียบความสุขของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท  
กับสุขนิยมทางจริยศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชา  
ปรัชญาและศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์).

พระมหานิชยม อีสวีโธ (หาญสิงห์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดความสุขในทฤษฎีจริยศาสตร์ของจอห์นสจิวต์ มิลล์กับพุทธจริยศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระคำารณ รตนรสี, “การศึกษาวิเคราะห์ความสุขในพุทธศาสนาเถรวาทกับความสุขในสังคมไทย ปัจจุบัน” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระสรสิข รักพรหม. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนาเถรวาท” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.

สมพร สำพุทธา, “การศึกษาความคิดข้องและความหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย), ๒๕๒๗.

## (๒) ภาษาอังกฤษ

### (1) Book

Aristotle : **Nicomachean Ethics**. W.D. Ross, New York : Random House, 1941.

**Aristotle’s Ethics**. J.O. Urmson. Oxford : Basil Blackwell Inc., 1988.

Mary Hesse, “**History of Ethics.**” Encyclopedia of Philosophy III, 1967.

Mererk, Prayoon, Medhidhammaporn Phra. **Buddhist Morality**. Mahachulalongkorn Rajavidyalaya University. First Printing. Bangkok :Mahachulalongkorn Rajavidyalaya University Press, 1994.

Vatsayayan. Dr. **Made Easy Ethics**. New Delhi : keder Nath Ram Nath, 1968.

Aristotle. **Politics (Politica)**. 1253a, translated by Benjamin Jowett. in Great Booksof the western world, Vol.9.

Plato . **The Republic and Other Works**. Translated by B. Jowett. New York. Anchor Books, A Division of Random House, INC, 1989.

**Plato' Phaedo.** Translated with an Introduction and Commentary by R. Hackforth, F.B.

**Symposium and the Death of Socrates. Plato:** Translated by Tom Griffith

With an Introduction by Jane o' Grady. Great Britain: Wordsworth, 1997.

Richard Mckeon, **The Basic Works of Aristotle : Ethical Nicomachea**, tr. W.D. Ross,

New York : Random House, 1941

Stumptf. S.E., **Elements of Philosophy : An Introduction**, New York:: MCGraw-Hill

Book Company, 1970

Rahula, Dr. **What the Budda Taught.** W. Revised Edition, Hawtra Foundation, Bangkok

: Kurusapha Press, 1988.

## ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระตี สิลเปโม (เชิน)  
 เกิด วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๑๔  
 ภูมิลำเนา ต. เกษี อ. เกษี จ. พระตะบอง  
 สังกัด วัดม่วงแค ต. บางรัก อ. บางรัก จ. กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๐๐  
 โทร. ๐๘๖๕๓๘๘๒๓๐

## สำเร็จการศึกษา

- นักธรรมชั้น เอก
- ประโยค ๑-๒
- ประถมศึกษา
- มัธยมศึกษาตอนปลาย
- พธ.บ( สังคมศึกษา ) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์ -เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม  
 -ผ่านการอบรมโครงการจัดอบรมนิติตอาสาพัฒนาวินัย มหาวิทยาลัยมหา  
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
 -จัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน